

БІБЛІОТЕКА
Українського Слова

ч. 8.

Іван Котляревський.

ТВОРИ.

Том I.

ЕНЕГДА.

Зі вступом і поясненнями
БОГДАНА ЛЕПКОГО.

Bibliothek des „Ukrainske Slowo“.
Nr. 8. I. Kotljarewskyj. Gesammelte Werke. I. Äneis.

ВИДАВНИЦТВО
„Українське Слово“
В БЕРЛІНІ

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

* 29. 8. 1769, р.   † 29. 11. 1838, р.

БІБЛІОТЕКА
Українського Слова

ч. 8. Котляревський, Іван

Іван Котляревський.

ТВОРИ. *Tvori*

Том I. *t. 1*

ЕНЕГДА.

Зі вступом і поясненнями
БОГДАНА ЛЕПКОГО.

БЕРЛІН 1922

ВИДАВНИЦТВО
"Українське Слово"
в БЕРЛІНІ

LU
K8759L

Всі права застережені.

Copyright by „Ukrainske Slovo“
Buch- u. Zeitungsverlag, G. m. b. H., Berlin.

Donated by
THE UKRAINIAN BRANCH No. 360
CANADIAN LEGION B. E. S. L.
Toronto, Ontario

583061
5. 5. 54

Із друкарні
Börsenbuchdruckerei Denter & Nicolas, Берлін.

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ.

ЕНЕЇДА.

**Зі вступом і поясненнями
БОГДАНА ЛЕПКОГО.**

БЕРЛІН 1922

ПЕРЕДМОВА.

Батько відродженої української літератури, автор знаменитої „Енеїди“, Іван Котляревський, родився 29. серпня ст. ст. 1769. р. в Полтаві. Дід його був діяком, батько Петро (дворянин), служив при полтавському магістраті канцеляристом.

Читати й писати вчився Іван Котляревський у дяка. Десятилітним хлопцем поступив на цивільну службу „въ штатъ бывшей новороссійской канцелярії“. Прослуживши там літ чотирі, поступив 1783. року в полтавську духовну семінарію, которую й скінчив року 1789.

По скінченню семінарії не пішов слідами ані діда, ні батька, лиш став учителем панських дітей. Перебуваючи по панських дворах на Полтавщині пізнав гаразд панське і селянське життя, зрозумів цей контраст. який був тоді між паном а селянином, павчився, як неможна краще, народної мови, бував на досвідках і вечерницях, втягнув так сказати, в себе арому народного життя. Що душа потягла його не в сторону по московщеного панства, лиш на бік української народної стихії, на це дають нам докази його шире народні твори. Мабуть не

мало до цеї націоналізації Котляревського причинився Сковорода, філософ-мораліст і великий народовець, котрий заєдно ставав на бік покривженого українського простолюдина, як це колись давніше робив Іван Вишенський.

І часи, в котрих Іван Котляревський проживав свої дитячі та молодечі літа, були такі, що талановитий і вражливий хлопець мусів політично освідомлюватися, розуміючи тую велику кривду, яка діялася його рідній країні і його рідному народові.

Скасовання гетьманщини (1764) було ще цілком свіжою, великою подією, раною незагостеною, котра хоч-не-хоч боліла кожню вражливу українську душу.

А руїна Запорожської Січи (1775) відбувалася тоді, як Іванові Петровичеві минуло щість років. Він уже гаразд розбирався у тому історичному факті і певно, що не тільки слухав, але й плакав, слухаючи пісень про те, як Москалі підступом увійшли на Січ. як понищили гніздо козацької слави і як вивезли останнього кошового далеко на північ.

Саме тоді (1783. р.) як Котляревський вступав до семінарії знесено козацькі полки, а заведено російський мілitarний устрій. В два роки пізніше з'явилася „жалованная грамота дворянству“, котра була нічим іншим, як лише масовою зрадою козацької старшини та закріпощенням міліонів вольного, українського народу.

Поневолення України було довершеним фактом і з факту цього здавав собі справу такий тямущий хлопець, яким був Котляревський, тим більше, що по панських дворах, у яких він проживав, певно не про що друге й балакали, як про ці великі політичні переміни, а й Полтава теж не затулювала

уший на ці вісти, що мов громи настигали здалекої столиці.

Тут і лежить основа того політичного світогляду, який золотою ниткою тягнеться крізь усі твори Котляревського, тут і криється секрет тої великої ролі, яку він відіграв в історії нашого народнього відродження.

Року 1796. поступив Іван Котляревський на військову службу як кадет. 1799. р. іменований підпоручником і того ж року став поручником (5. лютого). Року 1806—1807 брав участь у поході на Молдаву й за Дунай, де визначився хоробростю, а на другий рік кидає військову службу в ранзі капітана і 1810. р. стає „смотрителем“ інституту для бідних дворянських дітей у Полтаві. Великого 1812. року прийшлося йому ще раз мати діло з військовими справами. Йому доручено скласти козацький полк для боротьби з Наполеоном. Словняючи це доручення їздив він до Петербурга і за кордон.

Року 1817. дістав чин майора, а 1822. обрано його членом петербургського товариства „любителей російської словесності“ (членом такого ж самого харківського товариства був він уже перше). Тут не від речі згадати, що був він членом полтавської масонської ложі (до р. 1825.), а також членом „біблейського товариства“ та бібліотекарем його філії у Полтаві. Коли заходом генерал-губернатора кн. Лобанова-Ростовського зavedено в Полтаві аматорський театр, Котляревський приймав у йому живу участь. Бував також частим гостем у кн. Репніна і для його театру написав свою оперету „Наташка Полтавка“, яка з'явилася на сцені полтавського театру 1819. року.

Опісля з'явився там також і його „Москаль Чарівник“.

В товариствах був Котляревський бажаним і дуже любленим гостем, як образована і багата в досвід людина, як знаменитий оповідач, як чоловік із ширим, правдиво українським гумором.

Цей гумор не опускав його до смерті. Видно його скрізь у творах і в життю, хоч бували в йому й доволі важкі моменти.

Року 1829. став Іван Котляревський незадужати, 1835. пішов у відставку і доживав віку в своїм батьківськім домику біля полтавського собору, який так гарно змалював Гарас Шевченко.

Умер 29. листопада 1838. р. в тому самому домику, відпустивши перед смертю на волю своїх кріпаків-прислугу. На його могилі стояв зразу дуже характеристичний для цього часу нагробник. (Колюмна з двораменним хрестом і точена з дерева огорожа). Тепер там стоїть марморовий нагробник з погруддям поета, увінчаним вінком та з однораменным хрестом.

Кругом могили гарна огорожа з заліза й високі тополі та буйні цвіти.

Крім цього в Полтаві збудовано батькові відродженої української літератури величавий пам'ятник з погруддям і чотирма барелєфами із його творів. Відслонення цього пам'ятника в великих роковини стало загальноукраїнським національним святом і найкращим доказом, як високо наш народ цінить заслуги Котляревського.

Писати став Котляревський ще в семінарії. За те його й прозвали „рифмачем“.

Та з цих його перших писань нічого не осталося, бо, як знаємо, він і з „Енеїдою“ не спішився до друку і колиб не видрукував її був без дозволу автора український дідич Парпур, то Бог вість, що булоб сталося з

цим знаменитим твором. „Енеїду“ став він писати мабуть за часів свого учителювання по селах, продовжував на військовій службі і три часті цеї травестії з'явилися 1798. р. п. з. „Енеїда на малороссійській языку перелицьованная. И. Котляревскимъ. Часть I. Съ дозвolenія Санктпетербургской Цензуры. Иждивенiemъ М. Парпуры. Въ Санктпетербургъ 1798 года.“ Після заголовного листка йде чиста сторінка, а на ній написано: „Любителямъ малороссійскаго слова усереднѣйше посвящается.“ (Ця посвята мабуть додана Парпурою.)

Цей Парпур був багатим, конотопським шляхтичем, з козацького роду. Був це чоловік освічений, який брав участь в тодішньому літературному життю. Помер 1828. року, оставляючи щедрі записи на просвітні й гуманітарні цілі. На університет в Харкові дав 16.000 карб., а на конотопський шпиталь 40.000, — на тодішні часи великі гроші! Про охоту заробити на виданню „Енеїди“ не може бути й мови, радше треба гадати, що Парпур пізнав велику вартість твору і поспішився видати його друком, боючись, щоб не запропастився він мандруючи з рук до рук.

Що Парпур зробив це без дозволу автора, треба толкувати вісткою, немов то Котляревський запропастився. (Він служив тоді прaporщиком в сіверськім драгунськім полку, об чим міг Парпур й не знати.)

На всякий спосіб нам треба дякувати Парпурі за отсе перше його видання, бо воно стало угольним камінем нашого відродження, здобуло Котляревському славу і мабуть заохотило його до дальшої літературної праці. Друге видання „Енеїди“ вийшло в Петербурзі з друкарні Глазунова і мабуть його ж таки накладом.

Сам автор видав її уперве року 1809. в Петербурзі п. з. „Вергиліева Енеїда на мало-

rossijskij jazykъ переложенная И. Котляревскимъ. Вновь и исправленная и дополненная противу прежнихъ изданій. Часть первая. Санктпетербургъ, въ медицинской типографіи 1809 года“. До цього видання додана четверта частина і пороблено справді багато відмін. На прикінці додано 18 стопіонок словника.

Це було перше й останнє видання за життя автора. V. і VI. пісня появилися в періодичних виданнях у 20 до 30 років. Цілу „Енеїду“ приладив Котляревський до друку, але вона появилася що лише 1842. року в Харкові, накладом книгаря Волохинова.

Це видання взяв за основу Єфремов, відаючи твори Івана Котляревського в Київі 1909. року. Видання Єфремова, тепер фундамент видань Котляревського, бо воно зладжене дуже старанно й осмотрене науково-популярним апаратом та ще прикрашено гарними ілюстраціями Василя Корнієнка. Всіх видань „Енеїди“ маємо доси поверх 30.

Були такі, що гадали її вартість обнизити тим, що немов то вона написана під впливом російської травестії Осіпова. Алеж травестії тої ніхто нині не знає, не друкую і її навіть дуже тяжко добути, а між тим „Енеїда“ Котляревського, це поруч „Кобзаря“ мабуть найпопулярніша книжка в українській літературі, вона доволі добре звісна і в російськім суспільстві, а не заходить пригадати, що вже 1812. року мала вона такий розголос, що Наполеон, утікаючи з Москви, забрав її з собою, як одну з замітніших появ.

„Енеїда“— це не тільки гумористична травестія звісного Вергілієвого оригіналу, це великий образ політично-суспільного і культурного побуту на Україні на переделом XVIII. і XIX. століття.

В образі тім, повнім руху, темпераменту, повнім гумору і правдиво козацької широкії вдачі, в образі на диво гармонійнім і колоритнім, відбилася вдача нашого народу, його звичаї й обичаї, його одяг, їжа, забави, товариські форми, його охота до споріднього, а нехіть до імпортованої чужини, відбилася незлобива критика накиненого чужого хламу і туга за своїм власним добром. Це не травестія, а скоріше національна епопея в жартовливій українській формі.

Багатство детайлів, слів, зворотів, зближає „Енеїду“ до барокового стилю, але ж це такий чудовий український барок, як ті архітектурні барокові зразки, що остали в нас на Україні. Годі сказати, чи Котляревський як раз таку форму вибрав по зрілій розвазі, чи інстинктивно, але „Енеїдою“ він зробив справжнє чудо. Показав своїм і чужим, що українською мовою можна написати не лише журливу пісеньку про нещасливу любов козака і дівчини, але й великий, епохальний твір, привчив і своїх і чужих читати по українськи й любуватися запашними чарами приниженої „хахлацької“ мови і приневолив наших і чужих панів та достойників, мов у дзеркалі побачити свої обличчя, — почути великі гріхи супроти українського народу. В I. і II. частині змалював пригоди троянських бурлаків, (а властиво козаків по збуренню Січи); в III. описуючи пекло висказав не одно гірке слове правди на адресу панства й урядництва; в IV. згадав кращі часи (гетьманщину), а в V. і VI. дав доволі гостру сатиру тодішнього свіжо спеченого на московській лад українського панства.

„Енеїда“ має таким чином велике не тільки літературне, але й політичне значіння. На ній виховалися цілі покоління свідомого не українофільства а українства, а найкращим доказом її вартости може послужити це

велике поважання, з яким до неї і до Котляревського ставився найбільший український поет Гарас Шевченко, котрий у своїй оді сказав:

Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люде,
Поки сонце з неба сяє
Тебе незабудуть.*)

---

*) Про інші твори Котляревського буде мона у другому томі.

ЛІТЕРАТУРА.

Твори Ів. Котляревського, під ред.
С. Ефремова. Київ, 1909.

Твори Ів. Котляревського, під ред.
Ю. Романчука. „Руска письменність“ І. Львів,
1904.

Житецький П. — „Енеїда“ Котляревського...
въ связи съ обзором малорусской литературы
XVIII в. Київ, 1900.

Дашкевич Н. — Старѣйшій списокъ
„Малороссійской Енеиды“ Котляревского.
„Чтенія въ общ. Нестора-лѣтоп.“, 1901, XV,
в. 1.

Русовъ А. — Какая роль „Возьного“ въ
„Наталиѣ Полтавскѣ?“ „Кievsk. Starina“,
1901.

Ефименко А. — Котляревский въ исто-
рической обстановкѣ. „Южная Русь“, т. II.
Спб., 1905.

Грушевський М. — Укр. руське літера-
турне відродження. „Л. Н. Вістн.“, 1898, XI.

Сергієнко М. — Для ювилею Ів. Котля-
ревського. „Записки Н. Т. ім. Ш-ка“, т. 2.

Пыпинъ и Спасовичъ. — Исторія славян-
скихъ литературъ, т. I. Спб., 1879.

Огоновський О. — Исторія литератури
русской, ч. I в. 1. Львів, 1889.

Петровъ Н. — Очерки исторіи укр. ли-
тературы XIX ст. Київ, 1884.

Дашкевичъ Н. — Отзывъ о соч. г. Петрова.
„Отчетъ...“ Спб., 1888.

Стебминъ-Каменскій С. — Воспоминанія
объ И. П. Котляревскомъ. Полтава, 1883.

Науменко В. — Къ 50 лѣтію со дня
смерти Котляревского. „Кiev. Star.“ 1888, XI.

- Кулишъ П. — Обзоръ украинской словесности. Котляревскій. „Основа“, 1861, I.
- И. П. Котляревскій. „Основа“, 1861, II.
- Кошовий О. — Відчiti з історiї укр. письменства. „Свiт“, 1881, I-II.
- Н. М. В. — И. П. Котляревскій. Критико-бiогр. очеркъ. „Новъ“, 1885, IV i V.
- Катрановъ С. — Вмѣсто предисловiя до вид. творiв Котляревскаго. Київ, 1890.
- Стешенко И. — Поэзия И. П. Котляревскаго. Киевъ, 1898.
- Стешенко И. — И. П. Котляревскій, авторъ укр. „Енеиды“. Критическая бiографiя. Київ, 1902.
- Стешенко И. — Енейда Котляревскаго і Котельницкого в порiвнаннi з іншими текстами. „Записки У. Н. Т. у Київi“, т. IX.
- Студинський К. — Лiтературнi замiтки. Львiв, 1901.
- Студинський К. — Котляревскiй і Артимовскiй. Львiв, 1901.
- Коваленко Г. — Столiття „Енейди“ Котляревскаго. „Л.-Н. Вiстник“, 1898, X.
- Коваленко Г. — Иванъ Котляревскiй. Бiогр. очеркъ. Черниговъ, 1898.
- Евшан М. — И. Котляревскiй. Збiрник „Пошана“. Харкiв, 1909.
- Н. — И. П. Котляревскій. Опытъ характеристики. „Русск. Мысль“, 1903, X.
- Павловскiй И. Ф. — И. П. Котляревскiй. Ст. Смаль-Стоцкiй. — И. Котляревскiй і його „Енейда“. „Л. Н. Вiстник“, 1898, XI.
- Сумцовъ Н. — Бытовая сторона „Енейды“. „Изъ укр. старины“. Харкiв, 1905.
- Дашкевичъ Н. — Малорусская и др. бурлескныя (шутлывыя) Енейды. „Кievская Старина“, 1898, IX.
- Грушевскiй М. — Першi видання „Енейди“. „Л. Н. Вiстник“, 1898, XI.
- Гринченко В. — Оповiдання про Івана Котляревскаго. С.-Пб., 1902.

Дашкевичъ Н. — Вопросъ о литературномъ источнике „Москаля Чарівника“. „Киевская Старина“, 1893, XII.

Кочубей М. Н. — Постой, или когда одинъ теряетъ, то другіе пользуются. Къ генетической связи „Москаля-Чаривника“ и „Простака“. С.-Пб., 1902.

Франко Ів. — Галицький „Москаль Чарівник“. „Записки Н. Т. ім. Шевченка“, Т. 27.

Горленко В. — Изъ бумагъ И. П. Котляревскаго. „Киевская Старина“, 1883, V.

Франко Ів. — Писання Котляревського в Галичині. „Записки Н. Т. ім. Ш-ка“, т. 26.

Срезневский В. — Знакомство И. Срезневского съ Котляревскимъ. „Киевская Старина“, 1899, I.

Єфремов С. — Шевченко й Котляревський „Збірник в память Ш-ка“. Київ, 1915.

М. — Ювілей відродження українсько-руського письменства. „Л.-Н. Вістник“, 1898, XI.

Дмитріевъ Н. — Къ исторіи открытия памятника Котляревскому въ Полтавѣ. „Киевская Старина“, 1903, X.

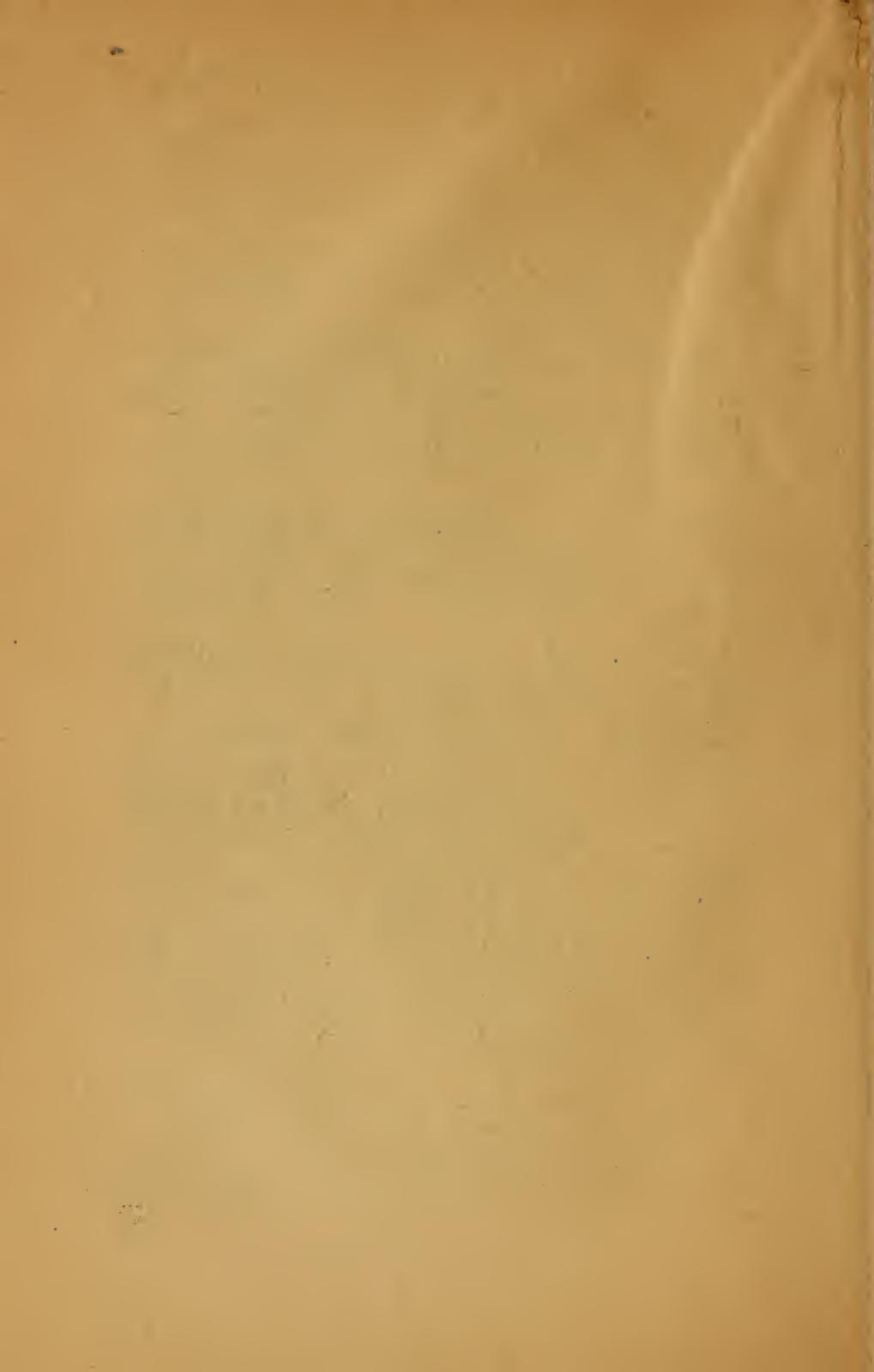
Ефремовъ С. — Праздникъ украинской интеллигенціи. Ibid.

Комаров М. — Бібліографичний показчик видань Котляревського творів та писань про його. Збірник „На вічну память Котляревському“. Київ, 1904.

Ефремов С. — Додаток до „Бібліографичного показчика“. Ibid.

Олександер Барвінський. — Вибір з українсько-руської літератури. У Львові, 1910.

Ефремов С. — Історія українського письменства. Видання третє. Київ, 1917.

ЧАСТИНА І.

1. Еней був парубок моторний
І хлопець хоть куди козак,
Удавсь на всеє зле проворний.
Завзятіший од всіх бурлак.
Но Греки, як, спаливши Трою.
Зробили з неї скирту гною.
Він, взявши торбу, тягу дав;
Забравши деяких Троянців,
Осмалених, як гиря, ланців,
Пятами з Трої накивав.
2. Він, швидко поробивши човни.
На синє море поспускав,
Троянців насажавши повні,
І куди очі почухрав.
Но зла Юнона, сучча дочка,
Розкудкудалась, як квочка:
Енея не любила — страх!
Давно уже вона хотіла,
Його, щоб душка полетіла
К чортам і щоб і дух не пах.
3. Еней був тяжко не по серцю
Юноні, все її гнівив:
Здававсь гірчіший їй від перню.
Ні в чім Юнони не просив;
Но гірш за те їй не злюбився,
Що, бачиш, в Трої народився
І мамою Венеру звав,
І що його покійний дядько
Парис, Пріямове дитятко,
Путівочку Венері дав.

4. Побачила Юнона з неба,
 Що пан Еней на поромах,
 (А те шепнула суха Геба —)
 Юнону взяв великий жах!
 Впрягла в ґринджолята павичку,
 Сховала під кибалку мичку,
 Щоб не світилася коса;
 Взяла спідницю і шнурівку,
 І хліба з сіллю на тарілку,
 К Еолу мчалась, як оса.
5. „Здоров, Еоле, пане-свату!
 „Ой як ся маєш, як живеш?“
 Сказала, як ввійшла у хату,
 Юнона: „чи гостей ти ждеш?..“
 Поставила тарілку з хлібом
 Перед старим Еолом-дідом,
 Сама же сіла на ослін.
 „Будь ласкав, сватоньку-старику!
 „Ізбий Енея з пантелику:
 „Тепер пливі на морі він.
6. „Ти знаєш — він який сущіга,
 „Паливода і горлоріз:
 „По світу, як іще побіга,
 „Чиїхсь багацько вилле сліз.
 „Пошли на його лихо злеє,
 „Щоб люди всі, що при Енеї,
 „Послизли і щоб він і сам.
 „За цееж дівку чорнобриву,
 „Смачную, гарну, уродливу,
 „Тобі я, далебі, що дам.
7. „Гай, гай! ой дай же його кату!“
 Еол насупившись сказав:
 „Я всеб зробив за цюю плату.
 „Та вітри всі порозпускав:
 „Борей недуж лежить з похмілля.
 „А Нот поїхав на весілля,
 „Зефир же, давній негодяй,
 „З дівчатами важенихався,
 „А Евр в поденщики нанявся, —
 „Як хочеш, так і помишляй!

8. „Та вже для тебе обіщаюсь
 „Енеєві я ляпас дать;
 „Я хутко, миттю постараюсь
 „В трістя його к чортам загнать.
 „Прощай же! швидче убірайся,
 „Обіцянки не забувайся,
 „Бо послі, чуєш, ні-чичирк!
 „Як збрешеш, то хоча надсядься,
 „На ласку послі не понадсься:
 „Тоді від мене возьмеш чвирк.“
9. Еол, оставшись на господі,
 Зібрав всіх вітрів до двора,
 Велів поганій буть погоді . . .
 Як раз на морі і гора!
 Все море зараз спузирило,
 Водою мов в ключі забило, —
 Еней тут крикнув, як на пуп:
 Заплакався і заридався,
 Пошарпався, увесь подрався,
 На тім'ї начесав аж струп.
10. Прокляті вітри роздулися,
 А море з лика аж реве;
 Слізми Троянці облилися,
 Енея за живіт бере;
 Всі човники їх розчухрало,
 Багацько війська тут пропало:
 Тоді набрались всі сто-лих!
 Еней кричить, що — „я Нептуну
 „Півкопи грошей в руку суну,
 „Аби на морі штурм утих.“
11. Нептун іздавна був дряпічка:
 Почув Енеїв голосок,
 Шатнувся зараз із запічка:
 Півкопи для його кусок! . . .
 У миттю осідлавши рака,
 Схватився на його, мов бурлака,
 І вирнув з моря, як карась.
 Загомонів на вітрів грізно:
 „Чого ви дуєте так різно?
 „До моря, знаете, вам зась!“

12. От тут-то вітри схаменулись,
І ну всі драла до нори;
До ляса мов Ляхи шатнулись,
Або од Іжака тхори.
Нептун же зараз взяв мітелку
І вимів море, як світелку,
То сонце глянуло на світ.
Еней тоді як народився,
Разів із пять перехрестився,
Звелів готовити обід.
13. Поклали шальовки соснові,
Кругом наставили мисок;
І страву всяку, без мови,
В голодний пхали все куток.
Тут з салом галушки лигали,
Лемішку і куліш глитали
І брагу кухликом тягли,
Та і горілочку хлестали, —
Насилу ізза столу встали
І спати послі всі лягли.
14. Венера не послідня шльоха,
Проворна, враг її не взяв,
Побачила, що так полоха
Еол синка, що аж захляв,
Умилася, причепурилась
І як в неділю нарядилась,
Хоть би до дудки на танець!
Взяла очипок грезетовий
І кунтуш з усами люстровий,
Пішла к Зевесу на ралець.
15. Зевес тоді кружав сивуху
І оселедцем заїдав;
Він, сьому випивши восьмуху,
Послідки з кварти виливав.
Прийшла Венера, іскривившись,
Заплакавши і завіскривши,
І стала хліпать перед ним:
,,Чим пред тобою, милив тату,
,,Син заслужив таку мій плату?
,,Ійон, мов в свинки грають їм.

16. „Куди йому уже до Риму?
„Хиба як здохне чорт в рові,
„Як вернеться пан Хан до Криму,
„Як жениться сич на сові...
„Хибаб уже та не Юнона,
„Щоб не вказала макогона,
„Що й досі слухає чмелів!
„Колиб вона та не бісилася
„Замовкла і не комезилась,
„Щоб ти це сам їй ізвелів“.
17. Юпітер, все допивши з кубка,
Погладив свій рукою чуб:
„Ох, доцю, ти моя голубко!
„Я в правді твердий так, як дуб.
„Еней збудує сильне царство
„І заведе своє там панство;
„Не малий буде він панок.
„На панщину ввесь світ погонить
„Багацько хлопців там наплодить.
„І всім їм буде ватажок.
18. „Заїде до Дидони в гості
„І буде там бенькетувати;
„Полюбитися її він мосці
„І буде бісики пускати.
„Іди, небого, не журися,
„Попонеділкуй, помолись.
„Все буде так, як я сказав“.
Венера низько поклонилася
І з пан-отцем своїм простилаась,
А він її поцілував.
19. Еней прочумався, проспався,
І голодрабців позбірав,
Зовсім зібрався і уклався,
І скільки видно почухрав.
Плив, плив, плив, плив, що аж обридло,
І море так йому огидло,
Що бісом на його дививсь.
„Колиб, каже, умер я в Трої
„Ужеб не пив ції гіркої,
„І марне так не волочивсь“.

20. Потім до берега приставши
З троянством голим всім своїм,
На землю з човнів постававши,
Спітавсь, чи є що їсти їм?
І зараз чогось попоїли,
Щоб на путі не ослабіли —
Пішли куди хто запопав.
Еней по берегу попхався
І сам не знав, куди слонявся,
Аж гульк — і в город причвалав
21. В тім городі жила Дидона,
А город звався Карфаген,
Розумна пані і моторна,
Для неї трохи цих імен:
Трудяща, дуже працьовита,
Весела, гарна, сановита,
Бідняжка — що була вдова...
По городу тоді гуляла,
Коли Троянців повстрічала,
Такі сказала їм слова:
22. „Відкіль такі це гольтіпаки?
„Чи рибу з Дону везете?
„Чи може виходці-бурлаки?
„Куди, прочане, ви йдете?
„Який вас враг сюди направив?
„І хто до города причалив?
„Якаж ватага розбишак!“
Троянці всі замурмотали,
Дидоні низько в ноги пали,
А вставши, їй мовляли так:
23. „Ми всі, як бач, народ хрещений.
„Волочимся без талану;
„Ми в Трої, знаєш, порождені.
„Еней пустив на нас ману.
„Дали нам Греки прочухана
„І самого Енея пана
„В три-вирви вигнали відтіль;
„Звелів покинути нам Трою,
„Підмовив плавати з собою.
„Тепер, ти знаєш, ми відкіль.

24. „Помилуй, пані благородна!
..Не дай загинуть головам,
..Будь милостива, будь незлобна,
..Еней спасибі скаже сам.
..Чи бачиш, як ми обідралися!
..Убрання, постоли порвались,
..Охляли, ніби в дощ щеня!
..Кожухи, свити погубили
..І з голоду в кулак трубили, —
..„Така нам лучилась пеня“.
25. Дионія гірко заридала
І з білого свого лиця
Платочком слізози обтирала:
„Колиб, сказала, молодця
..Енея вашого злапала —
..Ужеб тоді весела стала,
..Тоді великденъ був би нам!..
Тут, плюсь! — Еней, як будьто з неба:
..„Ось, ось де я, коли вам треба!
..Дидоні поклонюся сам“.
26. Потім з Дидоною обнявшиесь,
Поцілувались гарно в смак;
За рученьки біленькі взявшись,
Балакали то сяк, то так.
Пішли к Дидоні до господи
Через великі переходи,
Ввійшли в світлицю, та й на піл;
Пили на радощах сивуху
І їли сімяну макуху,
Покіль кликнули їх за стіл.
27. Тут їли різнії потрави,
І все з поливяних мисок,
І самі гарнії приправи
З нових кленових тарілок:
Свинячу голову до хріну
І локшину на переміну,
Потім з підливою индик;
На закуску куліш і кашу,
Лемішку, зубці, птурю, квашу
І з маком медовий шулик.

28. І кубками пили сливянку,
Мед, пиво, брагу, сирівець,
Горілку просту і калганку.
Куривсь для духу яловець.
Бандура горлиці бринчала.
Сопілка з уба затинала,
А дудка грала по балках;
Санжарівки на скрипці грали.
Кругом дівчата танцювали
В дробушках, в чоботах, в свитках.
29. Сестру Дидона мала Ганну,
Навспражки дівку, хоть куди:
Проворну, чепурну і гарну —
Приходила і ця сюди
В червоній юпочці баєвій,
В запасці гарній фаналевій,
В стъонижках, в намисті і ковтіках:
Тут танцювала викрутасом
І пред Енеєм вихилясом,
Під дудку била третяка.
30. Еней і сам так розходився,
Як на аркані жеребець,
Що трохи не увередився,
Пішовши з Гандзею в танець.
В обох підківки забрязчали.
Жижки од танців задрижали.
Вистрибувавши гоцака.
Еней, матню в кулак прибравши,
І не до соли примовлявши.
Садив крутенько гайдука.
31. А послі танців варенухи
По філіжанці піднесли,
І молодиці-цокотухи
Тут баляндраси понесли.
Дидона крішко заюрила,
Горшок з вареною розбила.
До дуру всі тоді пили.
Весь день весело прогуляли
І п'яні спати полягали,
Енеяж ледве повели.

32. Еней на піч забрався спати,
Зарився в просо, там і ліг;
А хто схотів, побрів до хати,
А хто в хлівець, а хто під стіг;
А деякі так так хлеснули,
Що де упали — там заснули,
Сопли, харчали і хронили;
А добре молодці кружали,
Поки аж півні заспівали —
Що здужали, то все тягли.
33. Дидона рано ісхопилася,
Пила з похмілля сирівець,
А послі гарно нарядилася,
Як би в оренду на танець.
Взяла караблик бархатовий,
Спідницю і карсет шовковий
І начепила ланцюжок;
Червоні чоботи обула,
Та і запаски не забула,
А в руки з вибійки платок.
34. Еней же з хмелю як проспався,
Іззів солоний огірок;
Потім умився і убрався,
Як парубійка до дівок.
Йому Дидона підослава,
Що од покійника украла:
Штани і пару чобіток,
Сорочку і каптан з китайки,
І шапку, пояс з каламайки,
І чорний шовковий платок.
35. Як одяглись, то ізійшлися,
З собою стали розмовлять;
Наїлися і принялися,
Щоб по-вчорашньому гулять.
Дидонаж тяжко сподобала
Енея так, що і не знала,
Де дітися і що робить;
Точила всякій баляси,
І підпускала різні ляси,
Енею тільки б угодить.

36. Дидона вигадала грище,
Еней щоб веселіший був,
І щоб вертівся з нею близче
І лиха щоб свого забув:
Собі очиці завязала,
І у Панаса грati стала,
Енеяб тільки уловить.
Еней же зараз догадався.
Коло Дидони терся, мявся;
Ї щоб тільки вдовольнити.
37. Тут всяку всячину іграли,
Хто як і віщо захотів:
Тут інші журавля скакали,
А хто од дудочки потів,
І в хрещика, і в горюдуба,
Нераз доходило до чуба,
Як загулялися в джгута;
В хлюста, в парі, в візка іграли
І дамки по столу совали,
Чорт-мав порожнього кута!...
38. Що день було у них похмілля,
Пилась горілка, як вода;
Що день бенькети, мов весілля,
Всі пяні, хоть посуньсь куди.
Енеєві так, як болячі
Або лихій осінній трясні,
Годила пані всякий день.
Були Троянці пяні, ситі,
Кругом обуті і обшиті,
Хоть голі прибрели, як пень.
39. Троянці добре там курили,
Дали приманку всім жінкам;
По вечерницях всі ходили,
Просвітку не було дівкам.
Ta й сам Еней-сподар і паню
Підмовив паритися в баню...
Уже ж було не без гріха!
Bo страх вона його любила,
Аж розум ввесь свій погубила,
A бачця не була плоха.

40. Оттак Еней жив у Дидони,
 Забув, і в Рим щоб мандруватъ;
 Тут не боявся і Юнони,
 Пустився все бенькетувать.
 Дидону мав він мов за жінку,
 Убивши добру в неї грінку,
 Мутив як на селі москаль!
 Бо — хрін його не взяв — моторний,
 Ласкавий, гарний і проворний
 І гострий, як на бритві сталъ.
41. Еней з Дидоною^{*} возились,
 Як з оселедцем сірий кіт:
 Ганяли, бігали, казились,
 Аж лився деколи і піт.
 Дидонаж мала раз роботу,
 Як з ним побігла на охоту
 Та грім загнав їх в темний льох!...
 Лихий їх зна, що там робили, —
 Було не видно зза могили,
 В льохуж сиділи тільки вдвох.
42. Не так-то робиться все хутко,
 Як швидко оком ізмигнеш,
 Або як казку кажеш прудко,
 Пером в папері як писнеш.
 Еней в гостях прожив не мало, —
 Що з голови його пропало,
 Куди його Зевес послав.
 Він годів зо два там просидів,
 А мабуть би і більш пронидів,
 Як би його враг не спіткав.
43. Колись Юпітер ненароком
 З Олімпа глянув і на нас
 І кинув в Карфагену оком —
 Аж там троянський мартопляс...
 Розсердився і розкричався,
 Аж цілий світ поколихався,
 Енея лаяв на ввесь рот:
 „Чи так то, гадів син, він слуха?
 ..Убраєшся в патоку, мов муха,
 ..Засів буцім в болоті чорт!

44. „Підіть гінця мені кликніте,
  „До мене зараз щоб прийшов.
  „Глядіть же, цупко прикрутіте,
  „Щоб він в шиньок та не зайшов!
  „Бо хочу я нудись послати.
  „Ійон, ійон же вража мати!
  „Але Еней наш зледащів...
  „А то Венера все свашкує,
  „Енеєчка свого муштрує,
  „Щоб він з ума Дидону звів“.
45. Прибіг Меркурій засапавшись,
  В три ряди піт з його котив;
  Весь ремінцями обвязавшись,
  На голову бриль наложив;
  На грудях з бляхою ладунка,
  А ззаду з сухарями сумка.
  В руках нагайський малахай.
  В такім наряді влізши в хату,
  Сказав: „готов уже я, тату,
  „Куди ти хочеш, посилаї!“
46. „Біжи лиш швидче в Карфагену“,
  Зевес гінцеві так сказав:
  „І пару розлучи скажену.
  „Еней Дидонуб забував.
  „Нехай лиш відтіль уплітає.
  „І Рима строїти чухрає,
  „А то заліг, мов в грубі пес.
  „Коли ж він буде йще гуляти,
  „То дам йому себе я знати,—
  „Оттак сказав, скажи, Зевес“...
47. Меркурій низько поклонився,
  Перед Зевесом бриль ізняв,
  Через поріг перевалився,
  До стані швидче тягу дав.
  Покинувши із рук нагайку,
  Запріг він миттю чортопхайку,
  Черкнув із неба, аж курить!
  І все кобилок поганяє,
  Що оглобельна аж брикає; —
  Помчали, аж візою скрипить!

48. Еней тоді купався в бразі
 І на полу укрившись ліг;
 Йому не снилось о приказі,
 Як ось Меркурій в хату вбіг!
 Смикнув із полу мов псяюху.
 „А що ти робиш? пеш сивуху?“
 За всього горла закричав:
 „А ну лиш, швидче убрайся,
 „З Дидоною не женихайся,
 „Зевес поход тобі сказав!“
49. „Чи цеж таки до діла робиш,
 „Що й досі тута загулявсь?
 „Та швидко і не так задробиць:
 „Зевес не дурно похвалявсь;
 „Получиш добру халазію,
 „Він видавить з тебе олію,
 „От тільки йще тут побарись!...
 „Глядиж, сьогодні щоб убрався,
 „Щоб нищечком відсіль укрався,
 „Мене у-друге не дождись“.
50. Еней піджав хвіст, мов собака,
 Мов Каїн, затрусившись увесь;
 Із носа потекла кабака:
 Уже він знов, який Зевес!...
 Шатнувся миттю сам із хати
 Своїх Троянців позбірати;
 Зібралиши, дав такий приказ:
 „Як можна швидче укладайтесь,
 „Зо всіми клунками збрайтесь,
 „До моря швендайте як раз!“
51. А сам, вернувшись в будинки,
 Свое лахміття позбірав;
 Мизерії наклав дві скриньки,
 На човен зараз одіслав
 І дожидався тільки ночі,
 Що як Дидона зімкне очі,
 Щоб не прощавшись тягу дать.
 Хоть він за нею і журився
 І світом цілий день нудився —
 Та ба! бач треба покидать.

52. Дидона зараз одгадала,
Чого сумуб пан Еней,
І все на ус собі мотала
Щоб умудритися і сї;
Зза печі часто виглядала,
Прикинувшись, буцім куняла
І мов вона хотіла спать.
Еней же думав, що вже спала,
І тільки що хотів дати драла.
Аж ось Дидона за чуб хвати.
53. „Постій, прескурвий, вражай сину!
„Зо мною перше розплатись!
„От задушу, як злу личину,
„Ось ну лиш тільки завертись!
„Оттак за хліб, за сіль ти платиш?
„Ти всім, привикши насміхатись,
„Розпустиш славу по мені!
„Нагріла в пазусі гадюку,
„Що поспіл ізробила муку;
„Послала пуховик свині!...
54. „Згадай, який прийшов до мене,
„Що ні сорочки не було
„І постолів чорт-мав у тебе,
„В кишеніж пусто, аж гуло.
„Чи знови ты, що такеє гроші?
„Мав без матні одні холоші,
„І тільки слова, що в штанах;
„Та й те порвалось і побилось,
„Аж глянуть сором, так світилось;
„Свитина вся була в латках.
55. „Чи яж тобі та не годила?
„Хиба ріжна ти захотів?
„Десь вража мати підкусила,
„Щоб хирний тут ти не сидів!....
Дидона гірко заридала.
І з серця аж волосся рвала
І закраснілася, мов рак;
Запінилась, посатаніла,
Неначе дурману ізз'їла.
Залаяла Енея так:

56. „Поганий, мерзький, схверний, бридкий,
  „Нікчемний, ланець, кателик!
  „Гульвіса, пакосний, престидкий,
  „Негідний, злодій, сретик!
  „За кучму цю твою велику,
  „Як дам ляща тобі я в піку,
  „То тут тебе лизне і чорт!
  „І очі видеру із лоба
  „Тобі, диявольська худоба...
  „Трясешся, мов зімою хорт?
57. „Мандруй до сатани з рогами,
  „Нехай тобі присниться біс
  „З твоїми сучими синами,
  „Щоб враг побрав вас всіх гульвіс.
  „Щоб ні горіли, ні боліли,
  „На чистому щоб поколіли,
  „Щоб не оставсь ні чоловік;
  „Щоб доброї не знали долі,
  „Були щоб з вами злії болі,
  „Щоб ви шаталися по-вік!“
58. Еней від неї одступався,
  Поки зайшов через поріг.
  А далі аж не оглядався,
  З двора в собачу ристь побіг.
  Прибіг к Троянцям, засапався,
  Обмок в поту, як би купався,
  Мов з торгу в школу курохват;
  Потім в човен хутенько сівши
  І їхати своїм велівши,
  Не оглядався сам назад.
59. Диона тяжко зажурилась,
  Весь день ні їла, ні пила;
  Все тосковала, все нудилася,
  Кричала, плакала, ревла.
  То бігала, як би шалена,
  Стояла довго тороплена,
  Кусала нігті на руках;
  А далі сіла на порозі, —
  Аж занудило їй небозі
  І не встояла на ногах.

- 60 Сестру кликнула на пораду,
Щоб горе злеє розказати,
Енеєву оплакать зраду
І льготи серцю трохи дать.
,,Ганнусю, рибко, душко, любко,
,,Рятуй мене, моя голубко,
,,Тепер пропала я на-вік!
,,Енеєм кинута я бідна,
,,Як сама паплюга послідня...
,,Еней злий змій — не чоловік.
61. „Нема у серця мої сили,
„Щоб я могла його забути.
„Куди мні бігти? — до могили:
„Туди один надежний путь!
„Я все для його потеряла,
„Людей і славу занедбала...
„Боги! я з ним забула вас.
„Ох! дайте зілля мні напитись,
„Щоб сердцю можна розлюбитись,
„Утихомиритись на час.
62. „Нема на світі мні покою,
„Не ллються слози із очей.
„Для мене більй світ єсть тьмою,
„Там ясно тільки, де Еней.
„О, пущверинку Купидоне!
„Любуйся, як Дидона стогне —
„Щоб ти маленьким був прошав!
„Познайте, молодиці гожі —
„З Енеєм бахурі всі схожі,
„Щоб враг зрадливих всіх побрав!..
63. Так бідна з горя говорила
Дидона, жизнь свою кляла;
І Ганна що їй не робила,
Ніякай ради не дала.
Сама з царицею горювала
І слози рукавом втирала,
І хлипала собі в кулак.
Потім Дидона мов унишикла.
Звеліла, щоб і Гандзя вийшла,
Щоб їй насумоватись в смак.

64. Довгенько так посумовавши,
Пішла в будинки на постіль;
Подумавши там, погадавши,
Проворно скочила на піл.
І взяви з запічка кресало
І клоччя в пазуху чимало,
Тихенько вийшла на город.
Нічною се було добою
І самой тихою порою,
Як спав хрещений ввесь народ.
65. Стояв у неї на городі,
В кострі на зіму очерет, —
Хоть це не по царській породі,
Та деж взяти дров, коли все степ?
В кострі був зложений сухенький,
Як порох був уже палкенький,
Його й держали на підпал.
Під ним вона огонь кресала
І в клочці гарно розмахала
І розвела пожар чимал.
66. Кругом костер той запаливши,
Зо всей одежі роздяглась,
В огонь лахміття все зложивши.
Сама в огні тім простяглась.
Вкруг неї полумя палало,
Покійниці не видно стало,
Пішов од неї дим і чад!
Енея так вона любила,
Що аж сама себе спалила,
Послала душу к чорту в ад.

ЧАСТИНА II.

1. Еней, поплівши синім морем,
На Карфагену оглядавсь;
Боровсь з своїм сердега горем,
Слізьми бідняжка обливавсь.
Хоть од Дидони плив поспішно,
Та плакав гірко, неутішно;
Почувши ж, що в огні спеклась,
Сказав: „нехай їй вічне царство,
„Мені же довголітнє панство
„І щоб друга вдова найшлася!“
2. Як ось і море стало грати,
Великі хвилі піднялися
І вітри зачали бурхати,
Аж човни на морі тряслись.
Водою чорт-зна як крутило,
Що трохи всіх не потопило,
Вертілись човни, мов дурні.
Троянці з страху задріжали,
І що робити, всі не знали,
Стояли мовчки всі смутні.
3. Один з троянської ватаги —
По їх він звався Палінур,
Цей більше мав других одваги,
Смілецький був і балагур, —
Що наперед цей схаменувся
І до Нептуна окликнувся:
„А що ти робиш, пан Нептун!
„Чи це і ти пустивсь в ледащо,
„Що хочеш нас звести ні на що?
„Хиба півкопи і забув?“

4. А далі після цеї мови
Троянцям він так всім сказав:
„Бувайте, братця, ви здорові!
„Оце Нептун замудрував...
„Куди тепер ми, братця, підем?
„В Італію ми не доїдем,
„Бо море дуже щось шпue.
„Італія відсіль не близько,
„А морем в бурю їхать слизько:
„Човнів ніхто не підкує.
5. „От тут земелька єсть, хлопята,
„Відсіль вона невдалеку,
„Сицилія, земля багата,
„Вона мені щось по знаку.
„Дмухнім лиш, братця, ми до неї,
„Збувати горести своєї —
„Там добрий цар живе Аcest.
„Ми там, як дома, очуяєм
„І як у себе загуляєм,
„Всього у нього вдоволь єсть“.
6. Троянці разом принялися
І стали веслами гребти,
Як стрілки, човники неслися.
Мов ззаду пхали їх чорти.
Їх Сицилійці як уздріли,
То з города, мов подуріли,
До моря бігли всі стрічатъ.
Тут між собою розпитались,
Чоломкались і обнімались, —
Пішли до короля гулять.
7. Аcest Енею як би брату
Велику ласку показав,
І зараз попросивши в хату.
Горілкою почастував.
На закуску наклали сала,
Лежала ковбаса чимала
І хліба повне решето.
Троянцям всім дали тетері
І відпустили на кватери:
Щоб йшли, куди потрапить хто.

8. Тут зараз підняли бенькети,
Замурмotali, як коти,
І в нахлях понесли пашкети
І кисілю їм до сити;
Гарячую, мяку бухинку,
Зразову до ріжків печінку,
Гречаних з часником пампух.
Еней з дороги налигався
І пінної так нахлестався —
Трохи не виперсь з його дух.
9. Еней хотъ трохи бувъ підпилій,
Та з разумомъ не потерявъ;
Вінъ синъ бувъ богообоязливий,
По смерти батька не цуравъ.
Въ цей день його отецъ опрягся,
Якъ чикилдихи обіжрався, —
Анхизъ з горілочки умер.
Еней схотів обід справляти
І тут старцівъ нагодувати,
Щобъ біг душі свій рай одпер.
10. Зібрав троянську всю громаду
І сам пішовъ на двір до них
Просить у їхъ собі пораду, —
Сказавъ їмъ річ въ словахъ такихъ:
,,Панове, знаєте, Трояне
,,І всі хрещенії миряне,
,,Що мій отецъ бував Анхизъ,
,,Його сивуха запалила
,,І живота укоротила,
,,І вінъ, якъ муха въ зіму, заслива.
11. „Зробити поминки я хочу,
„Поставити обід старцямъ —
„І завтраш — далі не одсрочу.
„Скажіте — якъ здається вамъ?“
Цього Троянці і бажали
І всі у голос закричали:
„Енею Боже поможи!
„Коли же хочеш, пане, знати,
„І сами будем помагати,
„Бо ми тобі не вороги“.

12. І зараз миттю всі пустились
Горілку, мясо купувати.
Хліб, бублики, кніши вродились,
Пішли посуди добувати;
І коливо з куті зробили,
Сити із меду наситили,
Договорили і попа;
Хазяїнів своїх ззвали,
Старців по улицях шукали...
Пішла на дзвін дякам коня.
13. На другий день раненько встали,
Огонь на дворі розвели
І мяса в казани наклали,
Варили сграву і пекли.
Пять казанів стояло юшки,
А в чотирьох були галушки;
Боршу трохи було не з шість;
Баранів тьма була варених,
Курей, гусей, качок печених.
До-сита щоб було всім їсть.
14. Цебри сивушки там стояли
І браги повні діжки;
Всю страву в вагани вливали
І роздавали всім ложки.
Як проспівали: „со святыми”,
Еней облився слізми гіркими
І принялися всі трепать;
Наїлися і нахлестались,
Що деякі аж повалялись...
Тоді і годі поминатъ.
15. Еней і сам зо старшиною
Анхиза добре поминав;
Не здрів нічого пред собою,
А ще зза столу не вставав.
А далі трошки проходився,
Прочумався, протверезився,
Пішов к народу, хотъ поблід —
З кишені винявши пів-кіпки,
Штурнув в народ дрібних, як ріпки,
Щоб тямили його обід.

16. Енея заболіли ноги.
Не чув ні рук, ні голови;
Напали з хмелю перелоги,
Онухли очі, як в сови,
І ввесь обдувся, як барилло.
Було на світі все немило,
Мисліте по землі писав,
З нудьги охляв і ізнемігся,
В одежі ліг і не роздігся,
Під лавкою до світа спав.
17. Прокинувши ся, ввесь трусився.
За серце ссало, мов глисти;
Перевертався і нудився,
Не здужав голови звести.
Поки не винив пів квартівки
З імбером пінної горілки
І кухля сирівцю не втер.
Зпід лавки виліз і струхнувся,
Закашляв, чхнув і стрепенувся,
„Давайте, крикнув, пить тепер!“
18. Зібравши ся, всі паненята
Ізнов кружати почали;
Пили, як брагу поросята,
Горілку так вони тягли.
Тягли тут пінненьку Троянці,
Не вомпили Сициліянці,
Черкали добре на-захват.
Хто пив тут більш од всіх сивухи
І хто пив разом три осьмухи—
То той Енеєві був брат.
19. Еней наш роздоброхотовався,
Ігрища здумав завести
І п'яний зараз розкричався,
Щоб перебійців привести.
У вікон школярі співали,
Халандри циганки скакали,
Іграли в кобзи і сліпці;
Було тут різні чуті крики,
Водили в городі музики
Моторні, пяні молодці.

20. В присінках всі пани сиділи,
На дворіж в круг стояв народ,
У вікна деякі гляділи,
А інший був поверх ворот.
Аж ось прийшов і перебієць,
Убраний так, як компанієць,
І звався молодець Дарес;
На кулаки став викликати
І перебійця визивати,
Кричав, опарений мов пес:
21. „Гей, хто зо мною вийде битись,
„Покуштувати стусанів?
„Мазкою хоче хто умитись?
„Кому не жаль своїх зубів?..
„А нуте, нуте, йдіте швидче
„Сюди на кулаки лиш близче!
„Я бебехів вам надсажу,
„На очі вставлю окуляри...
„Сюди, поганці-бакаляри!
„Я всякому лоб розміжжу“.
22. Дарес довгенько дожидався,
Мовчали всі, ніхто не йшов;
З ним всякий битися боявся,
Собою страху всім задав.
„Так ви, бачу, всі легкодухи,
„Передо мною так, як мухи
„І пудофети наголо!..“
Дарес тут дуже насміхався,
Собою чванивсь, величався,
Аж слухать сором всім було.
23. Абсест Троянець був сердитий,
Згадав Ентелла козака,
Зробився мов несамовитий,
Чим дуж дав відтіль дропака.
Ентелла скрізь пішов шукати,
Щоб все, що бачив, розказати
І щоб Дареса підцикувати.
Ентелл був тяжко смілий, дужий,
Мужик плечистий і невклюжий,
Тоді він пяний вклався спать.

24. Знайшли Ентелла сіромаху,
 Що він під тином гарно спав;
 Цього сердечного тімаху
 Будити стали, щоб устав.
 Всі голосно над ним кричали,
 Ногами всилу розкачали.
 Очима він на них лупнув:
 „Чого ви, що за вража мати,
 „Зібрались не давати спати?“
 Сказавши це, упять заснув.
25. „Та встань, будь ласкав, пане свату!“
 Абсест Ентеллові сказав.
 „Підіть лиш ви собі ік кату!“
 Ентелл на їх так закричав.
 А послі баче, що не шутка, —
 Абсест сказав, яка погудка, —
 Проворно скочивши, здригнувсь:
 „Хто, як, Дарес? — ну, стійте наші!
 „Зварю пану Даресу каши,
 „Горілки дайте лин напюсь“.
26. Примчали з казанок сивухи,
 Ентелл її разком дмухнув
 І од цієї він мокрухи
 Скрививсь, наморщивсь і зівнув.
 Сказав: „тепер ходімо, братця,
 „До хвастуна Дареса ланця!
 „Йому я ребра полічу,
 „Зімну всього я на кабаку,
 „На смерть зувічу, мов собаку:
 „Як битися — я научу!..“
27. Прийшов Ентелл перед Дареса,
 Сказав йому на сміх: „гай-гай!
 „Ховайсь, проклята неотеса,
 „Зарання відсіль утікай!
 „Я роздавлю тебе, як жабу,
 „Зітру, зімну, мороз як бабу,
 „Що тут і зуби ти зітнеш!
 „Тебе диявол не пізнає,
 „З кістками чорт тебе злигає,
 „Уже від мене не влизнеш!“

28. На землю шапку положивши,
 По локоть руки засукав,
 І цупко кулаки стуливши,
 Дареса битись визивав
 Із серця скреготав зубами,
 Об землю тупотав ногами
 І на Дареса налізав.
 Дарес не рад своїй лихоті,
 Ентелл потяг не по охоті
 Дареса, щоб його він знов.
29. В це время в рай боги зібрались
 К Зевесу в гості на обід;
 Пили там, їли, забавлялись,
 Забули наших людських бід.
 Там лакомини різні їли,
 Буханчики пшеничні білі,
 Кислиці, ягоди, коржі
 І всякі-різні витребеньки,
 Уже либонь були пяненькі,
 Понадувались, мов йоржі,
30. Як ось знечевя вбіг Меркурій
 Засапавшися до богів;
 Прискочив, мов котище мурий
 До сирних в маслі пирогів!
 „Ге! ге! оттут-то загулялись,
 „Що і од світа одциурались —
 „Диявол-ма вам і стида!
 „В Сицилії таке твориться,
 „Що вам би треба подивитися:
 „Там крик, мов підступа Орда“.
31. Боги, почувши, зашатались,
 Із неба виткнули носи,
 Дивитись на бійців хватались,
 Як жаби літом із роси.
 Ентелл там сильно храбрувався,
 Аж до сорочки ввесь роздягся,
 Совал Даресу в ніс кулак.
 Дарес ізвомпив сіромаха,
 Бо був Ентелл непевна птаха,
 Як чорноморський азий козак.

32. Венеру за виски хватило,
Як глянула, що там Дарес;
Їй дуже це було немило,
Сказала: „батечку Зевес!
„Дай моєму Даресу сили,
„Йому хвоста щоб не вкрутили.
„Щоб він Ентелла поборов.
„Мене тоді ввесь світ забуде,
„Коли Дарес живий не буде;
„Зроби, щоб був Дарес здоров“.
33. Тут Бахус п'яний обізвався,
Венеру лаяти почав,
До неї з кулаком совався
І так із-пяна їй сказав:
„Піди лиш ти к чортам, плюгава,
„Невірна, пакосна, халява!
„Нехай ізслизне твій Дарес!...
„Я за Ентелла сам вступлюся:
„Як більш сивухи я напуюся,
„То не заступить і Зевес.
34. „Ти знаєш, він який парнище?
„На світі трохи єсть таких:
„Сивуху так, як брагу хлище.
„Я в парубках кохаюсь цих.
„Уже залле за шкуру сала,
„Ні неня в бразі не скупала.
„Як він Даресові задасть!...
„Уже хоть як ти не вертися,
„З своїм Даресом попростися,
„Бо прийдеться йому пропасть“.
35. Зевес до речі сей дочувся,
Язык насилу повернув,
Він од горілки ввесь обдувся,
І грізно так на їх гукнув:
„Мовчіть!... чого ви задрочились?
„Чи бач у мене розходились?
„Я дам вам зараз тришія!
„Ніхто в кулачки не мішайтесь.
„Кінця од самих дожидайтесь:
„Побачим - віяльме то чия?“

36. Венера, облизя і шимавши,
Слізки пустила із очей.
І як собака хвіст піджавши,
Пішла к порогу до дверей
І з Марсом у куточку стала,
З Зевеса добре глузувала;
А Бахус шінненську лигав:
Із Ганнімедова пуздерка
Утер трохи не з пів відерка,
Напивсь і тільки що крехтав.
37. Як між собою боги сварились
В раю, попившись в небесах,
Тоді в Сицилії творились
Великі дуже чудеса.
Дарес од страху оправлявся
І до Ентелла підбірався,
Цибулькиб дать йому під ніс.
Ентелла од ляпаса здригнувся,
Разів із пять перевернувся,
Трохи не попустив і сліз.
38. Розсердився і розярився,
Аж піну з рота попустив,
І саме в міру підмостиився,
В висок Дареса затопив:
З очей аж іскри полетіли,
І очі ясні соловіли,
Сердешний об землю упав.
Чмелів довгенько дуже слухав,
І землю носом рив і нюхав,
І дуже жалібно стогнав.
39. Тут всі Ентелла вихвалияли,
Еней з панами реготовавсь,
З Даресаж дуже глузували.
Що силою він величавсь.
Звелів Еней його підняти,
На вітрі щоб поколихати
Од ляпаса і щоб прочхавсь;
Ентелловіж дав на кабаку
Трохи не цілую гривняку
За те, що так він показавсь.

40. Еней же, цим не вдовольнившись,
Іще гуляти захотів,
І цупко піної напившись,
Ведмедів привести звелів.
Литва на труби засурмила,
Ведмедів зараз зупинила,
Заставила їх танцювати.
Сердешний звір перекидався.
Плигав, вертівся і качався.
Забув і бджоли піддерати.
41. Як пан Еней так забавлявся.
То лиха він собі не ждав,
Не думав і не сподівався,
Щоб хто з Олімпа кучму дав.
Но те Юнона повернула
І в голові так коверзнула.
Щоб зараз учинить ярмис;
Назула без панчіх патинки,
Пішла в Ірисині будинки,
Бо хитра ця була, як біс.
42. Ірийшла, Ірисі підморгнула,
Черкнули в хижу разом вдвох,
І на ухо щось їй шепнула.
Щоб не підслухав який бог;
І пальцем цупко прикрутила,
Щоб зараз все те ізробила
І їй би принесла лепорт.
Ірися низько поклонилась
І в ліжник зараз нарядилася.
Побігла з неба як би хорт.
43. В Сицилію як-раз спустилась,
Човни троянські де були,
І між Троянок помістилась,
Которі човнів стерегли.
В кружку сердешні ці сиділи,
І кисло на море гляділи,
Бо їх не кликали гулять,
Де чоловіки їх гуляли,
Медок, сивушку попивали
Без просипу неділь їз пять.

44. Дівчата з лиха горювали,
 Нудило тяжко молодиць;
 Лиш спинку з голоду ковтали.
 Як хочеться кому кислиць,
 Своїх Троянців проклинали,
 Що через їх так горювали;
 Дівки кричали на ввесь рот:
 „Щоб їм хотілось так гуляти,
 „Як хочеться нам діувати,
 „Колиб замордував їх чорт!“
45. Троянці волокли з собою
 Стару бабу, як ягу,
 Лукаву відьму, злу Берою,
 Іскорчившуюся в дугу.
 Грися нею ізробилась
 І як Бероя нарядилась
 І підступила до дівок;
 І щоб к ним лучче підмоститься
 І перед Юноною заслужиться,
 То піднесла їм пиріжок.
46. Сказала: „помагай-Біг, діти!..
 „Чого сумуєте ви так?
 „Чи не остило тут сидіти?
 „Оце гуляють наші як!
 „Мов божевільних нас морочать,
 „Сім літ, як по морях волочать,
 „Глузують, як хотять із вас.
 „Але з другими бахурують,
 „Своїж жінки нехай горюють...
 „Коли водилось це у нас?
47. „Послухайте лиш, молодиці,
 „Я добрую вам раду дам;
 „І ви, дівчата білолиці —
 „Зробім кінець своїм бідам,
 „За горе ми заплатим горем —
 „А доки нам сидіть над морем?
 „Приймімось, човни попалім.
 „Тоді і мусять тут остатиться
 „І нехотя до нас прижаться, —
 „Ось так на лід їх посадім!“

48. „Спасеть же Біг тебе, бабусю!“
Троянки в голос загули:
„Такої ради, паньматусю,
„Ми ізгадати не могли“.
І зараз приступили к флоту
І принялися за роботу:
Огонь кресати і нести
Скіпки, тріски, солому, клоччя.
Була тут всяка з них охоча,
Пожар щоб швидче розвести.
49. Розжеврілось і загорілось,
Пішов димок до самих хмар,
Аж небо все зачервонілось,
Великий тяжко був пожар!
Човни і байдаки палали,
Соснові пороми тріщали,
Горіли дьоготь і смола.
Поки Троянці огляділись,
Що добре їх Троянки грілись,
То часть мала човнів була.
50. Еней, пожар такий уздрівши,
Злякався, побілів, як сніг,
І бігти всім туди звелівши,
Чим дуж до човнів сам побіг.
На гвалт у дзвона задзвонили,
По улицях в трещотки били,
Еней же на ввесь рот кричав:
„Хто в Бога вірує — рятуйте!
„Рубай, туши, гаси, лий, куйте!
„А хто ж таку нам кучму дав?“
51. Еней од страху з плигу збився,
В умі сердега помішавсь
І зараз сам не свій зробився;
Скакав, вертівся і качавсь;
І із цього свого задору
Він, голову піднявши в гору,
Кричав, опарений мов пес.
Олімпських шпетив на всю губу,
Свою і неню лаяв любу,
Добувсь і в рот, і в ніс Зевес.

52. „Гей ти, проклятий стариганю!
 „На землю з неба не зиркнеш,
 „Не чуєш, як тебе я ганю,
 „Зевес! — ні усом не моргнеш?!. .
 „На очах більма поробились,
 „Колиб до віку посліпились,
 „Що не поможеш ти мені!
 „Чи цеж таки тобі не стидно,
 „Що пропаду, от лиш не видно?
 „Яж, кажуть люде, внук тобі!
53. „А ти з сідою бородою,
 „Пане-добродію, Нептун!
 „Сидиш мов демон, під водою,
 „Ізморщившись, старий шкарбун!
 „Колиб струхнув хоть головою
 „І цей пожар залив водою —
 „Тризубець щоб тобі зломивсь!
 „Ти базаринку любиш брати,
 „А людям в нужді помагати
 „Не дуже, бачу, поспішивсь.
54. „І братік ваш Плутон, поганець,
 „Із Прозерпиною засів;
 „Пекельний, гаспидський коханець,
 „Іще себе там не нагрів?
 „Завів братерство з д'яволами
 „І в світі нашими бідами
 „Не погорює ні на час.
 „Не посилюється ні мало,
 „Щоб так палати перестало
 „І щоб оцей пожар погас.
55. „І ненечка моя рідненька
 „У чорта десь тепер гуля;
 „А може спить уже пяненька.
 „Або з хлопятами ганя.
 „Тепер їй бачу, не до соли:
 „Уже підтикавши десь поли,
 „Фурцює добре, навісна!
 „Коли сама з ким не ночує,
 „То для когось уже святкує, —
 „Для цього тяжко поспішна!..

56. „Та враг бери вас — що хотіте,
„Про мене те собі робіть;
„Мене на лід не посадіте,
„Пожар лиш тільки погасіть!
„Завередуйте по своєму
„І будьте ласкаві, моєму
„Зробіте лихові кінець.
„Пустіть лиш з неба веремію
„І покажіте чудасію,
„А я вам піднесу ралець!“
57. Тут тільки що перемолився
Еней і рот свій затулив,
Як ось із неба дощ полився,
В годину ввесь пожар залив.
Бурхнуло з неба, мов із бочки,
Що промочило до сорочки,
То драла вростіч всі дали.
Троянці стали всі, як хлюща,
Їм лучилася невисипуща, —
Нераді і дощу були!
58. Не знав же, на яку ступити,
Еней і тяжко горював —
Чи тут остатись, чи поспіти,
Бо враг не всі човни забрав.
І миттю кинувсь до громади
Просить собі у ней поради,
Чого собою не вбагне.
Тут довго тяжко рахували,
І скільки не коверзували,
Та все було, що не оне.
59. Один з троянської громади,
Насупивши, все мовчав,
І дослухавши до поради,
Ціпком все землю колупав.
Це був пройдисвіт і непевний
І всім відъмам був родич кревний,
Упир і знахар ворожий:
Умів і трясцю одшептати
І кров христянську замовляти
І добре знав греблі гатить.

60. Бував і в Шльонському з волами,
Нé раз ходив за сіллю в Крим,
Тарані торгував возами,
Всí чумаки братались з ним.
Він так здавався і нікчемний,
Та був розумний, як письменний,
Словá так сипав, як горох.
Може в чім, бач, порахувати,
Що розказатъ — йому вже дати:
Ні в чім не був страхополох.
61. Невтесом всі його дражнили,
По нашомуж то звавсь Охрім, —
Мені так люди говорили,
Самомуж не знакомий він.
Побачив, що Еней гнівився.
До його зараз підмостився,
За білу рученьку і взяв,
І вивівши Енея в сіни,
Сам поклонився аж в коліни,
Таку Енею річ сказав:
62. „Чого ти сильно зажурився
„І так надувся, як индик?
„Зовсім охляв і занудився,
„Мов по болотові кулик?
„Чим більш журитися — все гірше,
„Заплутаєшся в лісі більше, —
„Покинь лиш горе і заплюй.
„Піди вкладися гарно спати,
„А послі будеш і гадати:
„Спочинь та вже тоді міркуй“.
63. Послухавши Еней Охріма,
Укрившись, на полу ліг спать;
Но лупав тільки все очима,
Не міг ні крихти задрімати.
На всі боки перевертався,
До люльки разів три приймався,
Знемігся ж, мов і задрімав.
Як ось Анхиз йому приснився, —
Із пекла батечко явився
І синові таке сказав:

64. „Прокинься, миле дитятко!
„Пробуркайся і проходись.
„Це твій прийшов до тебе батько.
„То не сполохайсь, не жахнись.
„Мене боги к тобі послали
„І так сказати приказали,
„Щоб ти ні трохи не журивсь.
„Пошлють тобі щасливу долю,
„Щоб учинив ти божу волю
„І швидче в Рим переселивсь.
65. „Зberи всі човни, що остались,
„І гарно зараз їх оправ,
„Придерж своїх, щоб не впивались
„І цю Сицилію остав.
„Пливи і не журись, небоже!
„Уже тобі скрізь буде гоже.
„Ta ще, послухай, щось скажу:
„Щоб в пекло ти зайшов до мене,
„Bo діло єсть мені до тебе.
„Я все тобі там покажу.
66. „I по Олімпському закону
„Уже ти пекла не минеш;
„Bo треба кланятись Плутону,
„A то і в Рим не допливеш,
„Якусь тобі він казань скаже,
„Дорогу добру в Рим покаже,
„Побачиш, як живу і я.
„A за дорогу не турбуйся,
„Do пекла навпростеъ прямуйся
„Pішком, — не треба і коня.
67. „Прощай же, сизий голубочон!
„Bo вже стає на дворі світ:
„Прощай, дитя! прощай, синочок!
I в землю провалився дід.
Еней спросоння як скопився,
Дріжав од страху і трусився,
Холодний лився з його піт.
I всіх Троянців поскликавши,
I лагодитись приказавши,
Щоб завтра поплисти, як світ.

68. К Ацесту вараа сам махнувши,
За хліб подякував, за сіль;
І там недовго щось побувши,
Вернувся до своїх відтіль.
Весь день збирались та вкладались
І світа тільки що дождались,
То посидали на човни.
Еней же їхав щось несміло.
Бо море дуже надоїло,
Як чумакам дощ в осені.
69. Венера тільки що уздріла,
Що вже Троянці на човнах,
К Нептуну на поклон побігла,
Щоб не втопив їх у волнах.
Поїхала в своїм ридвані,
Мов сотника якого пані,
Баскими конями, як звір.
І з кінними проводниками,
З трьома назаді козаками,
А коні правив машталір.
70. Була на йому біла свита
Із шаповальського сукна.
Тясомкою кругом обшита, —
Сім кіп стоялася вона;
На-бакир шапочка стреміла,
Далеко дуже червоніла,
В руках же довгий був батіг;
Їм грімко ляскав він із лиха,
Снакали коні без оддиха,
Ридван, мов вихор в полі, біг.
71. Приїхала, загримотіла,
Кобиляча мов голова ;
К Нептуну в хату і влетіла
Так, як із вирію сова.
І не сказавши ні пів слова —
Нехай, каже, твоя здоровा
Бува, Нептуне, голова —
Як навіжена прискакала,
Нептуна в губи цілувала,
Говорячи такі слова

72. „Коли, Нептун, мені ти дядько,
 „А я племінниця тобі,
 „Та тиж мені хрещений батько —
 „Спасибі зароби собі:
 „Моєму поможи Енею,
 „Щоб він з ватагою своєю
 „Щасливо їздив по воді;
 „Уже і так пополякали,
 „На-силу баби одшептали,
 „Попався в зуби був біді“.
73. Нептун, моргнувши, засміявся;
 Венеру сісти попросив
 І після неї облизався,
 Сивухи чарочку налив;
 І так її почастувавши,
 Чого просила, обіщавши,
 І зараз з нею попрощавсь.
 Повіяв вітр з руки Енею,
 Простивсь сердешненький з землею,
 Як стрілочки по морю мчавсь.
74. Поромщик їх що-найглавніший
 З Енеєм їздив всякий раз,
 Йому слуга був найвірніший —
 По нашому він звавсь Тарас.
 Цей, сидя на кормі, хитався,
 По саме нільзя нахлестався
 Горілочки, коли прощавсь.
 Еней велів його приняти,
 Щоб не пустивсь на дно ниряти
 І в луччім місці би проспавсь.
75. Но видно, що пану Тарасу,
 Написано так на роду.
 Щоб тільки до цього він часу
 Терпів на світі цім біду.
 Бо розхитавшись, бризнув в воду,
 Нирнув і, не спітавши броду,
 Наввиринки пішла душа.
 Еней хотів, щоб окошилась
 Біда і більш не продолжилась,
 Щоб не пропали всі з коша.

ЧАСТИНА III.

1. Еней-сподар, посумувавши,
Насилу трохи вгамувавсь;
Поплакавши і поридали.
Сивушкою почастувавсь;
Но все таки його мутило
І коло серденька крутило,
Небіжчик часто щось вздихав;
Він моря так уже боявся,
Що на богів не полагався
І батькові не довіряв.
2. А вітри ззаду все трубили
В потилицю його човнам,
Що мчалися зо всеї сили
По чорним пінявим водам.
Гребці і весла положили
Та сидя люлечки курили
І кургикали пісеньок!
Козацьких, гарних, запорожських,
А які знали, то московських
Вигадували бриденьок.
3. Про Сагайдачного співали,
Либонь співали і про Січ,
Як в пікнери набірали,
Як мандрував козак всю ніч;
Полтавську славили Шведчину,
І неня як свою дитину
З двора провадила в поход;
Як під Бендерю воювали,
Без галушок як помірали,
Колись як був голодний год.

4. Не так то діється все хутко,
Як швидко кажуть нам казок;
Еней наш плив хоть дуже прудко,
Та вже він плавав не деньок.
Довгенько по морю щось шлялись,
І сами о світі не звались,
Не знав Троянець ні один
Куди, про що і як швендують,
Куди це так вони мандрують.
Куди їх мчить Анхизів син.
5. Отак поплававши не мало
І поблудивши по морям,
Якось і землю видно стало.
Побачили кінець бідам!
До берега як-раз пристали,
На землю з човнів повставали
І стали тута оддихатъ.
Ця Кумською земелька звалась,
Вона Троянцям подобалась,
Далось і їй Троянців знатъ.
6. Розгардіяш настав Троянцям.
Упять забули горюватъ;
Буває щастя скрізь поганням.
А добрий мусить пропадать.
І тут вони не шанувались,
А зараз всі і потаскались.
Чого хотілося, шукать:
Якому меду та горілки,
Якому молодиці, дівки,
Оскому щоб з зубів зігнатъ.
7. Були бурлаки ці моторні,
Тут познакомились той час,
З диявола швидкі, проворні,
Підпустять москаля як-раз.
Зо всіми миттю побратались,
Посваталися і покумались,
Мов зроду тутечки жили;
Хто мав к чому яку кебету,
Такого той шукав бенкету,
Всі веремію підняли.

8. Де досвітки, де вечерніці,
Або весілля де було,
Дівчата де і молодиці.
Кому родини надало
То тут Троянці і вродились;
І лиш гляди, то й заходились.
Коло жінок там ворожить,
І чоловіків підпойвши,
Жінок, куди хто знов, повівши.
Давай по чаї з ними пить.
9. Якіж були до карт охочі,
То не сиділи дурно тут;
Гуляли часто до півночі
В ніска, в парі, у лави, в жгут.
У памфіля, в візка і в кепа;
Комуж із них була дотепа,
То в гроші грали в сім листів.
Тут всі по волі забавлялись.
Пили та грали, женихались.
Ніхто без діла не сидів.
10. Еней один не веселився,
Йому не міле все було:
Йому Плутон та батько синя
І пекло в голову ввійшло.
Оставивши своїх гуляти,
Пішов скрізь по полях шукати,
Щоб хто дорогу показав,
Куди до пекла мандрувати,
Щоб розізнати, розпитати,
Бо в пекло стежки він не знав.
11. Ішов, ішов, аж з русих кудрів
В три ряди капав піт на ніс,
Як ось забачив щось і уздрів,
Густий пройшовши дуже ліс,
На піжці курячій стояла
То хатка дуже обветшала
І вся вертілася кругом.
Він до тії прийшовши хати,
Хазяїна став викликати,
Пришуривши під вікном.

12. Еней стояв і дожидається,
Щоб вийшов з хати хто-небудь;
У двері стукає, добувався,
Хотів був хатку з піжки сіхнуть.
Як вийшла бабище старая,
Крива, горбата, сухая,
Запліснявіла, вся в шрамах,
Сіда, ряба, беззуба, коса,
Розхрістана, простоволоса
І як в намисті — вся в жовнах...
13. Еней, таку уздрівши цяцю,
Не знав із ляку, де стояв;
І думав, що свою всю працю,
На віки тута потеряв.
Як ось до його підступила
Яга ця і заговорила,
Розлявивши свої уста:
,,Гай, гай же, сліхом послихати.
,,Анхизенка у-віч видати!
,,А як забрів ти в ці міста?
14. „Давно тебе я дожидаю,
„І думала, що вже пропав;
„Я все дивлюсь та визираю.
„Аж ось коли ти причвалав.
„Мені вже розказали з неба,
„Чого тобі пильненько треба.
„Отець твій був у мене тут“.
Еней цьому подивувався
І баби сучої спитався:
Як відьму злуу цю зовуть?
15. „Я Кумськая зовусь Сивилла,
„Ясного Феба попадя,
„При його храмі посіділа,
„Давно живу на світі я!
„При Шведчині я діувала,
„А Татарва як набігала,
„То вже я замужем була;
„І першу сарану вазнаю;
„Коли ж був трус, як ізгадаю,
„То вся здрігнуєсь мов би мала.

16. „На світі всячину я знаю,
„Хоть нікуди і не хожу,
„І людям в нужді помагаю:
„Я їм на звіздах ворожу;
„Кому чи трясцю одігнати,
„От заушниць чи пошептати,
„Або і волос ізігнатъ
„Шепчу, уроки проганяю,
„Переполохи виливаю,
„Гадюк умію замовлять.
17. „Тепер ходімо лиши в каплицю,
„Там Фебові ти поклонись
„І обіщай йому телицю,
„А послі гарно помолись.
„Не пожалій лиж золотого
„Для Феба світлого-ясного,
„Та і мені що перекинь;
„То ми тобі таки щось скажем,
„А може в пейко шлях покажем...
„Іди, утрись і більш не слинь“.
18. Прийшли в каплицю перед Феба;
Еней поклони бити став,
Щоб із блакитного Феб неба,
Йому всю ласку показав.
Сивиллу тут замордувало,
І очі на лоб позганяло,
І дубом волос став сідій;
Клубком із рота піна билась,
Самаж вся корчилась, кривилась,
Мов дух вселився в неї злий.
19. Тряслась, кректала, побивалась,
Як бубон, синя стала вся;
Упавши на землю, качалась.
У барлозі мов порося.
І чим Еней молився більше,
То все було Сивиллі гірше;
А послі, як перемоливсь,
З Сивилли тільки піт котився;
Еней же на неї дивився,
Прижав од страху і трусишсь.

20. Сивилла трохи очушила,
 Обтерла піну на губах
 І до Енея проворчала
 Приказ од Феба в цих словах:
 „Така богів Олімпських рада,
 „Що ти і вся твоя громада
 „Не будете по смерть в Риму;
 „Но що тебе там будуть знати,
 „Твос імення вихваляти,
 „Но ти не радуйся цьому.”
21. „Іще ти випєш добру повну,
 ..По всіх усюдах будеш ти;
 ..І долю гірку, невгомонну
 ..Готовсь свою не раз клясти.
 ..Юнона ще не вдовольнилась.
 ..Її злоба щоб окошилась
 ..Хотяб на правнуках твоїх;
 ..Но послі будеш жити по-панськи,
 ..І люде всі твої троянські
 ..Забудуть всіх цих бід своїх”.
22. Еней похнюопивсь, дослухався,
 Сивилла що йому верзла,
 Стояв, за голову узявся —
 Не по йому ця річ була.
 „Трохи мене ти не морочиш,
 „Не розчовпу, що ти пророчиш”,
 Еней Сивиллі говорив:
 „Диявол знає, хто з вас бреше,
 „Трохиб мені було не лекше,
 „Як би я Феба не просив.
23. „Та вже що буде, те і буде,
 „А буде те, що Бог нам дастъ;
 ..Не ангели — такійж люде,
 ..Колись нам треба всім пропасть
 ..Услужлива і нелукава —
 ..Мене до батька поведи;
 ..Я проходився ради скучи
 ..Побачити пекельні муки, —
 ..А ну, на звізді погляди

24. „Не перший я, та й не послідній,
..Іду до пекла на поклон:
..Орфей який уже негідний,
..Та щож йому зробив Плутон!
..А Геркулес як увалився,
..То так у пеклі розходився.
..Що всіх чортяк порозганяв.
..А ну, черкім! А для охоти
..Тобі я дам на дві охвоти...
..Та нуж — скажи, щоб я вже знат!
25. „Огнем, як бачу, ти іграєш“,
Пому дала яга одвіт:
..Ти пекла, бачу, ще не знаєш.
..Не мил тобі уже десь світ?
..Не люблять в пеклі жартувати.
..По-вік тобі дадуться знати,
..От тільки ніс туди посунь!
..Тобі там буде не до шмиги:
..Як піднесуть із оцтом фиги.
..То зараз вхопить тебе лунь.
26. „Коли ж цю маєш ти охоту
..У батька в пеклі побувать.
..Мені дай зараз за роботу,
..То я приймуся мусувати,
..Як нам до пекла довалитись
..І там на мертвих подивитись.
..Ти знаєш — дурень не бере:
..У нас хоть трохи хто тямущий,
..Уміє жити по правді сущій,
..То той, хоть з батька, то здерє.
27. „Покіль же що, то ти послухай
..Того, що я тобі скажу.
..І голови собі не чухай...
..Я в пекло стежку покажу.
..В лісу великому, густому,
..Непроходимому, пустому
..Якесь дерево росте;
..На нім кислиці не простії
..Ростуть — як жар, всі золотії.
..І деревце те не товсте

28. ..Із дерева цього зломити
..Ти мусиш гільку хоті одну:
..Без неї бо ні підступити
..Не можна перед сатану:
..Без гільки і назад не будеш,
..І душу з тілом ти погубиш,
..Плутон тебе закабалить.
..Ідик та иильно приглядайся,
..На всі чотирі озирайся,
..Де деревце тё заблишти.
29. ..Зломивши ж, зараз убірайся,
..Як мoga пвидче утікай;
..Не становись, не оглядайся,
..І уха чим позатикай;
..Хоть будуть голоси кричати,
..Щоб ти оглянувся, прохати —
..Гляди не озирайсь, біжи!
..Вони, щоб тільки погубити,
..То будуть все тебе манити:
..Оттут себе ти покажи!..“
30. Яга тут чорт-зна де дівалась,
Еней остався тільки сам;
Йому все яблуня здавалась,
Покою не було очам.
Шукать її Еней попхався,
Втомивсь, засапавсь, спотикався,
Поки прийшов під темний ліс;
Коловсь сердечний об тернину,
Пошарпався ввесь об шепшину,
Було таке, що рачки ліз.
31. Цей ліс густий був несказанино
І сумно все в йому було;
Щось вило там безперестанно
І страшним голосом ревло:
Еней, молитву прочитавши
І шапку цупко підвязавши,
В лісную гущу і пішов;
Ішов і утомивсь чимало:
І на дворі тоді смеркало,
А яблуні ще не знайшов.

2. Уже він начинав боятись,
На всі чотири озиравсь:
Трусишись, та нікуди діватись:
Далеко тяжко в ліс забравсь.
А гірше ще його злякало,
Як щось у очах засіяло:
Оттут-то берега пустивсь!
А послі дуже удивився,
Як під кислицею опинився —
За гільку зараз ухвативсь.
33. І не подумавши ні мало,
Напивсь, за гілечіку смикнув —
Аж дерево те затріщало,
І зараз гільку одчахнув;
І дав чим дуж із лісу драла,
Що аж земля під ним дріжала.
Біг так, що сам себе не чув,
Біг швидко, не остановлявся.
Увесь об колючки подрався,
Як чорт, у репяхах ввесь був.
34. Прибіг к Троянцям, утомився
І оддихати простягнувсь;
Як хлюща, потом ввесь облився,
Трохи трохи не захлебнувсь.
Звелів з бичні волів пригнати —
Цапів з вівцями принасати —
Плутону в жертву принести
І всім богам, що пеклом правлять
І грішних тормошать і давлять,
Щоб гніву їм не навести.
35. Як тільки темна та похмурна
Із неба зслизла чорна ніч,
Година ж стала балагурна,
Як звізді повтікали пріч —
Троянці всі заворушились,
Завештались, закамешились
На жертву приганять биків;
Дяки з попами позбирались,
Зовсім служити всі прибрались,
Огонь розкладений горів.

36. Піп зараз взяв вола за роги
 І в лоб обухом зацідив,
 І взявши голову між ноги,
 Ніж в черево і засадив;
 І виняв тельбухи з кишками,
 Розклав гарненько їх рядками
 І пильно кендох розглядав.
 Енею послі божу волю
 І всім Троянцям добру волю.
 Мов по звіздам, все віщував.
37. Як тут з скотиною возились
 І хараморкали дяки,
 Як вівці і цапи дрочились,
 В різницях мов, ревли бики —
 Сивилла тут де не взялася.
 Запінилася і тряслася
 І галас зараз підняла:
 „К чортам ви швидче всі ізгиньте.
 „Мене з Енеєм тут покиньте,
 „Не ждіть, щоб тришія дала!
38. „А ти, — мовляла ю Енею: —
 „Моторний, смілій молодець,
 „Прощайся з юрбою своєю,
 „Ходім лиш в пекло — там отець
 „Нас твій давно вже очідає
 „І може без тебе скучас —
 „А ну, пора чемчикувати!
 „Возьми на плечі з хлібом клунок:
 „Нехай йому лихий прасунок.
 „Як голodom нам помірати.
39. „Не йди в дорогу без запасу.
 „Бо хвіст од голоду надмеш;
 „А де-де іншого ти часу
 „І крихти хліба не найдеш.
 „Я в пекло стежку протоптала.
 „Не раз, не два я там бувала
 „Я знаю тамошній народ;
 „Доріжки всі, всі уголочки
 „Всі закоморочки, куточки
 „Уже не перший знаю год.“

40. Еней в цю путь як-раз зібрався,
Шкапові чоботи обув,
Підтикається, підперезався
І пояс цупко підтягнув;
А в руки добру взяв дрючину,
Обороняти зло личину,
Як лучиться де од собак.
А послі за руки взялися,
Прямцем до пекла поплелися,
Пішли на прощу до чортяк.
41. Тепер же думаю, гадаю
Трохи не годі і писати:
Ізроду пекла я не знаю,
Нездатний, далебі, брехать.
Хиба, читателі, пождіте,
Вгамуйтесь трохи, не галіте,
Піду я до людей старих,
Щоб їх о пеклі розпитати,
І попрошу їх розказати,
Що чули од дідів своїх.
42. Виргилій же, нехай царствує,
Розумненький був чоловік,
Нехай не вадить, як почує,
Та в давній дуже жив він вік.
Не так тепер і в пеклі стало,
Як в старину колись бувало
І як покійник написав.
Я може що-небудь прибавлю,
Переміню і що оставлю,
Писну — як од старих чував
43. Еней з Сивиллою хватались,
До пекла швидче щоб прийти,
І дуже пильно приглядались,
До пекла двері як найти.
Як ось перед якуюсь гору
Прийшли і в ній велику нору
Знайшли і вскочили туди.
Пішли під землю темнотою,
Еней все щупався рукою,
Щоб не ввалитися куди.

44. Ця улиця вела у пекло,
Була вонюча і кальна;
У ній і вдень було, мов смеркло,
Од диму вся була чадна.
Жила з сестрою тут Дрімота,
Сестра же звалася Зівота;
Поклон ці перші oddали
Тімасі нашему Енею
З його старою попадею,
А послі далі повели.
45. А потім смерть до артикулу
Ім воздала косою честь,
Наперед стоя калавуру,
Який у її мосці єсть:
Чума, війна, харцизство, холод,
Короста, трясця, парші, голод;
За цими ж тут стояли в ряд:
Холера, шолуді, бешиха
І всі мирянські, знаєш, лиха,
Що нас без милости морять.
46. Іщеж не все тут окошилось,
Іще брела ватага лих:
За смертію слідом валилось
Жінок, свекруж і мачух злих;
Вітчими йшли, тесті скупяги.
Зяті і свояки мотяги,
Сердиті шурини, брати,
Зовиці, невістки, ятровки,
Що все гризуться без умовки,
І всякі тут були кати.
47. Якісь злідні ще стояли,
Жували все в зубах папір,
В руках каламарі держали,
За уха настромляли пір.
Це все десятські та соцькії,
Начальники, пявки людськії,
І всі прокляті писарі,
Ісправнікі все ваканціві,
Судді і стряпчі безтолкові,
Повіренні, секретарі.

48. За цими яшми святі понури,
Що не дивились і на світ
Смиренної були натури:
Складали руки на живіт,
Умільно Богу все молились,
На тиждень дів по три постились
І вслух не лаяли людей;
На чотках мир пересуждали
І вдень ніколи не гуляли,
Вночі ж було не без гостей.
49. Насупротив цих окаянниць,
Квартал був цілій волоцюг,
Моргух, мандрюх, ярижниць, пяниць
І баҳурів на цілий плуг;
З обстриженими головами.
З підрізаними пеленами
Стояли хльорки наголо;
І паниочок філтіфікетних,
Ласкавих, гарних і дотепних
Багацько дуже щось було.
50. І молодиці молоденькі,
Що вийшли замуж за старих,
Що всякий час були раденькі
Потішить парнів молодих;
І ті тут молодші стояли,
Що недотепним помагали
Для них сімейку розплодить:
А діти гуртові кричали,
Своїх пань-маток проклинали,
Що не дали на світі жити.
51. Еней хоті сильно тут дивився
Такій великій новині,
Та вже од страху так трусиився,
Мов сидя охляп на коні.
Побачивши ж іще іздалі,
Які там дива плазували,
Кругом куди не поглядиш —
Злякавсь, к Сивилі прихилився,
Хватавсь за дергу і тулився,
Мов од кота в коморі миш.

52. Сивилла в дальший путь гаскала —
Не баскаличивсь би та йшов,
І так швиденько поспішала —
Еней не чув аж підошов,
Хватаючися за ягою.
Як ось уздріли пред собою
Чрез річку в пекло перевіз.
Ця річка Стиксом називалась,
Сюди ватага душ збиралась,
Щоб хто на той бік перевіз.
53. І перевізник тут явився:
Як циган, смуглой цери був,
Од сонця в зесь він попалився,
І губи, як арап, одув;
Очища в лоб позападали,
Сметаною позапливали,
А голова вся в ковтунах;
Із рота слина все котилась,
Як повстка, борода скомшилась, —
Всім задавав собою страх.
54. Сорочка звязана узлами
Держалась всилу на плечах,
Попричепляна мотузками,
Як решето, була в дірках;
Замазана була на палець,
Засалена, аж капав смалець;
Обутий в драні постоли,
Із дір онучі волочились,
Зовсім, хоть вижми, помочились;
Пошарпані штани були.
55. За пояс лико одвічало,
На йому висів гаманець:
Тютюн і люлька і кресало,
Лежали губка, кремінець.
Хароном перевізник звався,
Собою дуже величався,
Бо і не в шутку був божок:
З крючком весельцем погрібався,
По Стиксові, як стрілка мчався,
Був човен легкий, як пушок.

56. На ярмарку як слобожане.

Або на красному торгу
До риби товпляться миряне —
Було на цьому так лугу.
Душа товкала душу в боки
І скреготали, мов сороки;
Той пхавсь той сунувсь, інший ліз,
Всі мялися, перебірались,
Кричали, спорили і рвались,
І всяк хотів, його щоб віз.

57. Як гуща в сирівці іграє,

Шиплять, як кваснуть, буряки,
Як проти сонця рій гуляє —
Гули ці так небораки;
Харона плачути прохали,
До його руки простягали,
Щоб взяв з собою на каюк;
Но цей того плачу байдуже,
На просьби уважав не дуже:
Злій з сина був старий дундук.

58. І знай, що все веслом махає

І в морду тиче хоч кому,
Од каюка всіх одганяє,
А по вибору своєму
Потрошечку в човен сажає,
І зараз човен одпихає,
На другий перевозить бік.
Кого не візьме, як затнетися,
Тому сидіти доведеться,
Гляди — і цілий може вік.

59. Еней в кагал цей як убрався,

Щоб зближитися к порому,
То з Палінуром повстрічався,
Штурманував що при йому.
Тут Палінур пред ним заплакав,
Про долю злу свою балакав,
Що через річку не везуть;
Но баба зараз розлучила.
Енею в батька загвоздила,
Щоб довго не базікав тут.

60. Попхались к берегу поближче,
Прийшли на самий перевіз,
Де засмальцюваний дідище
Вередував, як в греблі біс:
Кричав буцім-то навіжений,
І кобенив народ хрещений,
Як водиться в шиньках у нас.
Досталось родичам сердешним,
Не дуже лаяв словом гречним, —
Нехай же зносять в добрий час!
61. Харон таких гостей уздрівши,
Оскілками на їх дививсь.
Як бик скажений заревівши,
Запінівсь дуже і озливсь:
.„Відкіль такі це мандрьохи?
.„І так уже вас тут не трохи, —
.„Якого чорта ви прийшли?
.„Хиба щоб хати холодити!
.„Вас треба так одпровадити,
.„Щоб ви і місця не пайшли!
62. „Геть, преч вбірайтесь відсіль к чорту,
.„Я вам потилищника дам;
.„Побю всю пику, зуби, морду,
.„Аж не пізна вас дідько сам;
.„Ійон же як захрабрували,
.„Живі сюди примандрували,
.„Бач, гиряви, чого хотять!
.„Не дуже я на вас покваплюсь.
.„Тут з мертвими ось не управлюсь,
.„Що так над шнею й стоять”...
63. Сивилла бачить, що не шутка,
Бо дуже сердиться Харон —
Еней же був собі плохутка —
Дала старітаню поклон:
.„Та ну, на нас лиш придивися”,
Сказала: „дуже не гнівися,
.„Ми не самі прийшли сюди;
.„Хибаж мене ти не пізнаєш,
.„Що так кричиш, на нас, гукаєш?
.„Оце невидані біди!”

64. „Ось глянься, що оце таке!..
..Утихомирся, не бурчи;
..Ось деревце, бач, золотес.
..Тепер же, коли хоч, мовчи..
Потім все дрібно розказала,
Кого до пекла провожала,
До кого, як, про що, за чим..
Харон же зараз схаменувся,
Раїв з чотирі погребнувся
І з каючком причалив к ним.
65. Еней з Сивиллою свою
Не мішкавши в човен ввійшли;
Калькою річкою цією
На той бік в пекло поплили;
Вода в розколині лилася,
Що аж Сивилла піднялася,
Еней боявсь, щоб не втонуть;
Но пан Харон так потрудився,
На той бік так перехопився,
Що нільзя й оком ізмигнуть.
66. Приставши, висадив на землю.
Узяв копійку за труди,
За працьовиту свою греблю,
І ще сказав, іти куди.
Пройшовши відсіль гонів з двоє,
Побравшись за руки обое,
Побачили, що ось лежав
У буряні бровко·муругий,
Три голови мав пesc цей мурий,
Він на Енея загарчав.
67. Загавкав грізно в три язки.
Уже був кинувсь і кусатъ,
Еней підняв тут крик великий.
Хотів чим дуж назад втікатъ.
Аж баба хліб бровку штурнула
І горло глевтяком заткнула,
То він за кормом і погнавсь:
Еней же з бабою старою,
То сяк, то так попід рукою
Тихенько од бровка убравсь.

68. Тепер Еней убрався в пекло.
Прийшов зовсім на інший світ.
Там все поблідо і поблекло,
Нема і місяця, ні звізд...
Там тільки тумани великі.
Там чутно жалібні крики,
Там мука грішим не мала.
Еней з Сивиллою глядли.
Якії муки тут терпіли,
Якая кара всім була...
69. Смола там в пеклі клекотіла
І грілася все в казанах
Живиця, сірка, нефть кипіла, —
Палав огонь — великий, страх!
В смолі цій грішники сиділи
І на огні пеклись, горіли,
Хто як за віщо заслужив...
Пером не можна написати,
Не можна і в казках сказати,
Яких було багацько див!
70. Паців за те там мордували,
І жарили зо всіх боків,
Що людям льготи не давали;
І ставили їх за скотів;
За те вони дрова возили,
В болотах очерет косили,
Носили в пекло на підпал.
Чорти за ними приглядали,
Залізним пруттям підганяли,
Коли який з них приставав.
71. Огненним пруттям оддирили
Кругом на спину і живіт.
Себе що сами убивали,
Яким остив наш білий світ.
Гарячим дьогтем заливали,
Ножами під боки штрикали,
Щоб не хапались уміратъ.
Робили різній їм муки,
Товкли у мужчирях їм руки,
Не важились щоб убиватъ.

72. Багатим та скучим зливали
Роатопленеє срібло в рот,
А брехунів там заставляли
Лизать гарячих сковород;
Якіж із роду не женились,
Та по чужих кутках живились,
Такі новішенні на крюк,
Зачеплені за тес тіло,
На світі що грішило сміло,
І не боялося цих мук.
73. Всім старшинам тут без розбору,
Панам, підпанкам і слугам,
Давали в пеклі добру хльору.
Всім по заслузі, як котам.
Тут всякиї були цехмистри,
І ратмани, і бургомистри.
Судді, підсудки, писарі,
Які по правді не судили
Та тільки грошики лутили
І одбирали хабарі.
74. І всі розумні филизопи,
Що в світі вчились мудроватъ:
Ченці, попи і крутопопи,
Мирян щоб знали научать,
Щоб не ганялись за гривнями,
Щоб не возились з попадями
Та знали церкву щоб одну;
Кесьондзи до баб щоб не іржали,
А мудрі звізд щоб не знімали —
Були в оgnі на самім дну.
75. Жіноч своїх що не держали
В руках, а волю їм дали,
По весіллях їх одпускали,
Щоб часто в приданках були
І до півночі там гуляли,
І в гречку деколи скакали —
Такі сиділи всі в шапках
І з превеликими рогами,
З заjmуреними всі очами,
В кипячих сіркої казанах.

76. Батьки, які синів не вчили,
     А гладили по головах,
     І тільки знай, що іх хвалили —
     Кипіли в нефті в казанах;
     Що через іх синики в ледащо
     Пустилися, пішли в ні-на-шо,
     А послі чубили батьків
     І всею силою бажали,
     Батьки щоб швидче умірали,
     Щоб їм принятись до замків.
77. І ті були там лигоминці.
     Піддурювали що дівок,
     Що в вікна дрались по драбинці.
     Під темний, тихий вечорок;
     Що будуть сватать їх, брехали,
     Підманювали, улещали,
     Поки добрались до кінця:
     Поки дівки од перечосу
     До самого товстіли носу.
     Що сором послі до вінця.
78. Були там купчики проворні,
     Що їздили по ярмаркам
     І на аршинець на підборний
     Поганий продавали крам.
     Тут всякий були пронози,
     Перекупки і шмаровози,
     Жиди, міняйли, шинкарі;
     І ті, що фіги-міти возять,
     Що в боклагах гарячий носять, —
     Там всі пеклися крамарі.
79. Паливоди і волоцюги,
     Всі зводники і всі плути,
     Ярижники і всі пянюги,
     Обманщики і всі моти,
     Всі ворожбити, чародії,
     Всі гайдамаки, всі злодії,
     Шевці, кравці і ковалі;
     Цехи: різницький, коновалський,
     Кушнірський, ткацький, таповалський
     Кипіли в пеклі всі в смолі.

80. Там всі невірні й християне,
Були пани і мужики,
Була тут шляхта і міщане.
І молоді, і старики;
Були багаті і убогі.
Прямі були і кривоногі.
Були видющі і сліпі,
Були і штатські, і воєнні,
Були і панські, і казенні.
Були миряне і попи.
81. Гай, гай!.. та нігде правди щи.
Брехняж наробить лиха більш:
Сиділи там скучні піти,
Писарчуки поганих вірш.
Великі терпіли муки:
Їм звязані були і руки,
Мов у Татар терпіли плін.
От-так і наш брат попадеться...
Що пише, не остережеться...
Який же втерпить його хрін?
82. Якусь особу мацапуру
Там шкварили на шашлику,
Гарячу мідь лили за шкуру
І розпинали на бику:
Натуру мав він дуже бридку,
Кривив душою для прибитку,
Чужеє оддавав в печать;
Без сорома, без Бога бувши
І восьму заповідь забувши,
Чужим пустився промишлять.
83. Еней як відсіль відступився
І далі трохи одійшов,
То на другеє нахопився,
Жіночу муку тут найшов.
В другім зо всіх цих каравані
Піджаювали, як у басі.
Що аж кричали на чім світ:
Оші то галас ісправляли,
Гарчали, вили і пищали,
Після куті мов на живіт!..

84. Дівки, баби і молодиці
Кляли себе і ввесь свій рід,
Кляли всі жарти, вечерниці,
Кляли і жизнь, і білій світ
За те їм так там задавали.
Що через міру мудрували
І верховодили над всім;
Хоть чоловік і не онє,
Коли же жінці, бачиш, тес.
Так треба угодити їй.
85. Були там чесні пустомолки,
Що знали ввесь святий закон.
Молилися без остановки
І били сот по пять поклон.
Як в церкві між людьми стояли
І головами все хитали;
Як же були на самоті,
То молитовники ховали,
Казились, бігали, скакали
І гірше дещо в темноті.
86. Були і тії там панянки,
Що наряжались на показ;
Мандрюхи, хльорки і діптянки,
Що продають себе на час.
Ці в сірці і в смолі кипіли.
За те, що жирно дуже їли
І що не страшив їх і піст.
Що все прикушували губи,
І скалили біленькі зуби,
І дуже волочили хвіст.
87. Пеклись тут гарні молодиці,
Аж жаль було на їх глядіть
Чорняві, повні, милолиці;
І щі тут мусили кипіть,
Що замуж за старих ходили
І мишаюком їх поморили,
Щоб послі гарно погулять
І з парубками поводитись,
На світі весело нажитись
І не голодним умірати.

88. Якісь мучились там шахи
З куделями на головах.
Це чеснії, не потіпахи,
Були тендітні при людях;
А без людей — не можна знати,
Себе чим мали забавляти,
Про те лиш знали до дверей.
Ім тяжко в пеклі докоряли,
Смоли на щоки наліпляли,
Щоб не дурили так людей.
89. І щоки терли манією,
А блейвасом і ніс, і лоб.
Щоб краскою, хоть не своєю,
Причарувати к собі кого-б;
Із ріпи підставляли зуби,
Ялозили все смальцем губи,
Щоб підвести на гріх людей:
Піндоючили якісь бочки,
Мостили в пазусі платочки,
В яких не було грудей.
90. За цими по ряду шварчали
В розпалених сковородах
Старі баби, що все ворчали,
Базікали о всіх ділах;
Все тільки старину хвалили,
А молодих товкли та били,
Не думали ж, які були,
Іще як сами діували
Та з хлопцями як гарцювали,
Та їх по дитинці привели.
91. Відьом же тут колесували
І всіх шептух і ворожок;
Там жили з їх чорти мотали
І без ветушки на клубок:
На припічках щоб не орали,
У комени щоб не літали,
Не їздили на упирях;
І щоб дощу не продавали,
В ночі людей щоб не лякали,
Не ворожили на бобах.

92. А зводницям таке робили,
Що цур йому вже і казать,
На гріх дівок що підводили
І дим учились промишлять;
Жіноч од чоловіків крали
І волоцюгам помагали
Рогами людський лоб квітчати;
Щоб не-своїм не торгували.
Того б на одкуп не давали,
Що треба про запас держать.
93. Еней там бачив щось не мало
Кипячих мучениць в смолі...
Як з кабанів топилось сало.
Так шкварилися ці в огні:
Були і світські, і черниці,
Були дівки і молодиці,
Були і пані, й панночки:
Були в свитках, були в охватах.
Були в дулетах і в капотах.
Були всі грішні жіночки.
94. Но це були все осужденні,
Які померли не тепер:
Без судуж не палив пекельний
Огонь, недавніо хто умер.
Ці всі були в другім загоні,
Як би лошата, або коні,
Не знали, попадуть куди.
Еней, на перших подивившись
І о бідах їх пожурившись.
Пішов другими ворітми.
95. Еней ввійшовши в цю кошару,
Побачив там багацько душ.
Вмішавши між цю отару.
Як між гадюки чорний уж.
Тут різні душі похожали,
Все думали та все гадали —
Куди то за гріхи їх впрутъ?
Чи в рай їх пустять веселитись.
Чи може в пекло поімалитись
І за гріхи їм носа втрутъ?

96. Було їм вільно розмовляти
Про всякій свої діла,
І думати, і мізкувати —
Яка душа, де, як жила.
Багатий тут на смерть гіївився,
Що він з грішми не розлічився
Кому і скільки треба дать;
Скупий же тоскував, нудився,
Що він на світі не нажився,
І що не вспів і погулять.
97. Сутяга толкував укази,
І що то значить наш Статут;
Розказував свої прокази.
На світі що робив цей плут;
Мудрець же фізику провадив
І толкував якихсь монадів,
І думав, відкіль взявся світ?
А мартопляс кричав, сміявся,
Розказував і дивувався,
Як добре знав жінок дурить.
98. Суддя там признавався сміло,
Що з гудзиками за мундір
Таке переоначив діло,
Що можеб навістив Сибір,
Та смерть ізбавила косою,
Що кат легенькою рукою
Плечей юому не покропив;
А лікар скрізь ходив з ланцетом,
З слабительним і спермацетом
І чванивсь, як людей морив.
99. Ласощохлисти похожали,
Всі фертики і паничі,
На пальцях нігтики кусали,
Розприндившись, як павичі;
Все очі вгору піднімали,
По світу нашему вздихали,
Що рано їх побрала смерть, —
Що трохи слави учиили,
Не всіх на світі подурили,
Не всім успіли морду втерть.

100. Моти, картъожники, пяноги
 І ввесь проворний, чесний род,
 Лакеї, конюхи і слуги,
 Всі кухарі і скороход —
 Побравшихся за руки, ходили
 І все о плутнях говорили,
 Які робили, як жили:
 Як паній і панів дурили,
 Як по шиньках в ночі ходили
 І як з кишень хустки тягли.
101. Там придзигльованки журились,
 Що нікому вже підморгнуть,
 За ними більш не волочились,
 Тут їх заклекотіла путь.
 Баби тут більш не ворожили
 І простодушних не дурили;
 Якіж дівок охочі бить,
 Зубами з серця скреготали,
 Що наймички їх не вважали
 І не хотіли їм годить.
102. Еней уздрів свою Дидону,
 Осмалену, мов головня,
 Як-раз по нашему закону
 Пред нею шапочку і зняв;
 „Здорова! — глянь... де ти взялася?
 „І ти, сердешна, приплелася
 „Із Карфагени аж сюда!..
 „Якого біса ти спеклася?
 „Хиба на світі нажилася?
 „Чорт-мав тобі десь і стида!
103. „Така смашная молодиця —
 „І глянь! умерла залюбки...
 „Румяна, повна, білолиця,
 „Хто гляне, то лизне губки;
 „Тепер з тебе яка утіха?
 „Ніхто не гляне і для сміха,
 „Навік тепер пропала ти!
 „Я, далебі, в тім не виною,
 „Що так роз'їхався з тобою:
 „Мені приказано втекти.

104. „Тепер же, коли хоч, злигаймось
 ..І нумо жити так, як жили,
 ..Тут закурім, заженихаймось,
 ..Не розлучаймось ніколи.
 ..Ходи, тебе я помилую,
 ..Прижму до серця — поцілую...
 Йому ж Дидона наодріз
 Сказала: „к чорту убірайся,
 ..На мене більш не женихайся...
 ..Не лізь, бо розібю і ніс.“
105. Сказавши, чорт-зна де пропала,
 Еней не знав, що і робить;
 Колиб яга не закричала,
 Що довго годі говорить,
 То можеб там і застоявся
 I може той пори дождався.
 Щоб хто і ребра полічив:
 Щоб з вдовами не женихався,
 Над мертвими не наглумлявся,
 Жіноч любовю не морив.
106. Еней з Сивиллою попхався
 В пекельну подалі глуш;
 Як на дорозі повстрічався
 З громадою знакомих душ.
 Тут всі з Енеєм обнімались.
 Чоломкались і цілувались:
 Побачивши князька свого,
 Тут всяк сміявся, реготався;
 Еней до всіх їх доглядався,
 Знайшов з Троянців ось кого:
107. Педъка, Терешка, Шеліфона.
 Панька, Охріма і Харка,
 Леська, Олешка і Сіньона.
 Пархома, Іська і Феська,
 Стецька, Ониська, Опанаса.
 Свирида, Лазаря, Тараса;
 Були Денис, Остап, Овсій
 I всі Троянці, що втопились,
 Як на човнах з ним волочились;
 Тут був Вернигора Мусій.

108. Жидівська школа завелася.
Великий крик всі підняли.
І реготня де не взялася.
Тут всяку всячину верзли:
Згадали чорт-знає колишнє,
Балакали уже і лише,
І сам Еней тут розходився.
Щось балагурили довгенько.
Хоч ізійшлися і раненько,
Та пан Еней наш опізнився.
109. Сивиллі це не показалось,
Що так пахолок застоявся,
Що дитятко так розбрехалось.
Уже і о світі не зневась,
На його грізно закричала,
Залаяла, запорощала,
Що аж Еней ввесь затрусився.
Троянці так же всі здрігнули
І вrostіч, хто куди, махнули,
Еней за бабою пустився.
110. Ішли, і як би не збрехати —
Трохи не з пари добрих гін,
Як ось побачили і хати,
І ввесь Плутонів царський дім.
Сивилла пальцем указала.
І так Енеїві сказала:
„От тут і пан Плутон живе
..І з Прозерпиною своюю,
..До їх то на поклін з гіллею
..Тепер я поведу тебе“.
111. І тільки що прийшли к воротам,
І в двір пустилися чвалатy,
Як баба бридка, криворота,
„Хто йде?“ їх стала окликатy.
Мерзенне чудо це стояло
І било під двором в клепалo,
Як в панських водиться дворах,
Обмотана вся ланцюгами,
Гадюки вилися клубнами
На голові і на плечах.

112. Вона без всякого обману
І широ без обиняків
Робила грішним добру шану.
Ремнями драла, мов биків:
Кусала, гризла, бичувала,
Кришила, шкварила, щипала,
Топтала, дріпала, пекла,
Порола, корчила, пильла.
Вертіла, рвала, шпигувала
І кров із тіла їх пила.
113. Еней, бідняжка, ізлякався,
І ввесь, як крейда, поблів
І зараз у яги спитався.
Хто їй так мучити велів?
Вона йому все розказала
Так, як сама здорована знала,
Що в пеклі сесть суддя Еан;
Хоть він на смерть не осуждає,
Та мучити повеліває,
І як звелить — і мучать так.
114. Ворота самі одчинились.
Не смів ніхто їх задержать,
Еней з Сивиллою пустились,
Щоб Прозерпіні честь oddать
І піднести їй на боліячку
Ту сую-золоту гіллячку,
Що сильно так вона бажа.
Но к ній Енея не пустили,
Прогнали, трохи і не били,
Бо хиріла їх госпожа.
115. А далі вперлися в будинки
Підземного цього царя.
Ні гіч, ні гаріля пилинки,
Було все чисто, як зоря:
Цвяховані були там стіни
І вікна всі з морської піни,
Шумиха, оливо, свинець,
Блищали міді там і криці.
Всі убрані були світлиці.
По правді, панський був дворець.

116. Еней з ягою розглядали
Всі дива там, які були.
Роти свої порозявляли
І очі на лоби пяли;
Проміж собою все зглядались.
Всьому дивились, осміхались,
Еней то цмокав, то свистав.
Оттут то душі ликували,
Що праведно в миру живали!
Еней і цих тут навіщав.
117. Сиділи, руки поскладавши,
Для них все празники були:
Люльки курили полягавши,
Або горілочку пили —
Не тютюнкову і не пінну,
Но третьопробну, перегінну,
Настоянну на бодяні,
Під челюстями запікану,
І з ганусом, і до калгану,
В ній був і перець, і шапран.
118. І ласощі все тільки їли:
Сластьони, коржики, стовпці,
Вареники пшенишні, білі,
Пухкі з кавяром буханці;
Часник, рогіз, паслін, кислиці
Козельці, терн, глід, полуниші.
Крутій яйця з сирівцем,
І дуже вкусну яєшню —
Якусь німецьку, не тутешню,
А запивали все пивцем.
119. Велике тут було роздолля
Тому, хто праведно живе.
Так, як велике безголовя
Тому, хто грішну жизнъ веде.
Хто мав к чому яку охоту.
Тут утішався тим до поту, —
Тут чистий був розгардіяш:
Лежи, спи, йж, пий, веселися,
Кричи, мовчи, співай, крутися;
Рубайсь — так і дадуть падаш.

120. Ні чванилися, ні величались,
 Ніхто не знов тут мудруватъ,
 Крий Боже! щоб ні догадались
 Брат з брата в чим покепкуватъ;
 Ні сердилися, ні гнівились,
 Ні лаялися і не бились,
 А всі жили тут любязно;
 Тут всякий гласно женихався.
 Ревнивих ябед не боявся;
 Було в обще все за одно.
121. Ні холодно було, ні душино,
 А саме так, як в сіряках,
 І весело і так не скучно,
 На велигодних як святках:
 Коли кому що захотілось,
 То тут як з неба і вродилось.
 Оттак то добре тут жили!
 Еней, це зрівши, дивувався,
 І тут яги своєї спітався,
 Які це праведні були?
122. „Не думай, щоб були чиновні”,
 Сивилла цей дала одвіт:
 „Або що грошей скрині повні,
 „Або в яких товстий живіт;
 „Не ті це, що в цвітних жупанах,
 „В кармазинах, або сапянах;
 „Не тіж, що з книгами в руках,
 „Не лицарі, не розбішаки;
 „Не ті це, що кричать: „і паки” .
 „Не ті, що в золотих шапках.
123. „Се бідні нищі, навіженні,
 „Що дурнями счисляли їх,
 „Старці, хромі, сліпороджені,
 „З яких був людський глум і сміх;
 „Це — що з порожніми сумками
 „Жили голодні під тинами,
 „Собак дражнили по дворах;
 „Це ті, що Біг дастъ получали,
 „Це ті, яких випроважали,
 „В потилицю і по плечах.

124. „Це вдови бідні, безпомощні,
  „Яким приюту не було;
  „Це діви чесні, непорочні,
  „Яким спідниці не дудо;
  „Це — що без родичів остались
  „І сиротами називались,
  „А послі вбгались і в оклад;
  „Це — що проценту не лупили.
  „Що людям помагать любили,
  „Хто чим багат, то тим і рад.
125. „Тут так же старшина правдива,
  „Бувають всякі пани, —
  „Но тільки трохи цього дива,
  „Не кваплються на це вони!
  „Бувають військові, значкові,
  „І сотники, і бунчукові,
  „Які правдиву житнь вели;
  „Тут люде всякого завіту —
  „По білому єсть кілька світу,
  „Которі праведно жили.“
126. „Скажиж, моя голубко сиза“,
  Іще Еней яги спитав:
  „Чом батька я свого Анхиза
  „І досі в вічі не видав
  „Ні з грішними, ні у Плутона?
  „Хиба йому нема закона,
  „Куди його щоб засадить?“
  „Він божої, — сказала, — крови.
  „І по Венериній любові,
  „Де схоче, буде там і житъ.“
127. Базікавши зійшли на гору,
  На землю сіли oddихать,
  І попотівши саме в пору,
  Тут принялися розглядати,
  Анхиза щоб не прогуляти.
  Обридло бо і так шукати.
  Анхиз же був тоді внизу,
  І похожавши по долині,
  Об миленькій своїй дитині
  Водив по мізку коверзу.

128. Як гайдь на гору ненарохом,
І там свого синка уздрів;
Лобіг старий не просто — боком
І ввесь од радости згорів.
Хватавсь з синком поговорити,
О всіх спитатись, розпросити
І повидатись хотъ часок;
Енеєчка свого обняти,
По-батьківськи поцілувати,
Пого почути голосок.
129. „Здоров, синашу, ма дитино!“
Анхиз Енеєві сказав:
„Чи цеж тобі таки не стидно,
..Що довго я тебе тут ждав?
..Ходім лишень к моїй господі,
..Там поговорим на свободі.
..За тебе будем міркуватъ.“
Еней стояв так, мов дубина,
Котилась з рота тільки сліна.
Не смів мерця поцілувать.
130. Анхиз цю бачивши причину,
Чого синочок сумував,
І сам хотів обняти дитину —
Та ба! уже не в ту попав;
Принявсь, його щоб научати,
І тайnosti йому сказати,
Який Енеїв буде плід,
Якій діти будуть жваві,
На світі зроблять скільки слави,
Яким то хлоццям буде дід.
131. Тоді то в пеклі вечерниці
Лучились, бачиш, як на те,
Були дівки та молодиці
І там робили не пусте:
У ворона собі іграли,
Весільних пісеньок співали,
Співали тут і колядок;
Палили клоччя, вороожили,
По спині лещатами били,
Загадували загадок.

132. Тут заплітали джерегем,
Пробушечки на головах;
Скакали по полу в егері,
В тісної баби по лавках:
А в комин сужених питали,
У хатніх вікон підслухали,
Ходили в північ по пустках:
До свічки ложечки палили,
Щитину із свині шмалили,
Або жмурились по кутках.
133. Сюди привів Ахіз Енея
І між дівок цих посадив:
Як неука і дуралея,
Принятий до гурту їх просив:
І щоб обом їм усердно послужили,
Як знають, так поворожили:
Чи буде у Риму синок,
Чи він хоть трохи уродливий.
К чому і як Єней щасливий,
Щоб всіх спітались ворожок.
134. Одна дівча була гостренька
І саме ухо прехихе,
Швидка, гнучка, хвистка, порскенька, —
Було з диявола лихе.
Вона тут тільки і робила,
Що всім гадала, ворожила —
Могуща в ділі тім була;
Чи брехеньки які сточити.
Кому імення приложити,
То так як-раз і додала!
135. Привідця зараз ця шептуха
І примостилась к старику.
Йому шепнула біля уха
І завела з ним річ таку:
„Ось я синкові загадаю.
„Поворожу і попитаю,
„Йому, що буде, розкажу;
„Я ворожбу такую злаю,
„Хоть що, по правді одгадаю.
„І вже ніколи не збрешу.“

136. І зараз в горщечко наклада
Відьомських різних-всяких трав,
Які на Константина рвали.
І те гніздо, що ремез клав:
Васильки, папороть, шевелю.
Петрів ватіг і конвалію,
Любисток, просерень, чебрець,
І все це налила водою
Погожою, непочатою,
Сказавши скількись і словець.
137. Горщик цей черепком накрила.
Поставила його на жар
І тут Енея присадила,
Щоб огоньок він роздував.
Як розігрілось, зашипіло,
Запарилося, заклекотіло,
Ворочалося зверху вниз
Еней наш насторочив уха:
Мов чоловічий голос слуха,
Те чус і старий Анхиз.
138. Як стали роздувати пильніше.
Горщик той дужче клекотав,
Почули голос виразніше
І він Енею так сказав:
. „Енею годі вже журитись.
. „Од його має розплодитись
. „Великий і завзятий рід;
. „Всім світом буде управляти,
. „По всіх усюдах воювати,
. „Підверне всіх собі під спід.
139. ..І римській поставить стіни,
. „В них буде жити, як в раю:
. „Великі зробить переміни
. „Во всім окружнім там краю;
. „Там будуть жити та поживати,
. „Покіль не будуть цілавати
. „Ноги чиється постола...
. „Но відсіль час тобі вбіратися
. „І з пан-отцем своїм прощається.
. „Щоб голова тут не лягла.“

140. Цього Анхизу не бажалось,
Щоб попрощатися з синком,
І в голову йому не клалось,
Щоб з ним так бачитись мельком.
Та ба! вже нічим пособити.
Енея треба відпустити,
Із пекла вивести на світ.
Прощалися і обнімались —
Слізьми тіркими обливались —
Анхиз кричав, як в марті кіт.
141. Еней з Сивиллою старою
Із пекла бігли навпростець;
Синок ворочав головою,
Поки аж не сковавсь отець.
Прийшов к Троянцям помаленьку
І крався нишком, потихеньку,
Де їм велів себе пождати.
Троянці покотом лежали
І на дозвіллі добре спали, —
Еней і сам уклався спати.

ЧАСТИНА IV.

1. Борщів як три не поденькуєш,
На моторошні засердчить,
І зараз тяглом закишиш
І в буркоті закеньдюшти;
Коли ж що напхом зязикаш,
І в тереб добре зживотаєш,
То на веселі занутрить;
Об лихо вдаром заземлюєш,
І ввесь забуд свій зголодуєш
І біг до горя зачортить.
2. Та що абищоти верзлялом,
Не казку кормом соловят:
Ось ну, закалиткай брязкалом,
То радоші заденежкатъ;
Коли давало спятакуєш,
То може чуло зновинуєш,
Як що з тобою спередить:
Куди на плавах човнувати,
Як угодилі Юнонати
І як Еней замінервить.
3. Мене за цю не лайте мову,
Не я її скомпонував;
Сивиллу лайте безтолкову,
Її це мізок змусував.
Це так вона коверзувала,
Енеєві пророкувала,
Йому де поступатись як:
Хотіла мізок закрутити,
Щоб грошей більше улунити,
Хоть бідний був Еней і так.

- 4 Та треба з лиха догадатися
Як прийде узлом до чогось,
А з відьмою не торгувався
Щоб хліпати не довелось.
Подякував стару суку
Еней за добрую науку,
Пагів з дванадцять в руку дав
Сивилла грошики в калитку.
Піднявши пелену і світку,
Ізслизла, мов лихий злигав.
- 5 Еней, ізбувши сучу бабу,
Як мога швидче на човни,
Щоб не дала Юнона швабу,
Що опинився в сатани.
Троянці в човни посадили
І швидко їх поодпихавши,
По вітру гарно поплили;
Гребли з диявола всі дружно,
Що деяким аж стало душно,
По хвилі весельця гули.
- 6 Пливуть — аж вітри забурчали
І закрутіли не шутя,
Завили грізно, засвистали
Нема Енеєві пуття!
І зачало човни бурхати,
То сторч, то на бік колихати.
Що враг устоїть на ногах;
Троянці з ляку задріжали,
Як лиху помогти — не знали,
Іграли тільки на зубах.
- 7 Як ось став вітер ущухати
І хвилі трохи уляглись;
Став місяць з хмари виглядати,
І звізди на небі блісъ-блісъ!
Агу! Троянцям легче стало,
І тяжке горе з серця спало,
Уже бо думали пропасть.
З людьми на світі так буває:
Коли кого міх налякає,
То послі торба спать не дастъ.

8. Уже Троянці вгамувались.
Могоричу всі потягли;
І, мов меньки, повивертались.
Безпечно спати залягли;
Лж ось поромщик їх, проноза,
На землю впав, як міх із воза,
І мов на пуп репетував:
.Пропали всі ми з головами,
.Прощаймось з тілом і душами,
.Остатній наш народ пропав!
9. „Заклятий острів перед пами
.І ми його не минемо,
.Не пропливем нігде човнами,
.А на йому пропадемо.
.Живе на острові цариця
.Цирцея, люта чарівниця
.І дуже злая до людей;
.Які лиш не остережуться,
.А їй на острів попадуться,
.Тих переверне на звіреї.
10. „Не будеш тут ходить на парі,
.А підеш зараз чотирма;
.Пропали, як сірко в базарі!
.Готовте ший до ярма!
.По нашему хохлацьку строю
.Не будеш цапом, ні козою,
.А вже запевне що волом:
.І будеш в плузі похожати,
.До броваря дрова таскати,
.А може підеш бовкуном.
11. „Лях цвенькати уже не буде,
.Загубить чуйку і жупан
.І „не позвалим“ там забуде,
.А заблесє так, як баран.
.Москаль — бодай би не козою
.Замекекав із бородою;
.А Прус хвостом не завиляв,
.Як, знаєш, лис хвостом виляє,
.Як дуже Дойда налягає,
.І як Чухрай угонку дав.

12. „Цесарці ходять журавлями.
 „Цирцеї служать за гусар
 „І в острів тім сторожами:
 „Італіянець же — маляр
 „Іскупаний на всякі штуки.
 „Слівак, танцюра на всі руки.
 „Уміє і чижів ловить, —
 „Цей переряжен в обезяну.
 „Ошийник носить із саняну
 „І осужен людей смішить.
13. „Французи ж давній сіпаки,
 „Головорізи-різники, —
 „Ці перевернуті в собаки,
 „Чужі щоб гризли маслаки.
 „Вони і на владику лають,
 „За горло всякого хватають,
 „Гризуться і проміж себе:
 „У них хто хитрий, то і старший;
 „І знай всім наминає парії,
 „Чуприну всякому скубе.
14. „Повзуть Швейцарці червяками.
 „Голландці квакають в багні,
 „Чухонці лазять муравями,
 „Пізнаєш Жида там в свині.
 „Індиком ходить там Гишпанець,
 „Кротом же лазить Португалець.
 „Звіркує Шведин вовком там;
 „Датчанин добре жеребцює,
 „Ведмедем Турчин там танцює,
 „Побачите, що буде нам!...“
15. Біду побачив неминучу
 Троянці всі і пан Еней,
 Зібралися в одну всі кучу
 Подумати о біді своїй,
 І миттю тут уговорились.
 Щоб всі хрестились і молились,
 Щоб тільки острів їм минуть;
 Молебень же втяли Еолу,
 Щоб вітрам, по його ізволу,
 В другий бік повелів дмухнути.

16. Еол молебнем вдовольнився
 І вітрів зараз одвернув,
 Троянський плав перемінився,
 Еней буть звірем увильнув.
 Ватага вся повеселіла,
 Горілка з пляшок бульютіла,
 Ніхто ні краплі не пролив;
 Потім взялися за весельця
 І пригребнули всі од серця,
 Мов би Еней по почті плив.
17. Еней по човну похожая,
 Роменський тютюнець курив,
 На всі чотирі розглядая,
 Колиб чого не пропустив.
 „Хваліте, — крикнув, — братця, Бога,
 „Гребіте дужче яко-мога,
 „От Тибр перед носом у нац!
 „Ця річка Зевсом обіщана
 „І з берегами нам oddана.
 „Греби!... от закричу — шабас!”
18. Гребнили раз, два, три, чотири,
 Як на — у берега човни!
 Троянці наші чуприндири
 На землю сніць — як там були!
 І зараз стали розкладатись,
 Копати, строїть, ташуватись,
 Мов їм під лагер суд одвів.
 Еней кричить: „моя тут воля!
 „І скільки 'оком скинеш поля
 „Скрізь геть настрою городів!...“
19. Земелька ця була латинська,
 Завзятий цар в ній був Латин,
 Старий скунцидя — скурвасинська:
 Дріжав, як Каїн, за алтин.
 А також всі його підданці,
 Носили латані галанці,
 Дивившись на свого царя;
 На гроші там не козиряли.
 А в кітъки крашанками грали, —
 Не візьменш даром сухаря.

20. Латин цей, хоть не дуже близько,
А все Олімпським був рідня,
Не кланявся нікому низько,
Для його все була бридня.
Мерика, кажуть, його мати,
До Фавна стала учащати
Та і Латина добула.
Латин дочку мав чепуруху.
Проворну, гарну і моргуху,
Одна у нього і була.
21. Дочка була зальотна птиця
І ззаду, спереду — кругом;
Червона, свіжа, як кислиця,
І все ходила павичом.
Дородна, росла і красива,
Приступна, добра, неспесива.
Гнучка, юрлива, молода;
Хоть хто на неї ненароком
Закине молодецьким оком.
То так її і вподоба.
22. Таке дівча — кусочек ласий.
Заслинишся, як глянеш раз:
Що ваші гречеські ковбаси,
Що ваш первак грушевий квас!...
Завійниця од неї вхопить,
На голову насяде кlopіт,
А може тъохне і не так:
Поставить рогом ясні очі,
Що не доспиш петрівської ночі,
Те по собі я знаю сам...
23. Сусідні хлопці женихались
На гарну дівчину таку,
І сватать деякі питались,
Які хотіли, щоб смаку
В Латиновій дочці добитися.
Царя приданим поживиться,
Геть, геть — і царство за чуб взять.
Но ненечка її Амата,
В душі своїй була строката:
Не всякий їй любився зять.

- 24 Один був Турн царок нешpetний,
 З Латином у сусістві жив,
 Дочці і матері прикметний
 І батько дуже з ним дружив.
 Не в шутку молодець був жвавий,
 Товстий, високий, кучерявий.
 Обточений, як огірок;
 І війська мав свого чимало,
 І грошиків таки бряжчало, —
 Куди не кинь, був Турн царок.
25. Пан Турн щось дуже підсипався
 Царя Латина до дочки:
 Як з нею був, то виправлявся
 І піднимавсь на каблучки.
 Латин, дочка, стара Амата
 Що-день від Турна ждали свата:
 Уже нашили рушників
 І всяких всячин напридбали,
 Які на сватанні давали, —
 Все сподівались старостів.
26. Коли чого в руках не маєш,
 То не хвалися, що твое;
 Що буде, ти того не знаєш,
 Утратиш може і своє.
 Не розглядівши, кажуть, броду,
 Не лізь прожогом перший в воду,
 Бо щоб не насмішив людей;
 І перше в волок подивися,
 Тоді і рибою хвалися,
 Бо будеш йолоп, дуралей.
27. Як пахло сватанням в Латина
 І ждали тільки четверга,
 Аж тут Анхизова дитина
 Припленталась на берега
 За всім своїм троянським племям.
 Еней не марно тратив время,
 По-молодецьку закутив:
 Горілку, пиво, мед і брагу,
 Поставивши перед ватагу,
 Для збору в труби засурмив.

- 28 Троянство, знаєш, все голодне
Сипнуло рисьтю на той клик;
Як галіч в время непогодне,
Всі підняли великий крик.
Сивушки зараз ковтонули
По ківшіку — і не здригнули
І докосились до потрав.
Все військо добре убірало,
Аж поза ухами ляшало,
Один перед другим хватав.
29. Вбірали січену капусту
Шатковану і огірки —
Хоть це було в час мясопусту, —
Хрін з квасом, редъку, буряки,
Рябка, тетерю, саламаху —
Як не було: поїли з маху
І всі строшили сухарі.
Що ни було, все поз'їдали,
Горілку всю повипивали,
Як на вечері косарі.
30. Еней оставил із носатку
Було горілки про запас.
Но клюкнув добре по порядку,
Розщедривсь, як бува у нас.
Хотів посліднім поділитись,
Щоб до кінця уже напитись,
І добре цівкою смикнув.
За ним і вся його голота
Тягла, поки була охота,
Що деякий і хвіст надув.
31. Барильця, пляшечки, носатку,
Сулії, тики, баклажки —
Все висушили без остатку,
Посуду потовкли в шматки.
Троянці з хмелю просипались,
Скучали, що не похмелялись:
Пішли, щоб землю озирати,
Де їм показано селитись,
Жити, будуватися, женитись,
І щоб Латинців розпізнать.

32. Ходили там, чи не ходили,
Як ось вернулись і назад
І чепухи нагородили.
Що пан Еней не був і рад.
Сказали: „люде тут бормочуть,
„Язиком дивним нам сокочуть,
„І ми їх мови не втінемо;
„Слова свої на усі кінчають,
„Як ми що кажем їм, не знають, —
„Між ними ми пропадемо“.
33. Еней тут зараз взяв догадку,
Велів побігти до дяків,
Купити Пі яр съ ку ю граматку.
Полуставців, октоїхів;
І всіх зачав сам мордувати,
Поверху, по словам складати
Латинську тму, мну, здо, тло;
Троянське племя все засіло
Коло книжок, що аж потіло
І по-латинському гуло.
34. Еней від них не одступався,
Тройчаткою всіх приганяв;
І хто хоть трохи лінувався,
Тому субітки і давав.
За тиждень так латину взнали,
Що вже з Енеєм розмовляли
І говорили все на усі:
Енея звали Енеусом,
Уже не паном — домінусом,
Себеж то звали — Троянус.
35. Еней Троянців похваливши,
Що так латину поняли,
Сивушки в кубочки наливши,
І могорич, всі запили;
Потім з десяток що-мудріших
В латині що-найрозумніших
З ватаги вибравши як-раз,
Послав послами до Латина
Од імені свого і чина,
А з чим послав, то дав приказ.

36. Посли прийшовши до столиці,
Послали до царя сказати,
Що до його і до цариці
Еней прислав поклон oddать
І з хлібом, з сіллю і з другими
Подарками предорогими,
Щоб познакомитись з царем;
І як добеться панської ласки
Еней-сподар і князь Троянський,
То приде сам в царський терем.
37. Латину тільки що сказали,
Що од Енея есть посли:
І з хлібом, з сіллю причвалали,
Та і подарки принесли,
Хотять Латину поклониться,
Знакомитись і подружиться, —
Як тут Латин і закричав:
„Впусти! я хліба не цураюсь
„І з добрими людьми братуюсь.
„От на ловця звір наскакає!“
38. Велів тут зараз прибрати
Світлиці, сіни, двір мести;
Клечання по двору сажати,
Шпалерів різних нанести
І вибивати царськую хату.
Либонь покликав і Амату,
Щоб і вона дала совіт,
Як лучче, краще прибрати,
Де, як коврами застилати
І підбірати до цвіту цвіт.
39. Послав гінця до богомаза,
Щоб малювання накупить,
І такоже різного припаса,
Щоб що було і їсти, і пить.
Вродилось ренське з курдимоном
І пиво чорнеє з лимоном,
Сивушки же трохи не з спуст;
Де не взялись воли, телята,
Барани, вівці, поросята, —
Латин прибравсь, мов на запуст.

40. Ось привезли і малювання
Роботи первіших майстрів.
Царя Гороха панування,
Патрети всіх багатирів:
Як Александр цареві Пору
Давав і з військом добру хльору,
Чернець Мамая як побив,
Як Муромець Ілля гуляє,
Як бе Половців, проганяє —
Як Переяслів боронив;
41. Бова з Полканом як водився,
Один другого як вихрив;
Як Соловей-харциз женився,
Як в Польщі Желізняк ходив.
Патрет був Француза Картуша,
Против його стояв Гаркуша,
А Ванька-Каїн впереді;
І всяких всячин накупили,
Всі стіни ними обліпили, —
Латин дививсь їх красоті!
42. Латин так дома спорядивши,
Кругом все в хатах оглядав.
Світелки, сіни обходивши,
Собі убори добірав:
Плащем з клейонки обвернувся,
Шіновим гудзем застебнувся,
На голову взяв капелюх;
Набув на ноги кинді, нові
І рукавиці взяв шкапові, —
Надувсь, мов на огні лопух.
43. Латин, як цар, в своїм наряді
Ішов в кругу своїх вельмож,
Которі всі були в параді,
Надувшись всякий з них, як йорж.
Царя на дзигілик посадили,
А сами мовчкни одступили
Від покутя аж до дверей.
Цариця ж сіла на ослоні,
В єдимашковому щушоні,
В караблику із соболей.

44. Дочка Лавися чепуруха
В німецькім фуркальці була,
Вертілась, як в окропі муха.
В верцадло очі все пяла.
Од дзигликаж царя Латина
Скрізь послана була ряднина
До самой фіртки і воріт;
Стояло військо тут зальотне,
Волове, кінне і піхотне
І ввесь був зібраний повіт.
45. Послів ввели к царю з нихою,
Як водилося у Латин;
Несли подарки пред собою;
Пиріг завдовжки із аршин,
І соли кримки і баумутки,
Лахміття різного три жмутки,
Еней Латину що прислав.
Посли к Латину приступились,
Три рази низько поклонились,
А старший рацію сказав:
46. „Енеус ностер магнус панус
„І славний Троянорум князь,
„Шмігляв по морю, як циганус,
„Адте, о рекс! прислав нунк нас.
„Рогамус, доміне Латине,
„Нехай наш капут не загине,
„Пермітте жити в землі своїй,
„Хоть за пекунії, хоть гратіс,
„Ми дякувати будем сатіс
„Бенефіценції твоїй.
47. „О Рекс! будь нашим Меценатом
„І ласкам туам покажи,
„Енеусу зробися братом,
„О оптіме, не одкажи!
„Енеус прінцепс есть моторний,
„Формозус, гарний і проворний,
„Побачиш сам інноміне!
„Вели акціп'єре подарки
„З ласкавим видом і без сварки,
„Що прислані через мене:

48. „Це килим-самольот чудесний,
 „За Хмеля виткався царя,
 „Літа під облака небесні,
 „До місяця і - де зоря;
 „Но можна стіл ним застилати
 „І перед ліжком простилати,
 „І тарарадайку закривати.
 „Царевні буде він в пригоду
 „І то найбільш для того году.
 „Як замуж прийдеться давати.
49. „Ось скатерть шльонська иештетна,
 „Її у Липську добули;
 „Найбільше в тім вона прикметна —
 „На стіл як тільки настели
 „І загадай якої страви,
 „То всякі вродяться потрави,
 „Які на світі тільки єсть:
 „Пивце, винце, медок, горілка,
 „Рушник, ніж, ложка і тарілка.
 „Цариці мусим цю піднести.
50. „А це сапянці-самоходи,
 „Що в них ходив іще Адам:
 „В старинній пошиті годи,
 „Не знаю, як достались нам;
 „Либонь достались од Пендосів,
 „Що в Трої нам утерли носів,
 „Про те Еней зна молодець.
 „Цю вещ, як рідку і старинну,
 „Підносимо царю Латину,
 „З поклоном низьким, на ралець”.
51. Цариця, цар, дочка Лавина
 Зглядалися проміж себе,
 Із рота покотилася слина,
 До себе всякий і гребе
 Які достались їм подарки, —
 На силу обійшлося без сварки.
 Як ось Латин сказав послам:
 „Скажіте вашому Енею —
 „Латин і з цілою сім'єю,
 „Крий Боже, як всі раді вам!

52. „І вся моя маєтність рада,
 „Що Бог вас навернув сюди;
 „Мні мила ваша вся громада.
 „Я не пушу вас нікуди.
 „Прошу Енею покланятись
 „І хліба-соли не цуратись,
 „Кусок остатній розділю.
 „Дочка у мене одиначка,
 „Хазайка добра, пряха, швачка, —
 „То може і в рідню вступлю.“
53. І зараз попросив до столу
 Латин Енеєвих бояр,
 Пили горілку до ізволу
 І їли бублики, кавяр;
 Був борщ до шпундрів з буряками,
 А в юшці потрох з галушками,
 Потім до соку каплуни;
 З отрібки баба, шарпанина,
 Печена з часником свинина,
 Крохмаль, який їдять пани.
54. В обід пили заморські вина,
 Не можна всіх їх розказати,
 Бо потече із рота слина
 У декого, як описати:
 Пили Сикизку, деренівку
 І кримську вкусну дулівку.
 Що то айвовкою зовуть.
 На віват — з мущирів стріляли,
 Туш — грімко трубачі іграли,
 А многоліт — дяки ревуть.
55. Латин по царському звичаю
 Енею дари одрядив:
 Лубенського шмат короваю,
 Корито опішнянських сливи.
 Оріхів київських смажених,
 Полтавських пундиків пряжених
 І гусячих п'ять кіп яєць;
 Рогатого скота з Липянки,
 Сивухи відер з п'ять Будянки,
 Сто решетилівських овець.

56. Латин старий і полигався
 З Енеєм нашим молодцем,
 Еней і зятем називався, —
 Но діло краситься кінцем!
 Еней по щастю без поміхи
 Вдавався в жарти, ігри, сміхи,
 А о Юноні і забув,
 Погоя котора не любила,
 І скрізь за ним, де був, слідила,
 Нігде од неї не ввильнув.
57. Іриса цвохля проклятуща,
 Завзятіша од всіх брехух,
 Олімпська мчалка невсипуща,
 Крикливіша із щебетух —
 Прийшла Юноні розказала,
 Енея як Латинъ приймала,
 Який між ними єсть уклад:
 Еней за тестя мав Латина,
 А цей Енея — як за сина.
 І у дочки з Енеєм лад.
58. „Еге! — Юнона закричала:
 „Поганець як же розібрав!
 „Я нарошно йому спускала,
 „А він і ноги розіклав!
 „Ого! провчу я висікаю
 „І перцю дам йому, і маку,
 „Потямить, якова-то я!..
 „Проллю троянську кров, латинську,
 „Вмішаю Турна скурvasинську, —
 „Я наварю їм кісіля!..“
59. І на! через штафет к Плутону
 За підписом своїм приказ:
 Щоб фурію він Тезифону
 Послав к Юноні той же час;
 Щоб ні в берлині, ні в дормезі,
 І ні в ридвані, ні в портшезі,
 А біглаб на перекладних;
 Щоб не було в путі препони,
 Тоб заплатив на три прогони,
 Щоб на Олімп вродилась в миг.

60. Прибігла фурія із пекла.
 Яхидніша од всіх відьом,
 Зла, хитра, злобная, запекла,
 Робила з себе скрізь содом,
 Ввійшла к Юноні з ревом, стуком,
 З великим тріском, свистом, гуком,
 Зробила об собі лепорт,
 Як-раз її взяли гайдуки
 І повели в терем під руки,
 Хоть так страшна була, як чорт.
61. „Здорова, люба, мила доню!“
 Юнона в радощах кричить:
 „До мене швидче, Тезифоню!
 І цілувати її біжить.
 „Сідай, голубко!.. як ся маси?..
 „Чи пса троянського ти знаєш?
 „Тепер к Латину завітав
 „І крутить там, як в Карфагені!..
 „Достанеться дочці і нені,
 „Латин щоб в дурні не попав.
62. „Весь світ знає, що я неалобна.
 „Людей губити не люблю;
 „Но річ така богоугодна,
 „Коли Енея погублю.
 „Зроби ти похорон з весілля,
 „Задай ти добре всім похмілля,
 „Хоть би побрали всіх чорти.
 „Амату, Турна і Латина,
 „Енея, гадового сина —
 „Пужни по своєму їх ти!“
63. „Я наймичка твоя покорна.“
 Ревнула фурія, як грім:
 „На всяку хіть твою неспорна,
 „Сама Троянців всіх поїм;
 „Амату з Турном я з'єднаю
 „І цим Енея укараю,
 „Латинуж в тім'я дур цущу;
 „Побачать то боги і люде,
 „Що з сватання добра на буде,
 „Всіх, всіх в шматочки потрошу.“

64. І перекинулась клубочком,
 Кітъ-кітъ з Олімпа, як стріла;
 Як йшла черідка вечерочком,
 К Аматі шустъ — як там була!
 Смутна Амата пірря драла,
 Слізки ронила і вздихала,
 Шо Турн-князьок не буде зять;
 Кляла Лавинії родини,
 Кляла кумів, кляла хрестини,
 Та щож? — против ріжна не прать!
65. Яга під целену підкравшись,
 Гадюкою в серце поповзла,
 По всіх куточках позивавшись,
 В Аматі рай собі найшла.
 В отравлену її утробу
 Наклала злости, мов би бобу,
 Амата стала не своя:
 Сердита лаяла, кричала,
 Себе, Латина проклинала
 І всім давала трипія.
66. Потім і Турна навістила
 Пресуча, лютая яга
 І з п'ого князька зробила
 Енею лишнього врага.
 Турн по воєнному звичаю,
 З горілкою напившись яло,
 Сказать по-просту — ганий спав,
 Яга тихенько підступила
 І люте счище підпустила,
 Шо Турн тім не помищляв.
67. Йому, бач, сонному верзлося,
 Буцім Анхизове дитя,
 З Лавинією десь зійшлося
 І женихалось не шутя:
 Буцім з Лависей обнімався,
 Буцім до пазухи добрався,
 Буцім і перстень з пальця зняв;
 Лавися перше мов пручалась,
 А послі мов угамувалась,
 І ти буцім Еней сказав:

68. „Лависю, милюс кохання!
..Ти бачиш, як тебе люблю;
..Но що це наше женихання,
..Коли тебе на-вік гублю?
..Рутулець Турн тебе вже свата,
..За ним, бач, тягне і Амата,
..І ти в йому находиш смак.
..До кого хіть ти більшу маєш,
..Скажи, кого з нас вибіраєш?
..Нехай я згину неборак!...“
69. „Живи, Енеєчку мій милив,“
Царівна цей дала одвіт:
..Для мене завжде Турн остилив,
..Очам моїм один ти світ!
..Тебе коли я не побачу,
..То день той і годину трачу,
..Мое ти щастя, животи!...
..Турн швидче нагле околіє,
..Ніж, дурень, мною завладіє,
..Я вся — твоя, і пан мій — ти!“
70. Тут Турн без памяти схватився,
Стояв, як в землю врітий стовп;
Од злости, з хмелю ввесь трусилися
І сна од яву не розчовп:
..Кого? — мене... і хто? — Троянець!...
..Голяк, втікач, приплентач, ланець!
..Звести?... Лавинію одніять?
..Не князь я — гірше шмаровоза,
..І дам собі урізать носа,
..Коли Еней Латину зять!...“
71. „Лавися — шмат не для харциза,
..Який пройдисвіт єсть Еней;
..А то — і ти, голубко сиза,
..Ізгинеш од руки моїй!
..Я всіх поставлю вверх ногами,
..Не подарую вас душами,
..А більш Енею докажу.
..Латина же, старого діда,
..Прижму незгірше, як сусіда.
..На кіл Амату посаджу.“

72. І зараз лист послав к Енею,
Щоб вийшов битись сам-на-сам,
Помірявсь силою своєю,
Достав од Турна по усам;
Хоть на киї, хоть кулаками,
Поштурхатись попід боками,
Або побитись і на смерть.
А такоже пхнув він драгомана
І до латинського султана,
Щоб і цьому мордаси втерть.
73. Яхидна фурія раденька,
Що по її все діло йшло;
До людських бід вона швиденька
І горе міле їй було.
Махнула швидко до Троянців,
Щоб цих латинських постоянців
По своєму осатанить.
Тоді Троянці всі з хортами
Збралися їхати за зайцями,
Князька свого повеселить.
74. Но — „горе грішникові сущу“,
Так київський скубент сказав:
„Благих діл вовся не імущу!“...
Хто божії судьби пізнав?
Хто де не дума, там ночує,
Хотів де бігти, там гальмує, —
Так грішними судьба вертить!
Троянці сами то пізнали,
З малої речі пострадали,
Як то читатель сам уздриТЬ.
75. Поблизь троянська кочивання
Був на одльоті хуторок,
Було в нім щупле будування.
Ставок був, гребля і садок.
Жила Аматина там нянька,
Не знаю — жінка, чи панянка,
А знаю, що була стара,
Скупа, і зла, і воркотуха,
Наушниця і щебетуха,
Давала чиншу до двора:

76. Ковбас десятків з три Латину.
Лавинії к Петру мандрик,
Аматі в тиждень по алтину,
Три хунти воску на ставник,
Льняної пряжі три півмітки,
Серпантів вісім на намітки .
І двісті валяних гнотів.
Латин од няньки наживався,
Затеж за няньку і вступався,
За няньку хотъ на ніж готів.
77. У няньки був біленський цуцик.
Її він завжде забавляв;
Не дуже простий родом муцин,
Носив поноску, танцював
І панії лизав од скуки
Частенько ноги скрізь і руки.
І тімениці вигризав.
Царівна часто з ним ігравася.
Сама цариця любовалася.
А цар то часто годував.
78. Троянці в роги затрубивши,
Пустили гончих в чагарі,
Кругом болото обступивши.
Бичами ляскали псарі;
Як тільки гончі заганяли,
Загавкали, заскавучали,
То муцин, вирвавшись на двір.
На голос гончих одізвався,
Чміхнув, завив, до їх помчався.
Стременний думав, що то звір:
79. „А тю його! гуджга!“ і крикнув
І з свори поспускав хортів;
Тут муцин до землі прилипнув
І дух від ляку затаїв;
Но песи донюхавши доспіли.
Шарпнули муцика, іззіли
І посмоктали кісточки.
Як вість така дойшла до няньки,
То очі випяла, як баньки,
А з носа спали і очки.

80. Осатціла врижа баба
І крикнула, як на живіт,
Зробилась зараз дуже слаба
Холодний показався піт,
Порвали маточні припадки,
Істерика і лихорадки,
І спазми жили потягли;
Під ніс їй клали ассафету
І теплуу на пуп сервету,
Іще клістир з ромну дали.
81. Як тільки к памяті вернулась,
То зараз галас підняла;
До неї челядь вся сунулась
Для дива, як ввесь світ кляла;
Потім схвативши головешку
І вибравшись на добру стежку,
Чкурнула просто до Троян —
Всі куріні їх попалити,
Енея заколоть, побити
І всіх троянських бусурман.
82. За нею челядь покотила,
Схвативши хто що запопав:
Кухарка чаплію вхопила,
Лакей тарілками шпурляв,
З рублем там прачка храбрувала,
З дійницей ричка наступала,
Гуменний з ціпом скрізь совавсь;
Тут рота косарів з гребцями
Йшли битись з косами, з граблями, —
Ніхто од бою не цуравсь.
83. Но у троянського народу
За шаг алтина не проси;
Хто москаля обіхав зроду?
А займеш — ноги уноси!...
Завзятоого Троянці кшалту,
Не струсять нічийого гвалту
І носа хоті кому утруть.
І няньчину всю рать розбили,
Скалічили, розпотрошили
І всіх в тісний загнали кут.

- 88
84. В сіє то нещасливе время
 І в самий штурхобочний бой,
 Троянське і латинське племя
 Як умивалося мазкой —
 Прибіг гінець з письмом к Латину.
 Нерадісну привіз новину:
 Князь Турн йому війну писав!
 Не в пир, бач, запрошав напитись,
 А в поле визивав побитись;
 Гінець і на словах додав:
85. „Царю Латине неправдивий!
 „Ти слово царське зламав;
 „Зате узол дружелюбивий
 „Навіки з Турном розірвав.
 „Од Турна шмат той однімаєш
 „І в рот Енеєві соваєш,
 „Що Турнові сам обіщав.
 „Виходь же завтра навкулачки,
 „Відтіль полізеш, мабуть, рагчки,
 „Бодай і лунь щоб не злизав.“
86. Не так розсердиться добродій,
 Коли пан возний позов дастъ,
 Не так лютує голий злодій,
 Коли не має що украсти —
 Як наш Латин тут розгнівився
 І на гінця сього озлився,
 Що губи з серця покусав.
 І тільки одповідь мав дати
 І гнів царський свій показати,
 Посол щоб Турнові сказав —
87. Як виглянув в вікно зненацька,
 Прийшов Латин в великий страх:
 Побачив люду скрізь багацько
 По улицях і всіх кутках.
 Латинці перлися товпами,
 Шпурляли вгору всі шапками,
 Кричали в голос на ввесь рот:
 „Війна! війна против Троянців!
 „Ми всіх Енеєвих поганців
 „Побем, — іскореним їх род.“

88. Латим старий був не рубака
І воюватись не любив,
Од слова — смерть він неборака
Був без душі і мов нежив.
Він стичку тільки мав на ліжку,
Аматі як не грав під ніжку,
І то тоді, як шідтопавсь.
Без того ж завжде був тихенький,
Як всякий дід старий, слабенький.
В чужеє діло не мішавсь.
89. Латин і серцем, і душею
Далекий бувши од війни,
Зібравшись з мудрістю своєю,
Щоб не попастись в кайдани,
Зізвав к собі панів вельможних,
Старих, чиновних і заможних,
Которих ради слухав сам;
І виславши геть-преч Амату,
Завів їх всіх в свою кімнату,
Таку сказав річ старшинам:
90. „Чи ви од чаду, чи з похмілля?
„Чи чорт за душу удряпнув?
„Чи напились дурного зілля,
„Чи глузд за rozум завернув?...
„Скажіть, з чого війна взялася?
„З чого ця мисль вам приплелася?
„Коли я тішився війної?!...
„Не звір я — людську кров пролити.
„І не харциз, людей щоб бити,
„Для мене гидкий всякий бой.
91. „І як війну вести без збрui,
„Без війська, хліба, без гармат,
„Без грошей?... Голови ви буй!
„Який вас обезглуздив кат?
„Хто буде з вас провіянтмейстер,
„Або хто буде крігс-цаалмейстер,
„Кому казну повірю я?
„Не дуже хочете ви битись,
„А тільки хочете на житись,
„І буде все біда моя.

92. „Коли сверблить із вас у кого
„Чи спина, ребра, чи боки,
„На що просити вам чужого? —
„Мої великі кулаки
„Почешуть ребра вам і спину;
„Коли ж то мало, я дубину
„Готов на ребрах сокрушить.
„Служить вам рад малахаями,
„Різками, кнуттям і киями.
„Щоб жар воєнний потушить.
93. „Покиньте ж це дурне юнацтво
„І розійдіться по домах,
„Панове виборне боярство!
„А про війну і в головах
„Собі ніколи не кладіте,
„А мовчки в запічках сидіте.
„Розгадуйте, що їсти й пить.
„Хто ж о війні проговориться,
„Або кому війна присниться,
„Тому дам чорт-зна що робить.
94. Сказавши це, махнув рукою
І зараз сам пішов з кімнат
Бундючно-грізною ходою,
Що всякий був собі нерад.
Пристижені його вельможі
На йолопів були похожі,
Ніхто з уст пари не пустив.
Не швидко бідні скаменулись
І в ратуш підтюпцем сунулись,
Уже як вечір наступив.
95. Тут думу довгую держали
І всяк компонував своє,
І в голос грімко закричали:
Що на Латина всяк плює
І на грозьбу не уважає,
Війну з Енеєм начинає,
Щоб некрут зараз набірати;
І не просить щоб у Латина
З казни його аї алтина.
Боярські гроші шафувати.

96. І так, Латинъ заворушилась,
 Задумав всяк побить Троянъ:
 Відкіль та храбрість уродилась
 Против Енеєвих прочанъ?
 Вельможі царство збунтовали.
 Против царя всіх наущали.
 Вельможі! лихо буде вам,
 Вельможі! хто царя не слуха,
 Таким обрізать ніс і уха
 І в руки всіх oddатъ катам.
97. О музо, панночко Парнаська!
 Спустись до мене на часок;
 Нехай твоя научить ласка,
 Нехай твій шепче голосок,
 Латинъ к війні як знаряжалась,
 Як армія їх набіралась,
 Який порядок в війську був:
 Всі опиши мундирі, збрюю
 І казку міні скажи такую,
 Якої ще ніхто не чув.
98. Бояри в миг скомпонували
 На аркуш маніхвест кругом,
 По всіх повітах розіслали.
 Щоб військо йшло під коругов:
 Щоб голови всі обголяли,
 Чуприни довгі оставляли,
 А ус в півлокоть би стирчав;
 Щоб сала і пшона набрали.
 Щоб сухарів понапікали,
 Щоб ложку, казанок всяк мав.
99. Все військо зараз розписали
 По різним сотням, по полкам.
 Полковників понаставляли,
 Дали патенти сотникам.
 По городам всяк полк назався.
 По шапці всякий розличався,
 Вписали військо під ранжир;
 Пошили сині всім жупани,
 На спід же білі каптани,
 Щоб був козак, а не мугир.

100. В полки людей розпреділивши,
І по квартирях розвели,
І всіх в мундирі нарядивши,
К присязі зараз привели.
На конях сотники фінтили.
Хорунжі усики крутили,
Кабаку нюхав осаул;
Урядники з атаманами
Новими чванились шапками
І ратник всякий губу дув.
101. Так вічної памяти бувало
У нас в Гетьманщині колись,
Так просто військо шикувало,
Не знавши: „стій, не шевелись!“
Так славнії полки козацькі —
Лубенський, Гадяцький, Полтавський
В шапках, було, як мак, цвітуть.
Як грінуть, сотнями ударять,
Перед себе списи наставлять —
То мов мітлою все метуть...
102. Було тут військо — волонтири:
То всяких юрбіця людей,
Мов Запорожці-чуприндири,
Шо їх не втне і Асмодей.
Воно так, бачиш, і негарне;
Як кажуть то — нерегулярне,
Та до війни самий злий гад:
Чи вкрасти що, язик достати.
Кого живцем, чи обідрати —
Ні сто не вдергить їх гармат.
103. Для сильної армії своєї
Рушниць, мушкетів, оружжин
Наклали повні гамазеї,
Гвинтівок, фузей без пружин,
Булдимок, флінт і яничарок,
А в особливий закамарок
Списів, пік, ратищ, гаківниць.
Були тут страшнії гармати:
Од вистрілу дрижали хати,
А пушкарі, то клались ниці.

104. Жлукта і улики на пушки
Робить галили на захват;
Днища, оснівниці, ветушки
На принадлежність приправлять.
Нужда перемінить закони!...
Квачі, помела, макогони.
В пушкарське відомство пішли:
Колеса, бендюги і кари
І самії церковні мари
В депо пушкарське тягли.
105. Держась воєнного обряду,
Готовили заздалегідь
Багацько всякого снаряду,
Що сумно аж було глядіть.
Для куль — то галушки сушили,
А бомб — то з глини наліпили,
А слив солоних — для картеч;
Для щитів начви припасали,
І дна із діжок вибивали
І приправляли всім до плеч.
106. Не мали палашів, ні шабель, —
У них, бач, Тули не було:
Не шаблеюж убит і Авель,
Поліно смерть йому дало.
Соснові копистки стругали
І до боків поначіпляли
На валяних верьовочках;
Із лик плетені козубеньки,
З якими ходять по опеньки,
Були, мов суми, на плечах.
107. Як амуницю спорядили
І насушили сухарів,
На сало кабанів набили,
Взяли подимне од дворів;
Як підсусідків розписали
І виборних поназначали,
Хто тяглий, кінний, хто же піш,
В яке військо, сотню, лаву,
Порядок як завівсь незгірш: —

108. Тоді, — ну військо муштрувати,
Учить мушкетний артикул,
Вперед як ногу викидати,
Ушкварить як на калавур.
Коли пішком — то марш щульгою,
Коли верхом — глядиж, правою
Щоб шкапа скочила вперед.
Такеє ратнєє фіглярство
Було у них за регулярство,
І все Енеєві на вред.
109. Мов посполитеє рушения
Латина в царстві началось,
Повсюдна муштра та учения,
Все за жолнірство принялось
Дівки на прутах роз'їжали,
Ціпками хлопців муштрували,
Старіж учились кидать в ціль.
А баб старих на піч сажали
І на печі їх штурмували,
Бач, для баталії в примір.
110. Були Латинці дружні люди
І воюватись мали хіть.
Не всі з добра, хто од причуди,
Щоб битися, то рад летіть.
З гаряча часу, перші три дні,
Зносили всяке збіжжа, злидні
І оддавали все на рать:
Посуду, хліб, одежу, гроші
Своєї отчизни для сторожі,
Що не було де і діватъ.
111. Це поралася так Амата,
К війні Латинців підвела;
Смутна була для неї хата,
На улиці все і жила.
Жінки з Аматою з'єднались,
По всьому городу таскались
І підмовляли воюватъ.
Робили з Турном шури-мури,
І затялись, хотъ вон із шкури,
Енеєві дочки не дать.

112. Коли жінки де замішались
 І їм ворочати дадуть,
 Коли з розказами втаскались
 Та пхикання ще додадуть, —
 Прощайсь на-вік тоді з порядком,
 Пішло все к чорту неоглядком:
 Жінки поставлять на своє!
 Жінки! колиб ви більше їли.
 А меньш пащикувати уміли,
 Булиб в раю ви за сіє!
113. Як Турн біснується, лютує,
 В сусідні царства шле послів,
 Чи хто із них не порятує
 Против троянських злих синів:
 Коли Латин од поєдинків
 Сховавсь під спід своїх будинків
 І ждав, що буде за кінець;
 Коли Юнона скрізь літає,
 Всіх на Енея навертає
 Весільний збити з його вінець: —
114. Гуде в Латії дзвін віщовий
 І гасло всім к війні дає,
 Щоб всяк Латинець був готовий
 К війні, в яку їх злість веде.
 Там крик, тут галас, там клепало.
 Тісниться люд і все тріщаю...
 Війна в кровавих ризах тут;
 За нею рани, смерть,увічча.
 Безбожність і безчоловічча
 Хвіст мантії її несуть.
115. Була в Латії синагога
 Збудована за давніх літ
 Для Януса сердита бога,
 Которий дивних був приміт:
 Він мав на голові дві тварі,
 Чи гарнії були, чи харі —
 Об тім Виргилій сам мовчить;
 Но в мирне время запираєся,
 Коли ж із храма показався,
 Як-раз війна і закипить.

- 12
116. По дзвону вся Латинъ сунула
 До храма, з криком всі неслісь,
 І навстяж двері одімкнула,
 І Янус вибіг, як харциз.
 Воєнна буря закрутила,
 Латинське серце замутила,
 Завзятість всякого бере;
 „Війни, війни!“ кричать, бажають,
 Пекельним пламенем палають
 І молодеє, і старе.
117. Латинці військо хотъ зібрали,
 Та требаж к війську должностних,
 Якіб на щотах класти знали,
 Які письменніші із них.
 Уже ж це мусить всякий знати.
 Що військо треба харчувати
 І воїн без вина — хомяк.
 Без битой голої копійки,
 Без сей прелестниці-злодійки,
 Не можна воюватъ ніяк.
118. Були златії дні Астреї
 І славний був тоді народ:
 Міняйлів брали в казначеї,
 А фиглярі писали щот;
 К роздачі порції — обтекар,
 Картъожник — хлібний добрий пекар,
 Гевальдигером був шинкар,
 Вожатими — сліпці, каліки,
 Ораторами — недоріки,
 Шпигоном — з церкви паламар.
119. Всього не можна описати,
 В Латії що тоді було:
 Уже зволялися читати,
 Що в голові у них гуло.
 К війні хватались, поспішались,
 І сами о світі не знались,
 І все робили назворот:
 Що строїть треба, те ламали,
 Що треба кинуть, те ховали,
 Що класть в кишечю, клали в рот.

120. Нехай турбуються Латинці.
Готовлються против Троян,
Нехай видумують гостинці
Енею нашому в ізян, —
Загляньмо, Турн що коверзує.
Троянцям рать яку готовує,
Бо Турн і сам дзіндзівёр-зух!
Коли чи не — не проливає,
Коли чи бе — то вже влучає.
Йому людей давить, як мух!
121. Та й видно, що не був в зневазі.
Бо всі сусідні корольки
По просьбі, мов би по приказі,
Позапаллючи лульки,
Пішли в поход з своїм народом,
З начинням, потрухом і плодом,
Щоб Турнові допомагать
Не дать Енееві женитись,
Не дать в Латії поселитись,
К чортам Епейців всіх послать.
122. Не хмара сонце заступила,
Не вихор порохом вертить,
Не галич чорна поле вкрила,
Не буйний вітер це шумить:
Це військо йде всіма шляхами,
Це ратне брязкотить зброями.
В Ардею - город поспіша.
Стовп пороху під небо веться,
Сама земля, здається, гнеться.
Енею! де тепер душа?
123. Мезентій наперед Тирренський
Пред страшим воїнством гряде,
Було полковник так Лубенський
Колись к Полтаві полк веде
Під земляні Полтавські вали,
Де Шведи голови поклали,
Полтаву-матушку спасать;
Пропали Шведи тут прочвари.
Пропав і вал — а булевари
Досталось нам тепер топтать

124. За ним на бенджуках плегеться,
 Байстрюк А вентій попадич,
 З своєю челяддю ведеться,
 Як з блудолизами панич.
 Знакомого він пана виучок.
 Добродій песнік і сучок
 І лошаків мінятъ охоч.
 Авентій був розбійник з-пунку.
 Всіх тормошив, валяв на купку.
 Дивився бісом, гадом, сторч.
125. Тут військо юніес валилось
 І дуже руччеє було;
 Отаман звався Покотиллос,
 А осаул -- Карапсуло.
 Це гречеськії проскиноси,
 Із Біломоря все пендоси,
 З Мореа, Дельта, Кефалос:
 Везли з собою лагомини,
 Оливу, мило, риж, маслини
 І канама, кебаб калос.
126. Цекул, Пренестський Коваленко.
 В Латію з військом такоже пхавсь:
 Так Сагайдачний з Дорошенком
 Козацьким військом величавсь.
 Один з бунчуком перед раттю.
 Позаду другий пяну браттю
 Донським нагаем підганяв.
 Рядочком їхали гарненько.
 З люльок тютюн тягли смачненько.
 А хто на конику куняв.
127. За цими плентавсь розбишака.
 Нептунів син, сподар Мезап,
 До бою був самий собака
 І лобом бився так, мов пап.
 Боець, ярун і задираха,
 Стрілець кулачник і рубака
 І дужий був з його хлонак:
 В виски, було, кому як впнеться,
 Той на сухо' не оддереться,
 Такий Лихам був Желізняк.

128. Другим шляхом, з другого боку
Агамемноненко Талес
Летить, мов посіща до строку.
Або к воді гарячий пес;
Веде орду велику, многу
Рутульцеві на підпомогу:
Тут люд був різних яzikів.
Були Аврунці, Сидицяне,
Калесці і Ситикуляне
І всяких-різних козаків.
129. За цими панськай дитина,
Тезесевич пан Іпполіт, —
Надута, горда, зла личина,
З великим воїством валить.
Це був панич хороший, повний,
Чорнявий, красний, сладкомовний.
Що й мачуху був підкусив.
Він не давав нікому спуску,
Одних богинь мав на закуску,
Брав часто там, де не просив.
130. Не можна, далебі, злічити,
Які народи тут плелись,
І на папір цей положити,
Як, з ким, коли, відкіль взялись.
Виргілій, бач, не нам був рівня,
А видно, що начухав тімя.
Поки дрібненько описав.
Були Рутульці і Сіканці,
Аргавці, Лабики, Сакранці,
Були такі, що враг їх зна.
131. Тут ще найздніця скакала
І військо не мале вела;
Собою всіх людей лякала
І все, мов помелом, мела.
Ця звалась діва цар Камилла,
До пупа жінка, там — кобіла.
Кобилячу всю мала стат':
Чотири ноги, хвіст з прикладом,
Хвостом моргала, била задом.
Могла і говорити, і ржать.

132. Коли чував хто о Поляні,
То це була його сестра;
Найбільш блукали по Кубані,
А рід їх вийшов зза Дністра.
Камилла — страшна воївниця
І знахурка і чарівниця,
І скора на бігу була;
Чрез гори і річки плигала,
Із лука мітко в ціль стріляла.
Багацько крові пролила.
133. Така-то збірниця валилась,
Енея щоб побити в пух;
Уже Юнона де озлилась,
То там запри кріпкенько дух.
Жаль, жаль Енея-неборака,
Коли його на міль, як рака,
Зевес допустить посадити!...
Чи він ввильне од сей напасти,
Побачимо те в пятій часті
Коли удастся змайстерить.

ЧАСТИНА V.

1. Біда не по деревах ходить,
І хто ж її не скоштував?
Біда біду, говорять, родить,
Біда для нас — судьби устав!
Еней в біді — як птичка в клітці.
Заплутався, мов рибка в сітці, —
Терявся в думах молодець.
Ввесь світ, здавалось, зговорився,
Ввесь мир на його напустився,
Щоб розорить його вкінець.
2. Еней ту бачив страшну тучу.
Що на його війна несла;
В ній бачив гибелль неминучу
І мучивсь страшно, без числа.
Як хвиля хвилю проганяла,
Так думка думку пощібала, —
К Олімпським руки простягав,
Надеждою хотъ підкреплявся,
Но переміни він боявся
І дух його ізнемогав.
3. Ні піч його не вгамувала.
Він о війні все сумував:
І вся коли ватага сіала,
То він по берегу гуляв,
Хотъ з гори сильно ізнемігся:
Мов простий, на пісні улігся,
Та думка спати не дала.
Скажіть — тоді чи дуже спиться,
Як доля против нас яритися
І як для нас фортуна зла?

4. О сон! з тобою забуваєм
 Все горе і свою напасть,
 Чрез тебе сили набираєм,
 Без тебе ж мусіли б пропасть.
 Ти ослабівших укріпляєш,
 В тюрмі невинних утішаєш.
 Здодів синіщами страшин;
 Влюблених ти до купи зводиш.
 Злі замисли ю добру приводиш:
 Пропав — од кого ти біжиш!...
5. Енея мислі турбували,
 Но сон таки своє бере:
 Тілесні сили в нім охляли,
 В тім дух не швидко, та замре.
 Еней заснув і бачить синще:
 Пред ним стоїть старий дідине,
 Обшивтий ввесь очеретом;
 Він був собі ковтуноватий,
 Сідий, в косах і пелехатий,
 Зігнувсь, підпершися ціпком.
6. „Венерин сину! не жахайся,”
 Дід очеретяний сказав:
 „І в смуток дуже не вдавайся,
 „Ти гіршій біди видав;
 „Війни крівавой не страшніся,
 „А на Олімпських положися,
 „Вони все злеє oddалять.
 „А що мої слова до діла
 „Лежить свиня під дубом біла
 „І тридцять білих поросят.
7. „На тім то берлозі свиноти
 „Іул построїть Албу-град,
 „Як тридесять промчаться годи,
 „З Юноною як зробить лад.
 „Єднако во ї сам не плошайся,
 „З Аркадянами побратайся:
 „Вони Латинцям вороги;
 „Троянців з ними як з'єнаєш.
 „Тоді і Турна осідлаєш,
 „Все військо вибен до ноги.

8. „Вставай, Енею! годі спати!
„Вставай і Богу помолись,
„Мене ти мусиш такоже знати:
„Я Тибр старий! — ось придивись.
„Я тут водою управлюю,
„Тобі я вірно помагаю,
„Я не прочвара, не унір.
„Тут буде град над городами —
„Поставлено так між богами...”
Сказавши це, дід в воду нир.
9. Еней пробуркався, скопився
І духом моторніший став;
Водою Тибрською умився,
Богам молитви прочитав.
Велів два човни знаряжати
І сухарями запасати,
І воїнів туди сажать, —
Як млоть пішла по всьому тілу:
Свиню уздрів піл дубом білу
І тридцять білих поросят.
10. Звелів їх зараз поколоти
І дать Юноні на обід,
Щоб цею жертвою свиноти
Себе ізбавити од бід.
Потім в човни метнувсь хутенько,
Поплив по Тибру вниз гарненько —
К Евандр у помочі просить;
Ліси, вода, піски зумились,
Які це два човни пустились
З одвагою по Тибру плить.
11. Чи довго плив Еней — не знаю,
А до Евандра він доплів;
Евандр, по давньому звичаю,
Тоді для празника курив,
З Аркадянами веселився,
Над варенухою трудився,
І хміль в їх головах бродив
І тільки що човни уздріли,
То всі злякалися без міри,
Один к Троянцям підступив

12. „Чи по неволі, чи по волі?“
Кричить Аркадський їм горлань:
„Родились в небі ви, чи долі?
„Чи мир нам везете, чи брань?“
„Троянець я, Еней одважний,
„Латинців ворог я присяжний.“
Еней так з човна закричав:
„Іду к Евандру погостити,
„На перепутті одпочити,
„Евандр цар добрий, я чував.“
13. Евандра син, Паллант вродливий.
К Енею зараз підступив,
Оддав поклон дружелюбивий,
До батька в гості попросив.
Еней з Паллантом обнімався
І в його приязнь засталаєвся.
Потім до лісу почвалав,
Де гардував Евандр з попами.
Зо старшиною і панами.
Еней Евандрові сказав:
14. „Хоть ти і Грек, та цар правдивий.
„Тобі Латинці вороги;
„Я твій товариш буду щирий,
„Латинці і мені враги.
„Тепер тебе я супплікую
„Мою уважить долю злую
„І постояти за Троян.
„Я — коштовий Еней Троянець,
„Скитаюсь по миру, мов ланець,
„По всім товчуся берегам.
15. „Прийшов до тебе на одвагу,
„Не думавши, як приймеш ти;
„Чи буду пити мед, чи брагу?
„Чи будем ми собі брати?
„Скажи, і руку на в завдаток,
„Котора, бач, не трусить схваток
„І самих зліших нам врагів.
„Я маю храбрую дружину
„Терпівших гіркую годину
„Од злих людей і од богів.

16. „Мені найбільше доїдає
..Рутульський Турн, собачий син,
..І лиш гляди, то і влучає,
..Шоб згамкати мене, як блин.
..Так лучче в сажівці втоплюся
..І лучче очкуром вдавлюся,
..Ніж Турнові я покорюсь.
..Фортуна не в його кишенні;
..Турн побува у мене в жмені:
..Дай поміч — я з ним потягнусь!“
17. Евандр мовчав і прислухався,
Слова Енеєві ковтав;
То ус қрутив, то осміхався,
Енеєві одвіт цей дав:
..Еней Анхизович, сідайте!
..Турбації не заживайте,
..Бог милостив для грішних всіх;
..Дамо вам війська в підпомогу
..І провіянту на дорогу,
..І грошенятаок з якийсь міх.
18. „Не поцурайтесь хліба-соли,
..Борщу скоштуйте, галушок;
..Годуйтесь, кушайте доволі,
..А там з труда до подушок.
..А завтра, як начне світати,
..Готово військо виступати,
..Куди ви скажете, в поход;
..За мной не буде остановки,
..Я з вами не роблю умовки:
..Люблю я дуже ваш народ.“
19. Готова страва вся стояла,
Спішили всі за стіл сідати:
Хоть деяка позастивала,
Що мусіли підогрівати.
Просілне з ушками, з грінками,
І юшка з хляками, з кишками,
Телячий лизень тут лежав;
Ягни і до софорку кури,
Печені різної три гури,
Багацько ласих тож потрав.

20. Де єТЬСЯ смачно, там і петься, —
Од земляків я так чував,
На ласес куток найдеться,
Еней з своїми не дрімав.
І правда, гості доказали,
Що жить вони на світі знали:
Пили за жизнь, за упокой;
Пили здоровя батька з сином,
І голь-голь-голь, мов клин за клином,
Кричать заставив на розстрой.
21. Троянці пяні розбрехались
І чванилися без пуття,
З Аркадянками женихались,
Хто так, а хто і не шутя.
Евандр точив гостям розкази:
Хвалив Граклові прокази,
Як злого Кака він убив;
Якій Как робив розбої
І що для радости такої
Евандр і празник учредив.
22. Всі к ночі так перепилися,
Держались ледве на ногах;
І на ніч в город поплелися,
Які іти були в силах.
Еней в керею замотався,
На задвірку хропти уклався,
Евандр же в хату рачки ліз;
І там під прилавком зігнувшись
І цупко в бурку завернувшись,
Захріп старий во ввесь свій ніс.
23. Як ніч покрила пеленою
Тверезих, пяних — всіх людей;
Як хріп Еней од перепою,
Забувши о біді своїй —
Венера без спідниці, боса,
В халатику, простоволоса
К Вулкану підтюпцем ішла;
Вона тайком к Вулкану кралась,
Неначе з ним і не вінчалась,
Мов жінкою не його була.

24. А все то хитрість єсть жіноча,
Новинкою щоб підмануть;
Хоть гарна як, а все охоча
Іще гарнішою щоб бути.
Венера пазуху порвала
І так себе підперезала,
Що вся на виставці була:
Косинку нарощено згубила,
Грудницю так собі одкрила,
Що всякого з ума звела.
25. Вулкан-коваль тоді трудився,
Звесу блискавку кував;
Уздрів Венеру, затрусиався,
Із рук і молоток упав.
Венера зараз одгадала,
Що в добрий час сюди попала,
Вулкана в губи зараз — черк!
На шию скочила, повисла,
Вся опустилась, мов окисла,
Білки під лоб — і світ померк...
26. Уже Вулкан розмяк, як каша,
Венера те собі на ус:
За діло ну: бере, бач, наша!
Тепер під його підобуюсь.
„Вулкасю мілій, уродливий!
„Мій друже вірний, справедливий!
„Чи дуже любиш ти мене?“
„Люблю, люблю, божусь кліщами,
„Ковадлом, молотом, міхами,
„Все рад робити для тебе!“
27. І прилабузнивсь до Киприди,
Як до просителя писець.
Їй корчива різні милі види,
Щоби достать собі ралець.
Венера зачала благати
І за Енеєчка прохати,
Вулкан йому щоб допоміг:
Енеєві зробив би збрюю
Із сталі, міді, золотую —
Такую, щоб ніхто не зміг.

28. „Для тебе?... ох, моя ти пітко!
 Вулкан задихавшись сказав:
 „Зроблю не збрую — чудо рідке,
 „Ніхто якого не видав;
 „Палаш, шишак, панцир зо щитом
 „Все буде золотом покрито,
 „Як тульській кабатирки;
 „Насічка з черню, з образками,
 „І з кунштиками, і з словами,
 „Скрізь будуть брязкальця, давінки”
29. А щож — не так тепер буває
 Проміж жінками і у нас?
 Коли чого просити має,
 То добрий одгадає час
 І к чоловіку пригніздиться,
 Прищулиться, приголубиться,
 Цілує, гладить, лескотить,
 І всі сустави розшрубує,
 І мізком так завередує,
 Що цей для жінки все творить..
30. Венера в облако обвившиесь,
 Махнула в Пафос оддихать,
 Од всіх в світелці зачинившиесь,
 Себе там стала розглядати.
 Краси помяті розправляла,
 В волоссі кудрі завивала,
 Ну пятна водами мочить.
 Венера, як правдива мати,
 Для сина рада все oddати,
 З Вулканом рада в кузні жити.
31. Вулкан до кузні дочвалавши,
 Будить зачав всіх ковалів;
 Свинець, залізо, мідь зібравши,
 Все гріти зараз ізвелів.
 Міхи престрашні надимають,
 Огонь великий розпаляють
 Пішов тріск, стук од молотів.
 Вулкан потіє і трудиться,
 Всіх лає, бє, пужа, яриться,
 К роботі приганя майстрів.

32. І сонце злізло височенько,
Уже час сьомий ранку був,
Уже закушував смачненько:
Хто добре пінної лигнув;
Уже онагри захрючали,
Ворони, горобці кричали,
Сиділи в лавках крамарі;
Картъожники же спать лягали,
Фіндюрки щоки підправляли,
В суди пішли секретарі.

33. А наші з хмелю потягались,
Вчорашній мордував їх чад;
Стогнали, харкали, смаркались.
Ніхто не був і світу рад.
Не дуже рано повставали
І льодом очі протирали,
Щоб освіжитись на часок.
Потім взялись за оковиту
І скликали річ посполиту —
Поставить, як іти в поход.

34. Тут скілька сотень одлічили
Аркадських жвавих парубків
І в ратники їх назначили;
Дали їм в сотники панів,
Дали значки їм з хоругвою,
Бунчук і бубни з булавою,
Списів, мушкетів, палашів,
На тиждень сала з сухарями,
Барильце з срібними рублями,
Муки, пшона, ковбас, коржів.

35. Евандр Палланта підозвавши,
Такі слова йому сказав:
„Я рать Енею в поміч давши,
„Тебе начальником назвав.
„А доки в паці будеш грati?
„З дівками день і ніч ганяти
„І красти голубів у всіх?
„Одважний Жид грішить і в школі, —
„Іди лиш послужи на полі;
„Ледащо син — то батьків гріх.

36. „Іди служи, годи Енею,
 „Він зна воєнне ремесло:
 „Умом і храбрістю своєю,
 „В опрічнєс поіав число.
 „А ви, Аркаді — ви не труси,
 „Давайте всім і в ніс, і в уси,
 „Паллант мій — ваш єсть отаман,
 „За його буйтесь, умірайте,
 „Енеєвих врагів карайте,
 „Еней мій сват, а ваш гетьман.
37. „А вас, Анхизович, покорно
 „Пропу Палланта доглядатъ:
 „Воно хотъ парубя, неспорно.
 „Уміє і склади читать,
 „Та дурень, молоде, одважне,
 „В бою як буде необачне,
 „То може згинуть неборак;
 „Тоді не буду жить чрез силу,
 „Живцем полізу я в могилу,
 „Ізгину, без води мов рак.
38. „Беріте рать, ідіте з Богом,
 „Нехай Зевес вам помага!“
 Тут частвуались за порогом,
 Евандр додав такі слова:
 „Зайдіть к лиційському народу,
 „Вони послужать вам в пригоду,
 „На Турна підуть воюватъ.
 „Мезентій їх тіснить, зжимає,
 „На чинш нікого не пускає, —
 „Готові зараз бунт піднять.“
39. Нішли, розвивши короговку,
 Г слізози молодіж лила:
 Хто жінку мав, сестру, ятровку,
 У інших милая була.
 Тоді найбільш нам допікає,
 Коли зла доля однімає,
 Шо нам всього миліше єсть.
 За милу все терять готові:
 Клейноти, животи, обнови.
 Одна дорожче милой — честь!

40. І так, штейним підкремивши,
- Утерли сльози із очей:
- Пішли, марш сумно затрубивши:
- Перед же вів сам нац Еней.
- Їх перший марш був до байраку,
- Прийшовши стали на биваку,
- Еней порядок учредив.
- Палант по армії дикуювив,
- Трудивсь, всю ціч очей не жмурив;
- Еней тож по лісу бродив.
41. Як в північ самую глухую
- Еней лиш тільки став дріматъ,
- Побачив хмару золотую,
- Свою на хмарі гарну мать.
- Венера біоліка, красна,
- Курносенька, очима ясна
- І вся як з кровю молоко:
- Духи од себе ізпускала
- І збрью чудну держала.
- Явилась так перед синком.
42. Сказала: „милий, на, Енею,
- „Ту збрью, що кував Вулкан;
- „Коли себе устроїш нею,
- „То струсить Турн, Бова, Полкан;
- „До зброй що не доторкнеться,
- „Все зараз ламнеться і гнеться,
- „Її і куля не бере;
- „Устройсь, храброй, коли, рубайся
- „І на Зевеса полагайся,
- „То носа вже ніхто не втрє.“
43. Сказавши, аромат пустила:
- Васильки, мяту і амбре;
- На хмарі в Пафос покотила.
- Еней же збрью і бере,
- Її очима пожирає,
- На себе панцир натягає,
- Палаш до бока привязав;
- На силу щит підняв чудесний,
- Нелегкий був презент небесний!
- Еней роботу розглядав:

44. На щиті, в самій середині,
Під чернь, з насічкою золотою.
Конала муха в павутині.
Павук торкав її ногой.
Пооддалъ був малий Телешинъ.
Він плакав і лигав кулешик
До його кралася змія
Крилатая, з сімю главами,
З хвостом в верству, страшна, з рогами,
А звалася — Жеретія.
45. Вокруг же щита на заломах,
Найлуччі лицарські діла
Були бляховані в персонах
Іскусно, живо, без числа:
Коти горох, Іван Царевич,
Кухарчик, Сучич і Налетич,
Услужливий Кузьма-Демян;
Кощій з прескверною ягою,
І дурень з ступою новою,
І славний лицар Марципан.
46. Так пан Еней наш знаряжався,
Щоб дружби Турну доказать;
Напасть на ворогів збірався.
Знанацька копоти їм дать.
Но зла Юнона не дрімає,
На вильот умисли всі знає,
Упять Ірисю посила:
Як можна, Турна роздроочити,
Против Троянців насталити,
Щоб викоренив їх до тла.
47. Ірися — виль, скользнула з неба,
До Турна в північ шустъ в намет;
Він дожидавсь тоді вертепа,
Хлистав з нудьги охтирський мед.
К Лависі од любви був в горі,
Топив печаль в питейнім морі.
Так в армії колись велось:
Коли влюбився, чи програвся,
То пуншу хлісь — судьба поправся!
Веселля в душу і влилось!

48. „А що?“ Тріся щебетала
Сидиш без дла і клюєш?
„Чи це на тебе лінь напала?“
„Чи все Троянцям oddаєш?
Коту гладкому не до мишкі:
„Не втне, бачу, Панько Оришки!
Хтоб сподівавсь, що Турн бабак!...
Тобі не хист з Енеєм биться;
„Не хист з Лавинієй любиться,
Ти, бачу, здатний бить собак.
49. „Правдивий воїн не дрімає,
Без просипу же і не пє;
Мудрує, дума, розглядає,
Такий і ворогів побє.
Ну, к чорту, швидче охмеляйся,
Збірати союзних поспішайся,
На нову Трою напади.
Еней в чужих землях блукає,
Дружину в поміч набірає,
„Не оплошай тепер — гляди!...“
50. Сказавши, столик ізвалила,
Шкереберть к чорту все пішло;
Пляшки і чарочки побила,
Пропало все, як не було.
Зробився Турн несамовитий,
Ярився, лютував неситий,
Троянської крові забажав.
Всі страсти в голову стовкнулись,
Любов і ненависть прочнулись:
„На штурм, на штурм!“ своїм кричав.
51. Зібрав і кінних, і піхотних
І всіх для битви шикував;
І розбишак самих одборних
Під кріость задирать послав.
Два корпуса до-купні звівши,
А на зикратого сам сівши,
На штурм їх не веде, а мчить;
Мезап, Талес в другім отряді
Пішли од берега к ограді,
Побить Троянців всяк спішить.

- 52 Троянці в кріпості запершись,
Енея ждали вороття;
З нещаствам тісно пообтершись,
Біду встрічали, мов шутя.
Побачивши ж врагів напори,
У башт прибавили запори
І на валу всі залягли;
В віконця з будок виглядали
І носа вони не виставляли,
Шептались і люльки тягли.
53. У них поставлено в громаді:
Коли на їх пан Турн напре,
То всім сидіть в своїй ограді.
Нехай же штурмом вал бере.
Троянці так і училили:
На вал колоддя накотили
І різний приправляли вар —
Олію, дьоготь кипятили,
Живицю, оливу топили,
Хто лізтиме, щоб лить на твар.
54. Турн в міру к валу приступивши,
Скрізь на зикратому гасав;
В розсипку кінних розпустивши.
Сам, як опарений, кричав:
. „Сюди, трусливі! Троянці,
. „На бій, шкідливі! поганці!
. „Зарись в землю, мов кроти!...
. „Де ваш Еней — жіночий празник?
. „Пряде з бабами набалдашник!
. „Не лепсько виглянуть сюди?...“
55. І всі його так підкомандні
Кричали, лаяли Троян;
Робили глузи їм досадні.
Гірш нівечили, як циган.
Пускали тучами к ним стріли,
А деякі були так смілі,
Що мали перескочить рів.
Троянці уха затикали,
Рутульців лайки не вважали,
Хоть битись всякий з них готів.

56. Турн з серця скреготав зубами,
 Що в кріпості всі ні-гугу:
 А стін не розібеш лобами,
 Зносилку гниєся хоті в дугу.
 Заість, кажуть, сатані сестриця, —
 Хоті може це і небилиця,
 А я скажу, що може й так:
 Од злости Турн те компонус,
 Мов сатана йому диктус,
 Сам чорт заліз в його кабак.
57. Од злости Турн осатанівши,
 Велів багаття розводить,
 І військо к берегу привівши,
 Казав троянський флот спалити.
 Всі принялися за роботу, —
 На злеє всякий ма охоту! —
 Огні помчалися к водам.
 Хто жар, хто губку з сірниками,
 Хто з головней, хто з фітілями
 Погибель мчали кораблям.
58. Розжеврілось і закурилось,
 Блакитне полумя взвилось;
 Од диму сонце закоптилось,
 Курище к небу донеслось.
 Боги в Олімпі стали чхати:
 Турн їм ізволив тимфи дати,
 Богинь напав від чаду дур;
 Дим очі їв, лилися слюзи,
 З нудьги скакали так, як кози;
 Зевес сам був, мов винокур.
59. Венеруж за душу щипало,
 Що з флотом поступили так:
 Од жалю серце замірало,
 Що сяде син на міль, як рак.
 В жалю, в слізах і в гіркім смутку
 Богиня сіла в просту будку,
 На передку сів купидон;
 Кобила їх везе кривая,
 Цібелла де жила старая,
 Шоб цій язі oddать поклон.

60. Цибелла, — знають во всіх школах,
Що матіррю була богів, —
Із молоду була не промах,
Коли ж як стала без зубів,
То тільки на печі сидла,
З кулешиком лемішку йла
І не мішалася в діла.
Зевес їй оддавав повагу
І посылав од столу брагу,
Яку Юнона лиш пила.
61. Венера часто докучала
Зевесу самою бридней,
За те в немилость і попала,
Що нільзя показать очей.
Прийшла Цибеллу умоляти
І мусіла їй обіщати
Купити збитню за алтин,
Щоб тільки Зевса умолила.
Вступиться за Троян просила,
Щоб флота не лишився син.
62. Цибелла же була ласуха,
Для збитню рада хоть на все.
До того ж страшна говоруха,
О всякій всячині несе.
Стягли її на-силу з печі,
Взяв купидон к собі на плечі,
В будинки к Зевсу і поніс.
Зевес свою уздрівши неню,
Убгав ввесь оселедець в жменю,
Насупив брови, зморшив ніс.
63. Цибелла перше закректала,
А послі кашлять начала,
Потім ~~у~~ пелену смаркала
І ~~дух~~упять перевела.
„Сатурнович, змилосердися.
„За рідную свою вступisce!
К Зевесу шокала стара:
„Безсмертних смертні не вважають
„І тільки що не бують, а лають, —
„Осерамлена моя гора!

64. „Мою ти знаєш гору Іду
 „І ліс, де з напищем олтар?
 „За них несу таку обиду,
 „Якй не терпить твій свинар!
 „На зруб я продала Троянцям,
 „Твоїм молельщикам, підданцям.
 „Дубків і сосен — строїть флот.
 „Твої уста судьбам, веліли,
 „Були щоб Іські брусся цілі,
 „Нетліннії од рода в род.
65. „Зиркниж тепер на тибрські води,
 „Дивись, як караблі горять!
 „Іх палять Турнові уроди,
 „Тебе і всіх нас кобенять.
 „Спусти їм — то таке закоють,
 „І власті твою собі присвоють
 „І всім дадуть нам кісіля;
 „Сплюндрують ліс, розриють Іду;
 „Менеж, стару, убють, мов гниду,
 „Тебе прогонять відсіля.“
66. „Та не турбуйтесь, пані-матко!“
 Зевес з досадою сказав:
 „Провчу я всіх — і буде гладко;
 „Анахтем вічний — Турн пропав!“
 Зиркнув, мигнув, махнув рукою
 Над Тибром, чудною рікою —
 Всі вrostіч караблі пішли;
 Як гуси, в воду поринали,
 Із караблів — сирени стали
 І різні пісні подняли.
67. Рутульське військо і союзне
 Дріжало од таких чудес;
 Злякалося племя все окружне,
 Мезап дав драла і Талес.
 Пороснули і Рутуляни,
 Як од дощу в шатер цигани,
 А тільки Турн один оставсь,
 Утікачів щоб переняти,
 Щоб чудо їм розтолкувати,
 По всіх усюдах сам совавсь.

68. „Ребятушки, — кричав, — постійте!
 ..Це ж ласка божая для нас;
 ..Одкіньте страх і не робійте,
 ..Прийшло сказати Енею: пас!...
 ..Чого вогнем ми не спалили.
 ..То боги все те потопили,
 ..Тепер Троянці в западні.
 ..Живцем в землі їх загромадим,
 ..Разком на той світ одпровадим,
 ..Богів це воля, вірте мні.“
69. Великій у страху очі...
 Вся рать неслась, хто швидче зміг.
 Назад вертатись неохочі,
 Всі бігли, аж не чули ніг.
 Оставшись Турн один маячив.
 Нікого вкруг себе не бачив.
 Стьогнув зиркатого хлистом.
 І шапку на очі насунув,
 Во всі лопатки в лагер дунув,
 Що кошк аж вертів хвостом.
70. Троянці ізза стін дивились,
 Пан Турн як з військом тягу дав;
 Перевертням морським чудились,
 На добре всяк те толкував.
 Но Турнові не довіряли,
 Троянці правило це знали:
 В війні з врагами не плошай;
 Хоть утіка — не все женихся;
 Хоть мов і трусець — стережися;
 Сникнуеш раз — тоді прощай!
71. Ця ночі вдвое калавури
 На всіх поставили баштах,
 Ліхтарні вішали на шнурні.
 Ходили рунди по валах.
 В обозі Турна тихо стало
 І тільки-тільки що блищаю
 Од слабих блідних огоньків.
 Враги троянські почивали,
 Од трусів вилазки не ждали;
 Оставмож цих хропти соньків.

72. У главній башти на сторожі
Стояли Евріал і Низ;
Хоть молоді були, та гожі
І кріпкі, храбрі, як хариз;
В них кров текла хоть не троянська.
Якась чужая — бісурманська,
Та в службі вірні козаки.
Для бою їх спіткав прасунок.
Пішли к Енею на вербунок;
Булиж обидва земляки.
73. „А що як, викравшись помалу,
„Забратися в рутульський стан?“
Шептав Низ в ухо Евріалу:
„То каші наварилиб там!...
„Тепер воїн сплять з перепою,
„Не дригнє ні один ногою,
„Хоть всім їм горла п'єріж.
„Я думаю туди пуститься,
„Перед Енесом заслужиться
„І сотню посадить на ніж.“
74. „Як — сам? мене оставили?“
Спитався Низа Евріал:
„Ні! перше ти мене удавиш,
„Щоб я од земляка одстав!
„Від тебе не одстану зроду,
„З тобою рад в огонь і в воду,
„На сто смертей піду з тобой.
„Мій батько був сердюк опрічний,
„Мовляв — нехай покой му вічний: —
„Умри на полі, як герой.“
75. „Пожди і пальцем в лоб торкнися“,
Товаришові Низ сказав:
„Не все вперед — назад дивися,
„Ти з лицарства глузд потеряв.
„У тебе мати єсть старая,
„Без сил і в бідності, слабая,
„То і повинен жити для ней:
„Одна оставшись без приюту,
„Яку потерпіть муку люту,
„Таскавшись між чужих людей!“

76. „От я — так чисто сиротина,
„Росту, як при шляху горох;
„Без нені, без отця дитина,
„Еней отець, а неня — Бог...
„Іду хоть за чужу отчизну,
„Не жаль ні кому, хоть ізслизну,
„А память вічну заслужу.
„Тебеж до жизни рідна вяже,
„Убють тебе — вона в гріб ляже;
„Живи для неї, я прошу“.
77. „Розумно, Низ, ти розсуждаеш,
„А о повинності мовчиш,
„Которую сам добре знаєш,
„Меніж зовсім другу твердиш.
„Де общее добро в упадку,
„Забудь отця, забудь і матку,
„Лети повинність ісправлять;
„Як ми Енею присягали,
„Для його служби жизнь oddали,
„Тепер не вільна в жизні мать.“
78. „Іноси!“ — Низ сказав, обнявши
Со Евріалом земляком,
І за руки любенько взявши,
До ратуші пішли тишком.
Гул сидів тут з старшиною, —
Змовлялись, завтра як до бою
Достанеться їм приступать.
Як ось ввійшли два парубійки,
У брам змінившись од стійки,
І Низ громаді став казать:
79. „Був на часах я з Евріалом,
„Ми пильнували супостат:
„Вони тепер всі сплять повалом,
„Уже огні їх не горять.
„Дорожку знаю я окромну, —
„В нічну добу, в годину сонну,
„Прокрастись можна поуз стан
„І донести пану Енею,
„Як Турн злий з челяддю своєю
„На нас налазить, мов шайтан.

80. „Коли зволяєтесь — веліте
„Нам з Евріалом попитати;
„Чурнем — і поки сонце зійде,
„Енея мусим повидати.“
„Якаж одвага в смутне время!
„Так не пропало наше племя!“ —
Троянці всі тут заревли,
Одважних стали обнімати,
Ім дякувати і цілувати,
І красовулю піднесли.
81. Іул, Енеїв як наслідник,
Похвальну рацію сказав,
І свій палаш, що звавсь побідник,
До боку Низа привязав.
Для милого же Евріала
Не пожалів того кинжала,
Що батько у Дидони вкрав,
І посулив за їх услугу
Землі, овець і дать по плугу,
В чиновні вивести обіщав.
82. Цей Евріал був молоденький:
Так, годів з девятнадцять мав;
Де усу буть, пушок мякенький
Біленьку шкуру пробивав;
Та був одвага і завзятий,
Силач, козак лицарковатий,
Но перед Іулом прослезивсь.
Бо з матіррю він розставався,
Ішов на смерть і не прощався.
Козак природі покоривсь.
83. „Іул Енеєвич! не дайте
„Пань-матці вмерти од нужди,
„Їй будьте сином, помогайте
„І заступайте від вражди,
„Од бід, напраснини, нападку;
„Ви сами мали пані-матку,
„То в серці маєте і жаль;
„Я вам старую поручаю,
„За вас охотно уміраю“, —
Так мовив чулий Евріал.

84. „Не бійся, добрий Евріале!“
 Іул йому цей дав одвіт:
 „Ти служкиш нам не за пропале,
 ..На смерть несеш за нас живіт,
 ..Твоїм буть братом не стижуся
 ..І неню застуپати кленуся,
 ..Тебе собою заплачу:
 ..Пайок, одежу і кватиру,
 ..Пшона, муки, яєць і сиру
 ..По смерть в довольстві пазначу.“
85. І так, одваїна наша пара
 Пустилася в рутульський стан.
 На те і місяць вкрила хмаря,
 І поле вкрив густий туман.
 Було це саме о-нівночі:
 Рутульці спали, скільки мочі,
 Сивуха сну їм піддала;
 Роздягшися, порозкладались,
 В безпечності не сподівались
 Ні од кого ніяка зла.
86. І часовії на мушкетах
 Поклавшиесь, спали на заказ;
 Хроили всі пяні на пікетах,
 Тут їх застав послідній час!
 Передниою побивши стражу,
 Полізли в стан варити капу.
 Низ тут товаришу сказав:
 „Приляж к землі ти для піделуху,
 ..А я задам Рутульцям духу;
 ..Гляди, щоб нас хто не спіткав.“
87. Сказавши, першому Раменту
 Головку буйную одтив;
 Не дав зробить і тестаменту,
 К чортам його на вік послав.
 Цей на руках знов ворожити,
 Кому знов скільки віку жити,
 Та не собі він був пророк.
 Другим ми часто пророкуєм,
 Як знахурі, чуже тоїкуєм,
 Собі ж шукасм пиганон.

88. А послі Ремових він воїв
 По одному всіх подушив
 І блодолизів, ложкомоїв
 Вираз, в дребезги переміжкив.
 Намацавши ж самого Рема,
 Потиснув, мов Хому Ярема.
 Що й очі вискочили преч;
 Вхвативсь за бороду кудлату
 І злому Трої супостату
 Макітру одділив од плеч.
89. Вблизі тут був намет Серрана,
 На цього Низ і наскакав;
 Він тільки що роздягся з каптана
 І смачно по вечері спав.
 Низ шаблею мазнув по пуну,
 Зад з головою сплющив в кущу,
 Що із Серрана вийшов рак:
 Бо голова між ніг впелася,
 А задня вгору піднялася, —
 Умер фігурино неборак!
90. І Евріал, як Низ возився,
 То не гулявши простояв;
 Він такоже к сонним докосився,
 Врагів на той світ одираєв.
 Колов і різав без розбору
 І як ніхто не мав з ним спору,
 То поравесь, мов в кошарі вовк:
 І виборних, і підпомощних,
 І простих, і старших вельможних
 Хто ни попавесь, того і товк.
91. Попався Ретус Евріалу,
 Цей не зовсім іще заснув;
 Приїхавши од Турна з бабу,
 Пальонки дома ковтонув
 І тількин-тільки забувався.
 Як Евріал к йому підкрався
 І просто в рот кинжал утинув,
 І приколов його, як квітку,
 Що баби колуть на намітку, —
 Тут Ретус душу ізригнув.

92. Наш Евріал остервенився.
Забув, що на часок зайшов;
В намет к Мезапу був пустився.
Там можеб смерть собі найшов;
Но повстрічався з другом Низом.
З запальчивим, як сам, харцизом.
Цей Евріала удержані.
„Покиньмо кров врагам пускати.
„Пора нам відсіль уплітати“,
Низ Евріалові сказав.
93. Як вовк овець смиренних душить.
Коли в кошару завіта,
Курчатам тхір головки сушить,
Без крику мізок висмокта;
Як добре время угодивши
І сіркою хлів накуривші,
Без крику крадуть слімаки
Гусей, качок, курей, индиків
У Гевалів і Аммаликів,
Що роблять часто і дяки, —
94. Так наші смілі вояки
Тут мовчки проливали кров;
Од ней краснілися, мов раки,
За честь і к князю за любов.
Любов к отчизні де геройть,
Там сила вража не устоїть,
Там грудь сильніша од гармат,
Там жизнь — алтин, а смерть — копійка,
Там лицар — всякий парубійка,
Козак там чортові не брат.
95. Так порався Низ з Евріалом.
Дали Рутульцям накарпас;
Земля взялась од крові калом.
Поляк піднявся по сам пас,
Но наші по крові бродили,
Мов на торгу музик водили
І убірались на простор, —
Щоб швидче поспішить к Енею
Похвастати храбрістю свою
І Турнів розказати задор

- 96 Уже із лагеря щасливо
 Убрались наші смільчаки,
 Раділо серце нетрусливо,
 Жвяхтіли мокрі личаки.
 Із хмари місяць показався
 І од землі туман піднявся,
 Все віщувало добрий путь.
 Як ось Волсент гульк із долини
 З полком латинської дружини...
 Біда! як нашим увильнуть?
- 97 Дали як-раз до лісу тягу,
 Бистріше бігли од хортів;
 Спасались бідні на одвагу,
 Від супостатів, ворогів.
 Так пара горличок невинних
 Летять спастись в лісах обширних
 Од злого кібчика когтей.
 Но зло, назначене судьбою,
 Слідитиме скрізь за тобою,
 Не утечеш за сто морей.
- 98 Латинці до лісу слідили
 Одважних наших розбишак
 І часовими окружили,
 Що з лісу не шмигнеш ніяк;
 А часть розсипавши по лісу,
 Піймали одного зарізу:
 То — Евріала молодця.
 Тоді Низ на вербу збірався,
 Як Евріал врагам попався,
 Мов між вовків плоха вівця.
- 99 Низ — глядь і бачить Евріала,
 Що тішаться ним вороги;
 Важка печаль на серце пала,
 Кричить к Зевесу: „помоги!“
 Коне булатне направляє,
 В Латинців просто посилає,
 Сульмону серце пробива.
 Як сніп, на землю повалився,
 Не вспів і охнути, а скривився,
 В послідній раз Сульмон зіва.

100. Велід за конем стрілу пускає
 І просто Тагові в висок,
 Душа із тіла вилітає,
 На жовтий пада труп пісок.
 Волсент утратив вой пару,
 Елене невидимую кару
 І в ярості, як віл, реве:
 „За кров Сульмонову і Тага
 „Умреш, проклята уширяга!
 „За ними вслід пошлю тебе.“
101. І замахнувсь на Евріала,
 Щоб зняти головку палащем;
 Тут храбрість Низова пропала,
 І серце стало кулішем.
 Біжить, летить, кричить що сили
 „Пеккатум робиш, фратер мілий,
 „Невинному морс задасши:
 „Я стультує, ля тро, розбишака,
 „Неквіссімус і гайдамака;
 „Постій! невинну кров ллєш.“
102. Но замахнувшись, не вдерявся —
 Волсент головку одчесав;
 Головка мов кавун качався;
 Язык невнятно белькотав.
 Уста коральні посиніли,
 Румяні щоки поблідніли,
 І білий цвіт в лиці пожовк:
 Закрилися і ясні очі,
 Покрилися тьмою вічної ночі,
 На віки мілий глас умовк:
103. Уздрівши Низ труп Евріала,
 Од ярости осатанів;
 Всіх злостей випустивши жала.
 К Волсенту просто полетів.
 Як блискавка проходить тучу,
 Він так пробіг врагів між кучу
 І до Волсента докосивсь;
 Схватив його за чуб рукою,
 Меч в серце зasadив другою,
 Волсент і духу тут неустивсь.

104. Як іскра порох запаливши,
Сама з ним вкупі пронада
Так Низ Волсентія убивши,
І сам лишився живота;
Бо всі на його і напали,
На смерть звертіли і зімляли
І голову зняли з плечей.
Так кончили жизнь козарюги,
Зробивши славній услуги
На вічність памяти своєї.
105. Латинці зараз ізробили
Аби-як мари із дріючків:
На них Волсента положили
І понесли до землянів.
А буйні голови поклали
В мішок і теж з собою помчали,
Мов пару гарних дубівок.
Но в лагері найшли різниці,
Лежали битих мяс копиці,
Печінок, легкого, кишок.
106. Як тільки що восток зардівся,
Світилка Фебова зійшла —
То Турн тоді уже наївся,
Упіть о битві помицляв.
Велів тревогу бить в клепало,
Щоб військо к бою виступало
Оддать Троянцям з барышком
За зроблену вночі потіху;
Для більшого ж з Троянців сміху
Велів взять голови з мішком.
107. Свого ж держася уговору.
Троянці в кріпості сидять,
Забилися, мов миші в нору,
Лукаву кішку як уздрять.
Но дать одпор були готові
І до остатній каплі крові
Свою свободу боронить
І нову Трою захищати,
Рутульцям перегону дати
І Турна лютість осрамити.

- 108 На первую Рутулян попитку
Троянці так дали в одвіт,
Що Турн собі розчухав літку,
Од стиду скорчило живіт.
Звелів з досади, гніву, злости,
На глум підняти мертві кості,
На щогли голови наткнуть
Нешасних Низа з Евріалом
Перед самим троянським валом,
Щоб цим врагів своїх колпнуть.
109. Троянці зараз одгадали,
Чиї то голови стремлять;
Од жалю сліози попускали.
Таких лишившиесь парубят.
Об мертвих вість скрізь пронеслася,
Вся рать троянська потряслася
І душі смутку предались.
Як мати вість таку почула,
То тільки вічно не заснула.
Бо зуби у неї стялись.
110. А одійшовши, в груди билася,
Волосся рвала з голови,
Ревла, піципалася, дрочилася,
Мов ум змішався у вдови;
Побігла з криком вокруг вала
І голову коли пізнала
Свого синочка Евруся,
То на валу і розплатилася,
Кричала, гедзалась, качалася,
Кувікала, мов порося.
111. І диким голосом завила:
. „О сину! світ моїх очей!
. „Чи яж тебе на те родила,
. „Щоб згинув ти од злих людей?
. „Щоб ти мене — стару, слабую,
. „Завівши в землю цю чужую,
. „На вічний вік осиротив?
. „Моя ти радість і одрада,
. „Моя заслона і ограда, —
. „Мене од всіх ти боронив.

- 112 .. Тепер до кого прихилюся,
 .. Хто злую долю облегчить?
 .. Куди в біді я притулюся?
 .. Слабу віхто не приглядить!
 .. Тепер прощайте всі поклони.
 .. Що получала во дні они
 .. Од вдов, дівчат і молодиць
 .. За дивні брови соболині.
 .. За очі ясні соколині,
 .. Що здатний був до вечерниць.
113. .. Колиб мені твій труп достати
 .. І тіло білее обмить,
 .. І з похороном поховати,
 .. До ями з миром проводить.
 .. О боги! як ви допустили,
 .. Щоб і одичика убили
 .. І настромили на віху
 .. Його козацьку головку?
 .. Десь світ вертиться цей без толку,
 .. Що тут дають і добрим тъху.
114. .. А ви, що Евруся згубили!
 .. Щоб ваш пропав собачий рід,
 .. Щоб вашіж діти вас побили.
 .. Щоб з потрухом погиб ваш плід!
 .. Ох, чом не звір я, чом не львиця,
 .. Чом не скажена я вовчиця —
 .. Щоб мі Рутульців розідрать.
 .. Щоб серце вирвать з требухою,
 .. Умазать морду їх мазкою,
 .. Щоб маслаки їх посмохтать? . . .
115. Цей галас і репетування
 Троян всіх в смуток привело:
 Плаксиве з синком прощання
 У всіх з очей слізки тягло.
 Асканій більше всіх тут хлипав
 І губи так собі задрипав,
 Що мов на його сап напав.
 К старій з поклоном підступивши,
 На оберемок ухвативши,
 В землянку з валу потаскав

116. А тут кричать та ї в труби сурмлять,
Свистять в свистілки, дмуть в роги.
Квилять, брат брата в батька луплять,
В наскок яряться вороги!
Тут ржання кінське з тупотнею,
Там різний гомін з стукотнею,
Скрізь клопіт, халепа, сто-лих!
Так в мідії клекотить гарячий,
Так в кабаці кричить піддячий,
Як кажуть, хоть винось святих.
117. Гей музо, панночко цнотлива,
Ходи до мене погостити!
Будь ласкава, будь неспесива,
Дай поміч мні — стишок зложити!
Дай поміч битву описати
І про війну так розказати,
Мов твій язик би говорив.
Ти кажуть, дівка небриклива,
Але од старости сварлива:
Прости! я може досадив
118. І в самій речі проступився —
Старою дівчину назвав,
Ніхто з якою не любився,
Ні женихавсь, ні жартував.
Ох, скільки муз таких на світі
У всякім городі, в повіті, —
Укрилиб зверху вниз Парнас!
Я муzu кличу не такую:
Веселу, гарну, молоду;
Старих нехай брика Пегас.
119. Рутульці дралися на стіни,
Карабкалися, як жуки.
Турн з ярости дріжав і пінів,
Кричить: „дружненько, козаки!“
В свою Троянці такоже чергу
В одбої поралися зверху,
Рутульців плющили, як мух.
Пускали колоддя, каміння
І враже так товкти насіння,
Що у Рутульців хляв і дух.

120. Турн бачивши Троян роботу,
 Як рать рутульську трошать,
 Як бути їх, не жалія поту,
 Рутульці мов вюни цищасть, —
 Велів везти зо всіх олійниць,
 Де тільки єсть, із воскобійниць,
 Як можна швидче тарани.
 Як-раз і тарани вродились,
 І воскобійники явились,
 Примчались духом сатани.
121. Приставив тарани до брами,
 В ворота зачали гатити;
 Одвірки затряслись, мов рами,
 І счасть од бою вся тріщить.
 Турн сили вдвоє прикладає
 І тарани сам направляє,
 І браму рушити велить.
 Упала!... Стуком оглушила,
 Троян багацько подушила, —
 Турн в кріпость впертись норовить.
122. Біда Троянцям!... Що робити?
 А муза каже: „не жахайсь!
 „Не хист їх Турну побідити,
 „В чужую казку не мішайсь.“
 Троянці напяли всі жили
 Та вмиг пролом і заложили
 І груддю стали боронить;
 Рутульці бісом увивались,
 Но на пролом не насувались,
 А Турн не знав, що і робить.
123. Троянець Геленор одважний
 І, як буряк, червоний Лик,
 Горлань, верлань, кулачник страшний
 І щирий кундель-степовик, —
 Цим двом безділля — всяке горе,
 Здавалось по коліна море,
 Потікож — голови зривати.
 Давно їм в голові роїлось
 І мов на поступки хотілось
 Рутульцям перегону дати.

124. Так Геленор з червоним Ліком,
Роздягши до сорочок,
Між вештанням, содомом, криком,
Пробралися подуть тичок
Рутульців добре тасували
І од Рутульців получали
Квитанцю в своїх долгах.
Лік тільки тим і отличився,
Що як до Турна примостилися,
То з'їздив добре по зубах.
125. Но Турн і сам був розбишана
І Ліка сплющив в один мах:
Із носа бризнула кабака,
У Турна околів в ногах.
А також пану Геленору
Смертельного дали затвору.
І цей без духу тут оставсь.
Рутульців це возвеселило
І так їх серце ободрило,
Що і негідний скрізь совавсь.
126. Натиснули і напустились,
Рутульці кинулись на вал;
Троянці, як чорти, озлились,
Рутульців били наповал.
Тріщали кости, ребра, боки,
Летіли зуби, пухли щоки,
З носів і уст юшила кров:
Хто ракки ліз, а хто простягся,
Хто був шкереберть, хто качався,
Хто бив, хто різав, хто колов.
127. Завзятість всіх опанувала,
Тут всякий пінів і яривсь;
Тут лютість всіми управляла
І всякий до надсаду бивсь.
Лигар ударом макогона
Дух випустив із Емфіона
І сам на віки зуби стяв;
Лутецій бе Ілонея,
Ціней Арефа, цей Цінея, —
Один другого тасував.

128. Ремул, рутульської породи.
 Троюродний був Турну сват:
 Хвастун і дурень од природи.
 Що не робив, то все не в лад.
 Тут начав що-сил кричати,
 Троянців лаять, укоряти.
 Себе і Турна величать:
 „Ага! проклятій поганці,
 „Недогарки, троянські ланці!
 ..Тепер прийшлося вам погибати!...”
129. „Ми вас оду chinim, супостати,
 „Морити вдов, дурить дівон,
 „Чужії землі однімати
 ..І шкодити чужий садок!...
 ..Давайте вашого гульвісу,
 ..Я вміг його одправлю к бісу
 ..І вас подавимо, як мух!
 ..Чого прийшли ви, голодрабці?
 ..Лигать латинській потапці?
 ..Пождіть — ваш витісним ми дух!...”
130. Іул Енеєвич дочувши
 До безтолкових цих річей,
 Як шкурка на огні надувши,
 Злість запалала із очей:
 Вхопив камінчик, прицілився,
 Зажмурив око, приложився
 І Ремула по лобу хвісь!
 Хвастун бездушний повалився,
 Іул сердешно звеселився,
 А у Троян дух оживився.
131. Пішли кулачні накарпаси,
 В виски і в зуби стусани;
 Полізли тельбухи, ковбаси,
 Всі пінили, як кабани.
 Всі розярились через міру,
 По сербськи величали віру;
 Хто чим попав, то тим локшив.
 Піднявся піск, стогнання, охи,
 Враг на врага скакав, мов блохи,
 Кусався, гриз, щипав, душив.

132. Служили у Троян два брати,
Із них був всякий Голіаф:
Широкоплечий і мордатий,
І по вівці цільком глитав.
Один дражнився Битіасом
Із Кочубеївським він Тарасом
Колиб заввишки не рівнявсь;
Другий же брат Пандаром звався,
І вищий од верстви здавався,
Та вялий, мов вербллюд, тинявсь.
133. Два брати, грізні ісподини,
В бою стояли у ворот,
Дрючки держали з берестини
І боронили в кріость вход.
Вони к землі поприсідали,
Троянціж в город одступали.
К собі манили Рутулян.
Рутульці зрять — навстяж ворота,
Прожогом в кріость вся піхота —
Спішить насліти на Троян.
134. Но хто лиш в город показався,
Того в ясню і побують;
Битіас з братом управлявся,
Безщадно кров рутульську ляютъ.
Рутульці з криком в город пруться,
Як од серпа колосся жнуться:
Як над пашней хурчатъ ціпи,
Так ісполинські дрючини
Мозчили голови і спини,
І всіх молотять, мов снопи.
135. Побачив Турн таку проруху,
Од зlosti ввесь осатанів;
Здригнувсь, мов випив чепуруху,
К своїм на поміч полетів.
Як тільки в кріость протаскався,
Тузити зараз і принявся,
Хто тільки під руку попавсь:
Убив він з Афідном Мерона
І зо всього побіг розгона,
Де Битіас в крові купавсь.

136. З насоку тріснув булавою
 По вязах — великан упав.
 Об землю вдаривсь головою
 І кріость всю поколихав.
 Реве і душу іспускає
 І воздух громом наповняє,
 На всіх нацав великий страх.
 Не спас ні рост, ні сила многа,
 Пропав Битіас, мов сто нога:
 І ісполин єсть черв і прах!
137. Пандар погибель бачив брата,
 Злякався, звомпив, замішавсь
 І од рутульська стратилата
 Як-мога швидче убіравсь;
 Проміж оселею хилявся,
 Тини переступав, ховався,
 І щоб од Турна увильтуть,
 Ворота зачинив у брамій
 І завалив їх колоддями,
 Хотів од бою оддихнути.
138. Но як же сильно удивився,
 Як Турна в кріості уздрів!...
 Тоді із нужди прибодрився
 І злостію ввесь закипів.
 „Ага ти, шибеник... попався...
 „Без зву к нам в гості павязався!“
 Пандар до Турна закричав:
 „Пожди, от зараз почастую,
 ..Із тебе вибю душу злую,
 „До цього часу храбрував!“
139. „А ну, ириліз,“ Турн одвічає:
 „К е л е б е р д я н с к а я верства!
 ..Як бю я — брат твій тес знає,
 „Ходи, тобі вкручу хвоста.“
 Тут Пандар камінь піднімає
 І в Турна зо всіх жил пускає,
 Нирнув би Турн на-віки в ад!
 Но де Юнона ни взялася,
 І перед Турном розпялася,
 Попав богиню камнем в лад.

140. Незриму чує Турн заслону.
Бодриться, скаче на врага.
На поміч призыва Юнону.
Пандара по лобу стъога
І вовся з піг його зшибає.
До мізку череп розбиває,
Пропав і другий великан!
Така потеря устрашила
І серце бодреє смутила
У самих храбріших Троян.
141. Удачею Турн ободрився,
По всіх усюдах смерть носив.
Як кнур свиріпий, розярився
І без пощади всіх косив.
Розсік на-двоє Філариса,
В яєшню розтоптав Галиса.
Крифею голову одтяв;
Щолкав в виски, штурхав під боки
І самії кулачні доки
Хovalись, хто куди попав.
142. Троянці злес умишляють,
Щоб преч із қріпости втікати;
Свое лахміття забірають —
Куди удастесь, тягу дать;
Но їх Обозний генеральний,
Над всіми остававсь начальний,
Серест вельможний обізвавсь:
,,Куди? — вам сорома немає!
,,Хто чув — Троянець утікає!
,,Чого наш славний рід дождавсь!
143. „Один паливода ярує,
„А вас тут стільки — бойтесь:
„В господі вашій вередує
„Рутульський шолудивий пес!...
„Що скаже світ про нас, Трояне?
„Що ми шатерники-цигане,
„Що ми трусливіші Жидів!
„А князь наш бідний що помислить?
„Адже ж за воїнів нас числить,
„За внуків славніших дідів.

144 „Зберіться, Турна окружите,
„Не сто раз можна умрать:
„Гуртом, гуртом його напріте,
„Од вас він мусить пропадати
Агу! Троянці схаменулись
Та всі до Турна і сунулись;
Пан Турн тут на слизьку чопав!
Виляв, хитрив і увивався,
І тільки к Тибру що добрався,
То в воду стриб — пустився вплав.

ЧАСТИНА VI.

1. Зевес моргнув, як кріль, усами,
Оліми, мов листик, затрусиється;
Мигнула блискавка з громами,
Олімпський потух зворушиється.
Боги, богині і півбоги
Простоволосі, босоногі
Біжать в Олімпську карвасар.
Юпітер, гнівом розпалений,
Влетів до них, мов навіжений,
І крикнув, як на гончих псар:
2. „Чи довго будете казитись
„І стид Олімпові робить?
„Що день проміж себе сваритись
„І смертних з смертними травить?
„Поступки ваші всі не божі:
„Ви на сутяжників похожі
„І раді мордувати людей...
„Я вас із неба поснихаю
„І до того вас укараю,
„Що пасти будете свиней!
3. „А вам, Олімпські зубоскалки,
„Моргухи, дзигти, фіглярки,
„Березової дам припарки,
„Що довго буде вам в тямні.
„Ох, ви на смертних дуже ласі,
„Як Грек на ніженські ковбаси, —
„Все лихо на землі од вас!
„Чрез ваші зводні, женихання,
„Не маю я ушанування, —
„Я намочу вас в шевський квас,

4. „Або oddам вас на роботу,
 „Запру в смирительних домах;
 „Там виженуть із вас охоту
 „Содомить на землі в людях.
 „Або я луччу кару знаю, —
 „Ось як богинь я укараю:
 „Пошлю вас в Запорожську Січ;
 „Там ваших каверз не вважають,
 „Жінок там на тютюн міняють,
 „В день пяні силлять, а крадуть в ніч.
5. „Не ви народ мій сотворили,
 „Не хист создать вам червика;
 „На що ж людей ви роздрочили?
 „Вам нужда до чужих як?...
 „Божусь моєю бородою
 „І Гебеною челеною,
 „Що тих богів лишу чинів,
 „Які тепер в війну вплетуться!
 „Нехай Еней і Турн скубуться,
 „А ви глядіть своїх чубів...“
6. Венера молодиця сміла,
 Бо все з воєнними жила
 І бите з ними мясо їла,
 І по трахириах пущт пила;
 Частенько на соломі спала,
 В шенелі сірій щеголяла,
 Походом на візку тряслась:
 Манишки офицерські прала,
 З стрюочком горілку продавала,
 І мерзла в ніч, а в день пеклась.
7. Венера по драгунськи — сміло
 К Зевесу в витяжку іде,
 Начавши говорити діло,
 Очей з Зевеса не зведе:
 „О тату сильний, величавий!
 „Ти всякий помисл зриш лукавий,
 „Тебе ніхто не проведе;
 „Ти оком землю назираєш,
 „Другим за нами приглядаєш,
 „Ти знаєш, що і як і де.

8. „Ти знаєш для чого Троянців
 „Злим Грекам попустив побить;
 „Енея з пригорщою ланців
 „Велів сульбам не потопити;
 „Ти знаєш лучче всіх причину,
 „Чого Еней приплів к Латину
 „І біля Тибра поселивсь.
 „Тиж словом що опреділяєш,
 „Того во-вік не одміняєш, —
 „Відкіль же Турн тут притуливсь?
9. „І що такеє Турн за свято,
 „Що не вважає і тебе?
 „Фригійське племя не проклято,
 „Що всякий еретик скубе;
 „Твої закониб ісполнялися,
 „Колиб Олімпські не мішались
 „І не стравляли би людей.
 „Твоїх приказів не вважають,
 „Нарошно Турну помагають,
 „Бо, бач, Венерин син Еней.
10. „Троянців бідних і Енея
 „Хто не хотів, той не пужав,
 „Терпіли гірше Прометея,
 „На люльку що огню украв.
 „Нептун з Еолом з перепросу
 „Дали такого перечосу,
 „Що й досі запори щемлять.
 „Другійж боги... що казати?
 „Діла їх лучче мусиш знати,
 „Енея тільки не з'їдять.
11. „О Зевс! о батечку мій рідний!
 „Огляньсь на плач дочки своєї:
 „Спаси народ фригійський бідний,
 „Він діло єсть руки твоєї.
 „Як маєш ти кого карати,
 „Карай мене, карай! — я мати,
 „Я все стерплю ради дітей!...
 „Услиши Венеру многогрішну!
 „Скажи мні річ твою утішну:
 „Щоб жив Іул, щоб жив Еней.”

12. „Мовчатъ, прескверна пашинухо!“
 Юнона злобна порошить:
 „Фіндюрко, ящірко, брехухо!
 „Як дам — очіпок ізлетити!
 „Ти смієш, кошеня мерзенне,
 „Зевесу доносить на мене,
 „Щоб тим нас привести в розлад!
 „За кого ти мене приймаєш?
 „Хибаж ти, сучище, не знаєш,
 „Що Зевс мій чоловік і брат?
13. „Тобіж, Зевес, скажи, не стидно,
 „Що пред тобою дрянь і прах
 „Базіка о богах обидно,
 „Мудрує о твоїх ділах?...
 „Який ти світа повелитель
 „І наш Олімпський предводитель,
 „Коли, против фіндюрки пас?...
 „Всесвітня волоцюга, мерзька,
 „Нікчемна зводниця Цітерська,
 „Для тебе луччая од нас...
14. „А з Марсом чи давно піймавши,
 „Вулкан їй пелену відтяв?
 „Різками добре одідравши,
 „Як сучку, в ретязку держав.
 „Но ти того, буцім, не знаєш,
 „Як чесную її приймаєш
 „І все робить для неї рад.
 „Вона і Трою розорила,
 „Вона Дидону погубила;
 „Но все іде для неї в лад.
15. „Де ця підтіпанка вмішалась,
 „То вербя золоте росло;
 „Земляб щасливою назвалась,
 „Колиб таке пропало зло!
 „Чрез неї вся Латинъ возстала
 „І на Троян її напала,
 „І Турн зробивсь Енею враг.
 „Не можна бід всіх ізлічити,
 „Яких успіла наробыти
 „На небі, на землі, в водах.

16. „Тепер же на мене звертас,
 „Сама наброївши біди;
 „І так Зевеса умоляє,
 „Мов тільки вилізла з води.
 „Невинничас, мов Сусанна,
 „Незаймана ніколи панна,
 „Що в хуторі зжила ввесь вік.
 „Не діждеш з бабкою своєю —
 „Я докажу твому Енею!...
 „Богиня я — він чоловік!“
17. Венера лайки не стерпіла,
 Юнону стала кобенить,
 І перепалка закипіла, —
 Одна другу хотіла бити.
 Богині в гніві — так же баби,
 І так же на утори слабі,
 З досади часом і брехнуть,
 І як перекупки, горланять,
 Одна другу безчестять, ганять
 І рід ввесь з потрухом кленуть.
18. „Ta цітьте, чортові сороки!“
 Юпітер грізно закричав:
 „Обом вам обію я щоки,
 „Щоб вас, бублейниць, враг побрав!
 „Не буду вас карать громами —
 „По пятах вибю чубуками,
 „Оліми заставлю вимітать;
 „Я вас умію усмирити,
 „Заставлю чесно в світі жити
 „І зараз дам себе вам знати.
19. „Занишкніть, уха наставляйте
 „І слухайте, що я скажу;
 „Мовчіть! роти пороззвляйте,
 „Хто писнє — морду розміжку.
 „Проміж Латинців і Троянців
 „І всяких Турнових поганців
 „Не сікайся ніхто в війну;
 „Ніхто ніяк не помагайте,
 „Князьків їх также не займайте,
 „Побачим, здастся хто кому.“

20. Замовік Зевес, моргнув бровами,
І боги вростіч всі пішли.
І я прощаюсь з небесами,
Пора спуститись до землі
І стать на Шведськую могилу,
Щоб озирнуть воєнну силу
І битву вірно описати;
І купив би музі на охвоту,
Щоб кончить помогла роботу.
Бо нігде рифм уже достать.
21. Турн осушивсь після купання,
І ганусною підкрепивсь.
З намету виїхав зарання,
На кріость сентябрем дививсь.
Трубить в ріжок! — унять тревога!
Кричать, біжать, спішать, як мога;
Великая настала січ!
Троянці дуже славно бились,
Рутульці трохи поживились,
На силу розвела їх ніч.
22. В цю ніч Еней уж зближався
До городка, що Турн обліг;
З Паллантом в човні частувався,
Поїв всю старшину, як міг.
В розказах чванився ділами,
Як храбрував з людьми, з богами,
Як без розбору всіх тузив.
Паллант і сам був зла брехачка,
Язык його тож не клесачка,
В брехні Енею не вступив.
23. А ну, старая цар-дівице,
Сідая музо, скаменись!
Прокашляйсь, без зубів сестрице,
До мене ближче прихились!
Кажи: які там прасунки
В Енееві пішли вербунки,
Щоб против Турна воювати.
Ти, музо, кажуть всі, письменна,
В полтавській школі наученна, —
Всіх мусин поіменно знати.

24. Читайтеж, музя що бормоче:
Що там з Енеєм плив Маєсик.
Інтяй, ледащо перобоче,
А сильний і товстий, мов біль.
Там правив каюком Тигренко,
Із Стежевки то шинкаренко.
І вів з собою сто яриг.
Близь цих плили дуби Аванта.
Він був страшніший од сержанта,
Бо всіх за все по спині стриг.
25. Пооддалъ плив байдак Астура.
Цей ліжнем в винницях служив:
На нім була свиняча шкура,
Котору він, як плащ, носив.
За ним Азиллась плив на барці,
Це родич нашій паламарці,
Недавно з кошельком ходив;
Но, бач, безокая фортуна
Зробила паном із чупруна,
Таких не мало бачим див!
26. А то на легкому дубочку,
Що роззолочений ввесіль в прах,
Сидить, розхріставши сорочку,
З турецьким чубуком в зубах?
То Цинарис, цехмистр картъожний,
Фигляр, обманщик, плут безбожний,
З собою всіх шахрайів веде;
Коли, бач, Турна не здоліють,
То картами уже подіють,
Що між старці Турні попаде.
27. А то сидить в брилі, в керей,
З товстою книжкою в руках,
І всім, бач, гонить ахинеї
І спорить о своїх правах?
То родом з Глухова, юриста,
Він має чин канцеляриста
І єсть добродій Купавон.
Щоб значкового дослужиться
І на війні чим поживиться,
Вступив в Енеїв легіон.

28. А го — беззубий, говорливий,
Сухий, невірний, як скелет,
І лисий, і брехун сварливий?
То вихрист із Жидів, Авлет.
Недавно на другій женився,
Та, бач, в рахунку помилився,
Із жару в полумя попав;
Щоб од яги як одвязатись,
То мусів в військо записатись
І за шпигона на год став.
29. Іще там єсть до півдесятка,
Но дрібязок і галтіпата;
В таких не буде недостатка,
Хоть в день їх згине і копа.
А скількиж всіх? — того не знаю:
Хоть музя я — не одгадаю
По пальцям тож не розлічу;
Біг-ме! на щотах не училась,
Над карбіжем тож не трудилась, —
Я, що було, те лепечу.
30. Уже Волосожар піднявся,
Віз на небі вниз повертаєсь,
І дехто спати укладався,
А хто під буркой витягавесь.
Онучі інші полоскали,
Другій лежа розмовляли,
А хто прудився у кабиць.
Старші, підпивши, розійшлися
І дома за люльки взялися,
Лежали боком, навзнич, ниць.
31. Еней один не роздягався,
Еней один за всіх не спав;
Він думав, мислив, умудрявся,
Бо сам за всіх і одвічав, —
Як Турна-ворога побити,
Царя Латина ускромити
І успокоїти народ.
В цій думці смутно похожая
І мислю Бог-зна де літая,
Під носом бачить коровод.

32. Ні риби то були, ні раки,
 А так, як би кружок дівчат;
 І бовталися, як собаки,
 І в голос, як кішки, нявчать.
 Еней здригнувсь і одступає
 І „Да в оскреснетъ“ в слух читає,
 Но цим ні трохи не поміг;
 Ті чуда з сміхом, з реготнею,
 Вхватились за поли з матнею;
 Еней аж на поміст приліг.
33. Тоді одна к їому сплигнула
 Так, мов цвіркун або блока,
 До уха самого прильнула,
 Мов гадина яка лиха.
 ..Чи не пізнаєш нас, Енею?...
 ..Та миж з персоною твоєю
 ..Троянський ввесь возили род;
 ..Ми Ідської гори дубина,
 ..Липки, горішнина, соснина,
 ..З яких був зроблений твій флот.
34. „До нас було Турн докосився
 ..І байдаки всі попалив;
 ..Та Зевс, спасибі, поспішився,
 ..Як бач, мавками поробив.
 ..Була без тебе зла година,
 ..Троху-трохи твоя дитина
 ..Не отдала душі богам.
 ..Спіши свій городок спасати;
 ..Ти мусині ворогам тьху дати,
 ..Ти сам, — повір моїм словам.“
35. Сказавши, за ніс ушинула, —
 Еней мов трохи ободривсь, —
 І на других хвостом махнула,
 Ввесь флот неначе поспішивсь;
 Мавки бо стали човни пхати,
 Путем найлуччим направляти.
 І тільки начинався світ,
 Еней уздрів свій стан в осаді:
 Кричить во гніві і досаді,
 Що Турна пусне тут живіт.

36. А сам матню прибравши в жменю,
 По пояс в воду з човна плиг,
 І кличе в поміч гарну неню
 І всіх Олімпівських богів.
 За ним Паллант, за цим вся сволоч
 Стриб-стриб з човнів, Енею в поміч,
 І тісно строяться на бой.
 „Ну разом! — закричав, — напрімо!
 „І недовірків сокрушимо,
 „Рушайте, як один, шульгой.“
37. Троянці з города уздрівши,
 Що князь на поміч к ним іде,
 Всі кинулись, мов одурівши,
 Земля од топотні гуде.
 Летять і все перевертають,
 Як мух, Рутульців убивають,
 Сам Турн стоїть ні в сих, ні в тих;
 Скрізь ярим оком окидає,
 Енея з військом уздріває
 І репетує до своїх:
38. „Ребята! бийтесь, не виляйте,
 „Настав тепер то січі час!
 „Доми, жінок, батьків спасайте,
 „Спасайте, любо що для вас!
 „Ступня не оддавайте даром,
 „Їх кости загребем тут ралом,
 „Або... но ми храбріш їх!
 „Олімпські нас не одступились,
 „Вперед! Троянці щось смутились,
 „Не жалуйте боків чужих!“
39. Примітняж Турн гармидер в флоті,
 Туди всю силу волоче;
 Скрізь йорзає, як чорт в болоті,
 І о поживі всім товче.
 Постройвши Рутульців в лаву,
 Одборних молодців на славу,
 Пустився на союзних вскач;
 Кричить, рубає, вередус,
 Не бесься, бач, а мов жартує,
 Бо був вертлявий і силач.

40. Еней — пройдисвіт і не промах,
В війні і зріс, і постарів;
Привідця був во всіх содомах,
Ведмедів бачив і тхорів.
Дитина хукає на жижу,
Енеюж дур не вдивовижу,
Видав він різних мастаків.
На Турна скоса поглядає
І на Рутульців наступає,
Пошупати ребер і боків.
41. Фарона першого погладив
По тімю гострим кладенцем
І добре так його уладив,
Що цей вильнув наверх денцем:
Потім Ліхаса в груди тиснув,
Цей поваливсь і більш не писнув;
За ним без голови Ісей,
Як міх з пашиною, повалився
І Фар на теєж нахопився, —
Розплюшив і цього Еней.
42. Еней тут добре колобродив
І всіх на чудо потрошив, —
Робив він із людей уродів
І широ всіх на смерть душив.
Паллант був перший раз на битві,
Кричав, жидки як на молитві,
Аркадян к бою підтруняв;
По фрунту бігав, турбувався,
Плигав, вертівся, ухилявся,
Як огер в стаді, ярував.
43. Тут Даг, Рутулець прелукавий,
Пізнав одразу новичка,
Хотів попробувати для слави,
Паллантові піддати тичка;
Но наш Аркадець ухилився,
Рутулець з жизнею простився,
В Аркадцях закипіла кров!
Одні других випережаютъ,
Врагів, як хмиз, трощать, ламають,
Така пілланців єсть любов!

- 44 Паллант Евандрович наскоюм
Як-раз Гібсона і насів,
Шпигнув в висок над правим оком,
Гібсон і дутеля із'їв.
За цим такаяж смертна кара
І лютого постигла Лара.
Ось Ретій в бендюгах летить!
Цього Палланта стягнув за ногу,
Ударив, як пузир, об дорогу,
Мазка із трупа капотить.
- 45 Ось, ось яриться, бісом дише
Агамемноненко Талес
І бистрим біgom все колише,
Неначе в гніві сам Зевес;
Вокруг себе все побиває,
Фарет з ним збігшись, погибає,
Душі пустився Демоток,
Ладона сплющив, як блощицю,
Кричить: „Палланта-ледащию
„Злигаю я в один ковток!“
- 46 Паллант любесенький хлопчина
Скріпивсь, стоїть, як твердий дуб,
І жде, яка то зла личина,
Йому намяти хоче чуб.
Діждавсь — і zo всього розгона
Вліпив такого макогона,
Що пан Талес шкеребертъ став.
Паллант його поволочивши,
Потім на горло наступивши,
Всього ногами потоптав.
- 47 За цим Авента пхнувши ззаду,
Поставив раком на показ,
І тут цього ж понюхав чаду
Одважний парубійка Клавз.
Хто ни сусіль — тому кабаки
Давав Паллант і всі бурлаки,
З Аркадії що з ним прийшли.
Побачив Турн собі зневагу:
Не мед дають тут пить, а брагу,
І коси це траву найшли.

48. Зробився Турн наці біснуватим,
Реве, як ранений кабан;
Гаса, фінтить своїм зикратим,
Що ваш против його Полкан!
Простесенько к Палланту мчиться,
Зубами скреготить, яриться
І гамка їсти здалека.
Уже шаблюкою маєс,
Коневі к шиї прилягає,
Хитрить, як ловить кіт шпака.
49. Паллант, мов од хорта лисиця,
Вильнув і обіруч мечем
Опоясав по поясниці,
Що Турн аж поморгав плечем!
І вмиг не давши схаменутись,
Ні головою повернутись,
Стъогнув ще Турна через лоб.
Но Турн байдуже, не скривився,
Бо, бач, булатом ввесь обшився
І був, як в шкаралупі боб.
50. Так Турн Палланта підпустивши,
Зо всіх сил келепом мазнув;
За русі кудрі ухвативши,
Безчуственна з коня стягнув;
Кров з рани джерелом лилася,
В устах і в носі запеклася,
На двоє череп розваливсь;
Як травка, скопениая в полі,
Увяв Паллант, судеб по волі,
Сердега в світі не наживсь!
51. Турн злобно сильною пятою
На труп Палланта настоптав,
Ремень з лядункої золотою
З бездушного для себе зняв;
Потім сам на коня схватився,
Над мертвим паничем глумився
І так Аркадянам сказав:
„Аркаді! лицаря возьміте!
„В ралець к Евандру однесіте,
„К Енею що в союз пристав.“

52. Таку побачивши утрату,
Аркаді галас підняли,
Клялися учинить одплату,
Хоча би трупом всі лягли.
На щит Палланта положили,
Комлицької буркою прикрили,
Із бою потаскали в стан.
О смерті князя всі ридали,
Харциза Турна проклинали...
Та деjk троянський наш султан?
53. Но що за стук, за гомін чую?
Який гармидер бачу я!
Хто землю так трясе сирою
І сила там мутить чия?...
Як вихрі на пісках бушують,
В порогах води як лютують,
Коли прорватися хотять, —
Еней так в лютім гніві рветься,
Одмстить Палланта смерть несеться,
Сустави всі на нім дрижать.
54. До лясу, Турна розбишаки!
Вам більше рясту не топтать!
Вам дасть Еней міцної кабаки,
Що будете за Стиксом чхати.
Еней совавсь, як навіжений,
Кричав, скакав, мов віл скажений,
І супротивних потрошив:
Махне мечем — врагів десятки
Лежать, повиставлявши пятки, —
Так в гніві сильно їх локшив!
55. В запалі налетів на Мага,
Як на мале курча шулік;
Пропав на-вік цей Маг бідняга,
Порхне душа на другий бік;
Видючої смерти він боявся,
Енея у ногах валявся,
Просив живцем в неволю взяти;
Но цей копем наскрізь пробивши
І до землі врага пришивши,
Других пустився доганять.

56. Тут на бігу піймав за рясу
Попа рутульського полку,
Смертельного задавши прасу,
Як пса, покинув на піску.
Погиб тут такоже храбрий Нума,
Убив Сереста, його кума,
Тарквіту голову одтяв;
Камерта висадив з кульбаки,
Ансура в ад послав по раки,
А Луку пузо розплатав.
57. Як задавав Еней затьору
Всім супостатам на заказ,
Як всіх калічив без розбору
І убивав по десять в раз, —
Лігад з Лукуллом поспішають
І в тарадайці напірають
Енея кіньми потоптать.
Но тут їх доля зла наспіла,
І душі цих братів із тіла
Пішли к Плутону погулять.
58. Так наш Еней тут управляється
І стан свій чистив од врагів;
Прогнавши супостат, зближався
До городка свого валів.
Трояне вилазку зробивши,
Латинян к чорту протуривші,
З Енеєм в купу ізійшлись.
Здоровкалися, обнімалися,
Розпитувалися, цілувалися,
А деякі пить принялись.
59. Іул, як комендант ісправний,
Енееві лепорт подав,
Як війська ватажок начальний,
Про все дрібненько розказав.
Еней Іула вихваляє,
Потім до серця прижимає,
Цілює любязно в уста.
Енея серце трепетало,
Воно о сині віщувало,
Що він надежда не пуста.

60. В це время Юпитер підпивши,
З нудьги до жінки підмощавсь
І морду на плече склонивши,
Як блазень чмокавсь та лизавсь.
Щоб більшеж угодить коханці,
Сказав: „дивися, як Троянці
„Од Турна вростіч всі летять!
„Венера пас перед тобою:
„Од неї краца ти собою,
„До тебе всі лапки мостять.
61. „Моє безсмертіє ярує,
„Розкішних ласк твоїх бажа;
„Тебе Олімп і світ шанує,
„Юпітеру ти госпожа.
„Захоч — і вродиться все зразу,
„Все в світі жде твого приказу,
„За твій смачний і ласкій цмок....“
Сказавши стиснув так Юнону,
Що трохи не скотились з трону,
А тільки Зевс набив висок.
62. Юнона, козир молодиця,
Юпітеру не піддалась;
Бо знала, що стара лисиця
На всякі штуки удалась, —
Сказала: „о очей всіх світе,
„Старий Олімпський Єзуїте!
„З медовими річми скловайсь.
„Уже мене давно не любиш,
„А тільки пяний і голубиш...
„Одсунься геть — не підсипайсь.
63. „Чого передо мной лукавищ, —
„Не дівочка я в двадцять літ,
„І теревені-вені правиш,
„Щоб тільки заморочить світ?...
„Нехай все буде по твоєму;
„Дай тільки Турнові моєму
„Хоть трохи на світі пожити:
„Щоб міг він з батьком повидатися,
„І перед смертю попрощатися, —
„Нехай — не буду більш просить.“

64. Сказавши в Йовиша впялася
І обняла за поперек,
І так натужно простяглася,
Що світ в очах обох померк.
Розмік Зевес, як після пару,
І вижлуктив підпінка чару,
На все ізвол Юноні дав.
Юнона в котика з ним грала,
А в мишкі так залоскотала,
Що аж Юпітер задрімав.
65. Олімпській во всяку пору
І грім пускаючий їх пан
Ходили голі без зазору,
Без сорому, на кшталт циган.
Юнона з пеба увильнувши
І гола, як долоня, бувши,
По-парубячу одяглась;
Кликнувши ж в поміч Асмодея,
Взяла на себе вид Енея,
До Турна просто понеслась.
66. Тоді пан Турн зіло гнівився
І приступу к собі не мав,
Що у Троян не поживівся
І тъху Енесві не дав.
Як ось мара в лиці Енея,
В киреї бідного Сіхея
Явилась Турна задирать:
„А ну лиць, лицарю мізерний,
„Злідений, витязю нікчемний,
„Виходь сто-лих покоштуватъ!“
67. Турн — зирк, і бачить пред собою
Приєжного свого врага,
Що так не гречі кличе к бою
І явно в труси пострига.
Осатанів і затрусився,
Холодним потом ввесь облився,
Од гніву сумно застогнав,
Напер мару — мара виляє:
Еней од Турна утікає!...
І Турн в догонку поскакав.

68. Той не втече, цей не догонить:
От тільки-тільки не вшигне!
Зикратого мечем супонить.
Та ба! мари не підстъобне.
.. Та не втечені, — кричить, — паничу!
.. Ось зараз я тебе підтичу,
.. Це не в кукли з Лависеї грать!...
.. Тебе я швидко повінчаю,
.. І воронів потішу стаю,
.. Коли начнуть твій труп кловати."
69. Мара Енесва примчавшись
До моря, де стояв байдак,
Ні трохи не остановлявшись,
Щоб показать великий ляк, —
Стрибнула в нього, щоб спастися:
Тут без числа Турн ослінився,
Туди ж в байдак і сам стрибнув,
Щоб там з Енея поглумитися,
Убитъ його, мазки напиться, —
Тодів Турн перший лицар був!
70. Тут вмиг байдак заворувився
І сам одчаливши, поплив;
А Турн скрізь бігав і храбрився
І тішивсь, що врага настиг.
Таку Юнона зливши кулю,
Перевернувшись в зозулю,
Махнула в вирій навпростець.
Турн глядь — аж він уже средь моря...
Трохи не луснув з серця, з горя,
Та мусів пліть, де жив отець.
71. Юнона з Турном як шутила,
Еней про тес ні-гугу;
Бо на його туман пустила,
Що був невидим нікому
І сам нікого тож не бачив:
Но послі, як прозрів, кулачив
Рутулян і других врагів:
Убив Лутага, Лавза, Орсу,
Партену, Палму витер ворсу,
Згубив багацько ватажків.

72. Мезентій, ватахон Тирренський,
Одважно дуже підступив
І закричав по бусурменськи.
Що тільки пан Еней і жив!
„Виходь! — кричить, — тичка подмімо,
„Нікого в поміч не просімо,
„Годяці парні: ти — і я!
„А ну!” і сильно так стовкнулись.
Що трохи вязи не звихнулись,
Мезентій же упав з коня.
73. Еней не милуя чванливих,
В Мезентія всадив палаш;
Дух вискочив в словах лайливих.
Пішов до чорта на шабаш.
Еней побідої утішався,
Зо всіми добре частувався,
Олімпським жертви закурив.
Пили до ночі та гуляли
І пяні спати полягали,
Еней був пяний, еле жив.
74. Уже світова я зірници
Була на небі, як пята
Або пшенична варяница,
І небо рділося, мов мак.
Еней Троянців в гурт ззыває
І смутним видом обявляє,
Що мертвих треба поховать.
Щоб зараз принялися дружно,
Братерськи і сдинодушно
Троян убитих зволікати.
75. Потім Мезентія доспіхи
На пень високий насадив,
І це робив не для потіхи,
А Марса щоб удоволив.
Шишак, панцир і меч булатний,
Спис з прапором, щит дуже знатний —
І пень, мов лицар, в зброй був.
Тоді до війська обернувся,
Прокашлявся і раз смаркнувся,
І річ таку йм уджигнув:

76. „Козацтво! лицарі! Трояне!
 „Храбруйте: наша, бач, бере!
 „Оце опудало погане
 „Латинів город одіпре.
 „Но перше чим начнем ми битись,
 „Для мертвих треба потрудитись,
 „Зробить їх душам упокой;
 „Імення лицарів прославить,
 „Палланта к батькові одправить,
 „Що наложив тут головой“.
77. За сим пішов в курінь просторий,
 Де труп царевича лежав;
 Над ним аркадський підкоморий
 Любистком мухи обганяв.
 Троянські плакси тут ридали,
 Як на завійницю кричали,
 Еней зарюмав басом сам:
 „Гай! гай! — сказав, —увяв мій гайстер!
 „Який то був до бою майстер...
 „Угодно, бачу, так богам!“
78. Звелів носилки з верболозу
 І з очерету балдахин
 Зготовить тіла для виносу,
 Щоб в них Паллант, Евандрів син,
 Вельможа, панська персона
 Явилася перед Плутона
 Не як аби-який харпак.
 Жінки покійника обмили,
 Нове убрання наложили,
 Запхнули за щоку пятак.
79. Як все уже було готово,
 Тоді якийсь їх філозоп
 Хотів сказати надгробне слово,
 Та збився і почухав лоб, —
 Сказав: „Се мертвий і не дишет,
 „Не видит, то есть, і не слышит,
 „Ей! ей!... уви! он мертв... амінь!“
 Народ від річі умилився
 І гірко-гірко прослезився
 І мурмотав: „паноче, згинь!“

80. Потім Палланта покадили,
К носилкам вицесли на двір.
Під балдахином положили —
Еней тут убивавсь без мір.
Накривши гарним покривалом —
Либонь тим самим одіялом,
Що од Цидони взяв Еней —
Взмостили воїни на плечі
І помаленьку, по-старечи
Несли в містечко Палланте.
81. Як вибрались на чисте поле,
Еней з покійником прощавсь,
Сказав: „о жиць! бурливе море,
„Хто цілій на тобі оставсь?
„Прости, приятелю любезний,
„Оддячу я за вид цей слезний,
„І Турн получить з баришком.“
Потім Палланту уклонився,
Облобизав і прослезився,
Додому почвалав тишком.
82. К господі тільки що вернувся
Наш смутний лицар, пан Еней.
Уже в присінках і наткнувся
На присланих к нему гостей:
Були послані це од Латина,
І всі асессорського чина,
Один армейський колпитан;
Цей скрізь по світу волочився
І по фригійську научився, —
В посольстві був як драгоман.
83. Латинець старший по породі
К Енею рацію начав,
І в нашім, значить, переводі
Буцім-то ось він що сказав:
„Не ворог, хто уже дублений,
„Не супостат, чий труп нікчемний
„На полі без душі лежить.
„Позволь тіла убитої рати,
„Як водиться, землі предати, —
„Нехай князь милость цю явить.“

- 84 Еней, к добру з натури склонний,
 Сказав послам латинським так:
 „Латину с рекс есть невгомоний,
 „А Турнус нессімус дурак...
 „І кваре воовать вам мекум?
 ..Латинуса буть и уто цекум,
 ..А вас, сеньорес, без ума;
 ..Латинусу рад пацем даре,
 ..Пермітто мертвих поховаре,
 ..І злости корам вас нема.
85. „Один есть Турнус ворог меус,
 „Сам, ерго, дебет воовать;
 „Велять так фата, ут Енеус
 „Вам буде рекс, Аматі зять.
 ..Щоб привести ад фінем беллюм,
 ..Ми зробим з Турнусом дуеллюм,
 ..Про що всіх сангвіс проливат?
 ..Чи Турнус буде, чи Енеус,
 ..Укаже глядіус, вель Деус
 ..Латинським с центро управлять“.
86. Латинські посли ззирилися,
 По серцю їм ця річ була;
 Знечевя трохи схаменулися,
 Дрансеса смілість тут взяла:
 „О князю, — крикнув, — пресловутий!
 ..Великим ти родився бути!
 ..Ми все в Латинові уста
 ..Внесем, дрібнесенько розкажем
 ..І широ, широ те докажем,
 ..Що з Турном дружба есть пуста“.
87. І мирову тут зробили
 На тиждень, два, або і три,
 І в договорі положили,
 Щоб теслі і другі майстри
 Латинські помогли Троянам,
 Цим ланцям, голякам, прочанам,
 Достроїть новий городок;
 Щоб нарубать дали соснини,
 Клинків, дубків і берестини,
 На крокви годних осичок.

88. За сим тут началось гуляння
І чарочка пішла кругом;
Розкази, сміхи, обнімання,
Ділились дружно тютюном.
Які пили, які трудились
І над убитими возились;
В лісах же страшня стукотня
В коротке мирове время
Латинське і троянське племя
Було як близька рідня.
89. Тепер би треба описати
Евандра батьківську печаль
І хлипання всі розказати,
І крик, і охання, і жаль.
Та-ба! не всякий так змудрує,
Як сам Виргілій намалює,
А як до жалю не мастак:
Як сліз і охання боюся
І сам ніколи не журюся;
Нехай собі це піде так.
90. Як тільки світова зірниця
На небі зачала моргать,
То вся троянськая станиця
Взялася мертвих зволікати.
Еней з Трахонам роз'їзджає,
К трудам дружину понуждає;
Кладуть із мертвих тіл костри,
Соломой їх обволікають,
Олію з дъюхтем поливають
На всякий зруб разів по три.
91. Потім солому підпалили
І пламя трупи обняло,
І вічну память заквилили,
Аж сумно слухати було.
Тут кость і плоть і жир шкварчали,
Тут інші смалець істочали,
У інших репався живіт;
Смрад, чад і дим кругом носились,
Жерці найбільше тут трудились,
Ізконебе хаптурний рід.

92. Други, товариші і кревні,
Батьки, сини, куми, свати,
На віки-вічні незабвенні,
А може хто із сусті
В огонь штурляли різну збрую,
Одежку, обув дорогую;
Шаблі, ладунки, келепи,
Шапки, свитки, кульбаки, троки,
Онучі, постоли, волоки
Штурлялись, як на тік снони.
93. Не тільки в полі так робилося,
В Лавренті сумно тож було;
Багацько трупа там палилось,
Поспільствож на чим світ ревло.
Там батько сина парубійку
Оплакував і кляв злодійку
Війну і ветхого царя;
Тут дівка вельми убивалась,
Що без вінця вдової осталась,
Утративши багатиря.
94. Жінки порозпускали носи,
Розхрістані і без свиток,
Розтріпані, простоволосі
Галасували на ввесь рот.
По мертвих жалібно кричали,
По грудях билися, стогнали,
Латинів проклинали рід;
Про Турнаж всі кричали сміло,
Що за своє любовне діло
Погубить даром ввесь народ.
95. Дрансес на Турна тут доносить,
Що Турн всім гибелем вина;
Еней на бой його лиш просить,
І так би й кончилась війна.
Но і у Турна був сутяга,
Брехун, юриста, крюк, підтяга,
І діло Турна защищав;
Ta і Аматині пролази
Пускали різній роакази.
Щоб Турн ні в чим неуважав.

96. Як ось од хана Діомида
 Латинові прийшли посли
 І з охлядившого їх вида
 Не видно, радість щоб несши.
 Латин вельможам з старшиною
 Велить явитись пред собою,
 Що все і сталося як-раз;
 Послів клинули до громади,
 І виповнивші всі обряди,
 Латин прорек такий приказ:
97. „Скажи, Венуле нежахливий,
 „Всю хана Діомида річ,
 „Здається, був ти небрехливий,
 „Таким тебе зна наша Січ.“
 „Підніжок твій я і підданець,
 „Із слуг твоїх послідній ланець“,
 Сказав Венул: „не прогнівись!
 „Мужича правда есть колюча,
 „А панська на всі боки гнуча,
 „І хан сказав так, не сумнись:
98. „Не з мордою Латина битись
 „Против Троянських розбишак;
 „Вам требаб перше подивитись,
 „Який то есть Еней козак!...
 „Під Тросю він дався знати
 „Нам всім, як взявеся рятувати
 „Богів домашніх і рідню;
 „Він батька спас в злу саму пору,
 „На плечах зніс на Іду гору,
 „Цього не майте за бридню.
99. „Против Енея не храбруйте,
 „Для нас здається він святим;
 „І так Латину розтолкуйте,
 „Щоб лучче помирився з ним.
 „Гай, гай! де діти есть такії,
 „Щоб кудрі батькові сідії
 „Найвище ставили всього?...
 „Не ворог я царю Латину,
 „Но чту Анхизову дитину
 „І не піду против його.

100. „Прощайте, доміні! Чатині!
 „Поклон мій вашому царю;
 „Возьміть назад свої гостиці,
 „Одправте їх к багатирю
 „Енею і просить покою.”
 Венул утерся тут рукою
 і річі цій зробив кінець.
 Збентежила ця річ Латина:
 Здавалось, близька зла година, —
 На лисині трусишсь вінець.
101. Латин од думки схаменувся,
 Олімпським трохи помоливсь;
 Наморщився, сентябрем надувся
 і смутно на вельмож дивився.
 „А що? — сказав, — чи поживились?
 „От з Діомидом ви посилились,
 „А він вам фігу показав!...
 „Заздалегідь було змовлятись,
 „Як з пан-Енеєм управлятись,
 „Поки лапок не розіклав.
102. „Тепер не приберу більш глузду,
 „Як тут цих поселити прочан:
 „Землі шматок єсть не під нужду,
 „То їм з угоддями oddам.
 „Оддам нивя і сінокоси,
 „І риболовні Тибрські коси,
 „То буде нам Еней сусід;
 „Коли ж не скоче він остатися,
 „А пуститься іще таскатися,
 „То все ж ізбавимся од бід.
103. „А щоб з Енеєм лад зробити,
 „Пошли послів десятий п'ять;
 „І мушу дари одрядити, —
 „Диковинки колиб достать:
 „Повидла, сала, осятрини,
 „Шалевий пояс і люстрини,
 „Щоб к празнику пошив каптан,
 „Сапянці із Торжка новенькі,
 „Мальовані потибеньки.
 „А нуте — як здається вам?”

104. Дрансес був дивний говоруха
 І Турнові був враг лихий,
 Встає, ус гладить, в носі чуха,
 Дає одвіт царю такий:
 „Латине світлий, знаменитий
 Твоїми мед устами пити!
 ..Всяк тягне в серці за тебе;
 ..Но одізватися не сміють,
 ..Сидять, мовчать, сопуть, потіють
 ..І всяк мізкує про себе.
105. „Нехай же та личина люта,
 ..Що нас впровадила в війну
 ..І ганьбою до всіх надута,
 ..Походить більш на сатану,
 ..Що стільки болі причинила,
 ..Що стільки люду погубила,
 ..А в смутний час на-втікача!...
 ..Нехай лиш Турн, що верховодить
 ..І всіх панів за кирпи водить,
 ..З Енеєм порівня плеча.
106. „Нехай оставить нас в свободі,
 ..Нехай царівні дасть покой,
 ..Нехай живе в своїй господі,
 ..А щоб в Латію ні ногой.
 ..А ти, Латине, всіх благіший,
 ..Прибав Енею дар смачніший:
 ..Йому Лавинію oddай.
 ..Цим сватовством нам мир даруєш
 ..І царства рани урятуєш;
 ..Дочціж з Енеєм буде рай.
107. „Тебеж прошу я, пане Турне!
 ..Покинь к Лавинії любов
 ..І проясни чоло нахмурне,
 ..Щади латинську нашу кров.
 ..Еней тебе лиши визиває,
 ..А нас, Латинців, не займає,
 ..Іди з Троянцем потягайсь!
 ..Коли ти храбрий не словами,
 ..Так докажи нам те ділами,
 ..Побить Енея постарайсь.“

108. Од річі сей Турн роз'ярився.
 Як втопленик, посинів ввесь.
 Дріжали губи, сам дрошився,
 Зубами клацав, мов би пес,
 Сказав: „О стара пустомеля!
 „Яхідств і каверз всіх оселя,
 „І ти тхором мене зовеш!
 „І небилиці вимишляєш,
 „Народ лукаво ввесь лякаєш,
 „На менеж чорт-зна що плетеши.
109. „Що буцім хочу я одяті
 „Головку лисую твою;
 „Та згинь! — не хочу покаляти
 „Честь багатирську свою.
 „А ти, Латине милостивий,
 „Коли такий став полохливий,
 „Що і за царством байдуже? . . .
 „Так лізтьте ж до Енея раком,
 „Плезуйте перед цим Трояком,
 „Він мир вам славний устрінє! . . .
110. „Коли ж до міра я поміха,
 „Коли Еней мене бажа
 „І смерть моя вам єсть потіха —
 „Моя душа не єсть чужка
 „Од храбрости і од надії:
 „Іду, де ждуть мене злодії,
 „Іду і бьюся з втікачем!
 „Нехай хотіє стане він Бовою —
 „Не наляка мене собою,
 „Поміряюсь з його плечем.“
111. Коли в конгресі так тягались,
 Еней к Лавренту підступав;
 На штурм Троянці шикувались,
 До бою всякий аж дрижав.
 Латин таку почув новинку,
 Злякавсь, пустив із рота слинку
 І вся здригнула старшина.
 „От вам і мир!“ — сказав Турн лютий
 І не терявши ні минути.
 Пред військом опинивсь як на!

112. Упять настав гармидер, лиxo;
Народ, як черв, заворушивсь.
То всі кричать, то шепчуть тихо,
Хто лаявся, а хто моливсь.
Упять війна і різанина,
Упять біда гне в сук Латина;
Сердешний каявсь од душі,
Що тестем не зробивсь Енею,
І посліб з мирною душою
Лигав потапці і книші.
113. Турн миттю нарядився в збрюю,
Летить, щоб потрошити Троян;
І роз'ярив дружину злую
Побить Енеєвих прочан.
Прискочив перше до Камилли,
Як огер добрий до кобили,
І став її зараз толкувати,
Куди її з військом напрати;
Мессап же мусить підкрепляти
Цариці сей прокляту рать.
114. Розпорядивши Турн, як треба,
Махнув, засаду щоб зробить,
На гору, що торкалась неба,
І щоб Фригійців окружить.
Еней построїв теж отряди,
Де всім назначив для осади
Без одступу на вал іти.
Ідуть, зімкнувшись міцно, тісно,
Ідуть, щоб побідить поспішно,
Або щоб трупом полягти.
115. Троянці сильно наступали
І тиснули своїх врагів,
Не раз Латинців проганяли
До самих городських валів.
Латинці такоже оправлялись
І од Троянців одбивались,
Один другого товк на прах;
Тут їх чиновники тузились,
Як піvnі за гребні возились;
Товклись кулаччам по зубах.

116. Но як Арутуба Камилау,
 Тоді Латинців жах напав;
 Утратили і дух, і силу,
 Побігли, хто куди попав.
 Троянці з біглими змішались,
 Над їх плечами забавлялись
 І задавали всім сто-лих.
 Ворота в баштах запірати,
 Своїх ховатись не пускали.
 Бо напустили і чужих.
117. Як вість така прийшла до Турна,
 То так мерзенно іскрививсь,
 Що твар зробилася неченурна
 І косо, зашморгом дививсь.
 Потім ярус од досади,
 Виводить військо із засади
 І гору покида, і ліс;
 І тільки що спустивсь в долину,
 То в туож самую годину
 Уздрів Енеєвих гульвіс.
118. Пізнав пан Турн пана Енея,
 А Турна тож Еней пізнав;
 Вспалали духом Асмодея,
 Один другого розідрав.
 Не обійшлося тут без бою,
 Колиб пан Феб од перепою
 Зааранше в воду не заліз
 І не послав на землю очі;
 Тут всіх до сна стулились очі
 І всяк уклався горлоріз.
119. Турн облизня в бою піймавши,
 Зубами з серця скреготовав;
 Од дуру, що робить, не знавши,
 Латину з злостію сказав:
 „Нехай злиденнії прочани,
 „Задрипанці твої Трояни,
 „Нехай своїх держаться слов!
 „Іду з Енеєм поштурхатися,
 „В моїх поступках оправдаться:
 „Убити і околіть готов.

120. „Пошаю Енея до Плутона,
„Або і сам в ад копирсну;
„Уже міні жизнь і таң солона!
„Оддай Енею навісну“..
„Гай гай!“ Латин тут обізвався.
„Чого ти так розлютувався?
„Щож буде, як розсержуясь я!
„Уже мені брехати стидно,
„А потаїть — богам обидно
„Святая правда дорога!
121. „Послухай же: судьби есть воля,
„Щоб я дочки не отдавав
„За земляка, а то зла доля
„Насяде, хто злама устав.
„Мене Амата ублагала,
„І так боки натасувала,
„Що я Енею одказав.
„Тепер сам мусиш міркувати,
„Чи треба жить, чи умрати;
„А лучче, як би в ум ти взяв.
122. „І занедбав мою Лависю...
„Чи трохи в світі панночок?
„Ну, взяв би Муньку, або Прісю.
„Шатнувсь то в сей, то в той куток:
„В Івашки, Мильці, Пушкарівку,
„І в Будища, і в Горбанівку, —
„Тепер дівчат хотіть гать гати;
„Тепер на цей товар не скудно,
„І замужню украсть не трудно,
„Аби по норову найти.“
123. На слово це прийшла Амата
І зараз в Турна і впялась;
Лобзала в губи стратилата
І од плачу над ним тряслась
„В напасть, — сказала, — не вдавайся
І битися не поспішайся:
„Як луснеш ти, то згину я;
„Без тебе нас боги покинуть,
„Латинці і Рутульці згинуть
І пропаде дочка моя.“

124. Но Турн на це не уважає
І байдуже ні сльоз, ні слов,
Гінця к Енею посилає,
Щоб битись завтра був готов
Еней і сам трусивсь до бою,
Щоб сильною своєї рукою
Головку Турну одчесать.
А щоб повірить Турна слову,
Тож посила зробить умову,
Як завтра виставляти рать.
125. На завтре тільки-що світало,
Уже народ заворушивсь;
Все вешталося, все кидало,
На бой дивитись всяк галивсь.
Межовщики там розміряли,
Кілочки в землю забивали
На знак, де військові стоять.
Жреці молитви зачитали,
Олімпським в жертув убивали
Цапів, баранів, поросят.
126. Тут військо стройними рядами
В параді йшло, мов би на бой;
В празничній зброй, з прапорами,
Всяк ратник чванився собою.
Обидві армії стояли
На тих межах, що показали;
Між ними був просторий плец;
Народ за військом копошився,
Всяк товпився, всяк ліз, тіснився,
Побоїщу щоб зріть кінець.
127. Юнона, як богиня, знала,
Що Турну прийдеться пронастъ,
Іще в мізку коверзувала,
Щоб одвернути таку напастъ;
Клинула мавку вод Ютурну,
Бо ця була сестриця Турну,
І розказала цій свій страх;
Веліла швидче умудритися,
На всякі хитrosti пуститься,
Щоб брата не строшили в прах.

128. Як так на небі дві хитрили,
Тут лагодились два на бой;
Всі за свого богів молили,
Щоб власною своєї рукой
Ізміг врага в яєшню змяти.
Рутульці стали розмишляти,
Що Турн іх може сниксуватъ:
Уже заздалегідь смутився,
Іще нічого, а скривився, —
Не луччеб бой цей перерватъ?...
129. На цей то час Ютурна мавка
В Рутульський підоспіла строй
І там вертілася, як шавка,
І всіх скуювдила собой.
Камерта вид на себе взявши,
Тут всіх учила, толкувавши,
Що сором Турна видаватъ:
Стид всім стоять, згорнувши руки,
Як згине Турн, терпіти муки,
Дать ший в кандали куватъ.
130. Все військо сумно мурмотало,
Сперва тихенько, послі в глас
Гукнули разом: „все пропало!
„Щоб розмир перервать в той час!“
Ютурна фіглі ім робила,
Шпаками кібця затровила
І засੱць вовка покусав.
Такії чуда небувалі
Лаврентці в добре толкували,
Тулумний к битві підтроняв.
131. І перший стрелив на Троянців,
Гілліппенка на смерть убив;
А цей був родом із Аркадців,
То земляків на гнів підвів.
Оттак упять зірвали січу!
Біжать один другому в стрічу,
Хто з шаблею, хто з палащем;
Кричатъ, стріляють, буть, рубають,
Лежать, втікають, доганяють, —
Все вмиг зробилось кулішем.

132. Еней, правдивий чолов'яга,
Побачивши такий нелад,
Що вража зрадивши ватага,
Посмать Фригійців дума в ад, —
Кричить: „чи ви осатаніли?
„Адже ми розмир утвердили!
„Ми з Турном побмоєсъ одні.“
Но відкіль стрілка ни взялася
І спотиньга в стегно впялася
І кров забрізкала штани.
133. Еней од рани шкандибає
В крові із строю в свій намет;
Пого Асканій проважає,
Либонь і під руку веде.
Уздрів це Турн, возвеселився,
Розприндався і розхрабрився,
І на Троянців полетів:
То бе, то пха, або рубас,
Із трупів бурти насипає,
Хоть би варить на сто котлів.
134. І перших Філа, Тамариса
На землю махом поваляв;
Потім Хлорея, Себариса
Мов би комашок потоптав;
Дарету, Главку, єерсилогу
Поранив руки, шию, ногу,
На-вік каліками зробив;
Побив багацько Турн заклятий,
Не трохи потонтив зикратий,
В крові так, мов в багні, бродив.
135. Коробилась душа Енея,
Що Турн Троянців так локшив;
Стогнав жалчіше Прометея,
Бо був од рани еле жив.
Япид, цилюрик лазаретний,
Був захур в порошках нешпетний,
Лічить Енея приступав:
По лікті руки засукає,
За пояс поли затикає,
Очками кирпу осідлав.

136. І зараз приступивши к ділу,
Він шпеник в рані розглядав;
Прикладував припарки к тілу
І шилом в рані колупав.
І шевську смолу прикладає,
Но все те трохи помагає;
Япид сердечний чує жаль!
Обченьками питавсь, кліщами,
Крючками, щипцями, зубами,
Щоб вирвать проклятущу сталь.
137. Венери серце засвербіло
Од жалю, що Еней стогнав;
Підтикавши — а ну за діло!
І Купидончик не гуляв.
Шатнулися, різних трав нарвали,
Сцілющої води примчали,
Гарлемських капель піддали.
І все те вкупі сколотивши,
Якісь слова наговоривши,
Енею рану полили.
138. Таке лікарство чудотворне
Біль рани зараз уняло,
І стрілки копійце упорне
Без праці винялись дало.
Еней наш знову ободрився,
Пальонки қубком підкрепився,
В пан-матчину одігся бронь.
Летить упять врагів локшити,
Летить Троянців ободрити,
Роздуть в них храбrosti огонь.
139. За ним фригійські воєводи,
Що тъху, на взаводи летять;
А військо — в лотоках як води
Ревуть, все дном на-верх вертять.
Еней лежачих не займає,
Утікачів ні за що має,
А Турна повстрічати бажа.
ХириТЬ лукавая Ютурна,
Яким би побитом їй Турна
Спасти од смертного ножа.

140. На хитрости дівчата здатні,
Коли їх серце защемить;
І в ремеслі цім так понятні.
Сам біс їх не перемудрить.
Ютурна з облака злетіла,
Зіпхнула братня машталіра
І стала коней поганять;
Бо Турн ганяв тоді на возі,
Зикратий же лежав в обозі,
Не в силах бігать, ні стоять.
141. Ютурна кіньми управляя,
Шаталась з Турном між полків;
Як од хортів лиса виляя.
Спасала Турна од врагів.
То з ним наперед виїждала,
То вмиг в другий кінець скакала,
Но не туди, де був Еней.
Цей бачить хитрість тут непевну,
Трусливість Турнову нікчемну,
Напявсь в погонь zo всіх гужей.
142. Пустивсь Еней слідити Турна
І дума з ока не спустить,
Но мавна хитрая Ютурна
І тут найшлася кулю злити.
К тому ж Мессап, забігши з боку,
Зрадливо, zo всього насоку,
Пустив в Енея камінець;
Но цей по щастю ухилився
І камінцем не повредився,
З султанаж тільки збив кінець.
143. Еней таку уздрівши зраду,
Великим гнівом розпаливсь;
Гукнув на всю свою громаду
І тихо Зевсу помоливсь.
Всю рать свою вперед подвинув
І разом на врагів нахлинув,
Велів всіх сікти та рубать.
Пішли Латинців потрошити,
Рутульців шпигувати, кришити,
Ta ба — як Турнаб нам достать!

144. Тепер без сорома признаюсь,
 Що трудно битву описать;
 І як не морищусь, не стараюсь,
 Щоб гладко вірші піканувати,
 Та бачу по моєму виду,
 Що скомпоную панахиду.
 Зроблю лише розписъ іменамъ
 Убитихъ воинъ на полѣ
 І згинувшихъ тутъ по певолі
 Для прихми їхъ князьківъ душамъ.
145. На цій баталії пропали:
 Цетаг, Танаїс і Толон;
 Од рук Енеївих лежали
 Порізані: Онит, Сукрон;
 Троянців — Гілла і Аміка
 Зіпхнула в пекло Турна піка...
 Та де всіх поіменно знати?
 Там вороги всі так змішались,
 Стіснилисъ, що уже кусались,
 Рукамиж нільзя і махать.
146. Як ось сердобольна мати
 Енею хуннула в кабак,
 Велів щоб штурмом город брати,
 Рутульських перебить собак.
 Столичний же Лаврент достати,
 Латину з Турном перцю дати,
 Бо цар в будинках ні-гугу.
 Еней на старших галасає,
 Мершій до себе їх ззыває
 І мовить, ставши на бугру:
147. „Моєї мови не жахайтесь,
 „Бо нею управля Зевес,
 „І зараз з військом одправляйтесь
 „Братъ город, де паршивий пес,
 „Латин зрадливий, пе сивуху,
 „А ми бемось зо всього духу.
 „Ідіть, паліть, рубайте всіх;
 „Громадська ратуш, зборні ізби
 „Щоб наперед всього ізслизли,
 „Аматуж завяжите в міх.“

148. Сказав, і військо загреміло,
Як громом, різним оружжям,
Постройлось і полетіло
Простесенько к градським стінам;
Огні через стіну штурмали,
До стін драбини приставляли
І хмари напустили стріл.
Еней на город руки знявши,
Латина в зраді укорявши,
Кричить: „Латин вина злих діл!“
149. Якій в городі остались,
Злякались од такої біди,
І голови їх збуитовались,
Не знали, утікати куди.
Одні тряслись, другі потіли,
Ворота одчинять хотіли,
Щоб в город напустить Троян.
Другі Латина визивали,
На вал польсти принуждали,
Щоб сам спасав своїх мирян.
150. Амата глянувши в віконце,
Уздріла в городі пожар;
Од диму, стріл затьмілось сонце,
Напав Амату сильний жар.
Не бачивши Рутульців, Турна,
Вся кров скипілася зашкурна
І вміг царицю одур взяв.
Здалося їй, що Турн убитий,
Через неї стидом покритий,
На-вік з Рутульцями пропав.
151. Й жизнь зробилася немила
І осоружився ввесь світ,
Себе, Олімпських кобенила,
І видно ізо всіх приміт,
Що глузд остатній потеряла;
Бо царське убрання рвала,
І в самій смутній цій порі.
Очкур вкруг шиї обкрутивши,
Кінець за жертку зачепивши,
Повісилась на очкурі.

152. Амати смерть ця бусурменська
Як до Лавинії дійшла,
То крикнула „уви“! з письменська,
По хаті гедзатись пішла.
Одеїжу всю цвітну порвала,
А чорну к іпері прибірала,
Мов галка нарядилася в мах;
В маленьке зеркальце дивилась,
Кривитись жалібно училася
І мило хлипати в слюзах.
153. Такая розімчалась чутка
В народі, в городі, в полках;
Латин же, як старий плохутка,
Устояв ледве на ногах.
Тепер він берега пустився
І так злиденно іскривився.
Що став похожим на верзун.
Амати смерть всіх сполонила,
В тугу, в печаль всіх утопила,
Од неї звомпив сам пан Турн.
154. Як тільки Турн освідомився,
Що дав цариці смерть очкур,
То так на всіх остервейився,
І підстрілений мов дікий кнур.
Біжить, кричить, маха руками
І грізними велить словами
Латинцям і Рутульцям бой
З Енеєвцями перервати.
Як раз противні супостати,
Утихомиряясь, стали в строй.
155. Еней од радости не стямивсь,
Що Турн виходить битись з ним;
Оскалив зуб, на всіх оглянувсь
І списом помахав своїм.
Пряний, як сосна, величавий
Бувалий, здатний, тертий, жвавий,
Такий, як був Нечеса князь!
На нього всі баньки пялили,
І сами вороги хвалили,
Його любив вся — не боявесь.

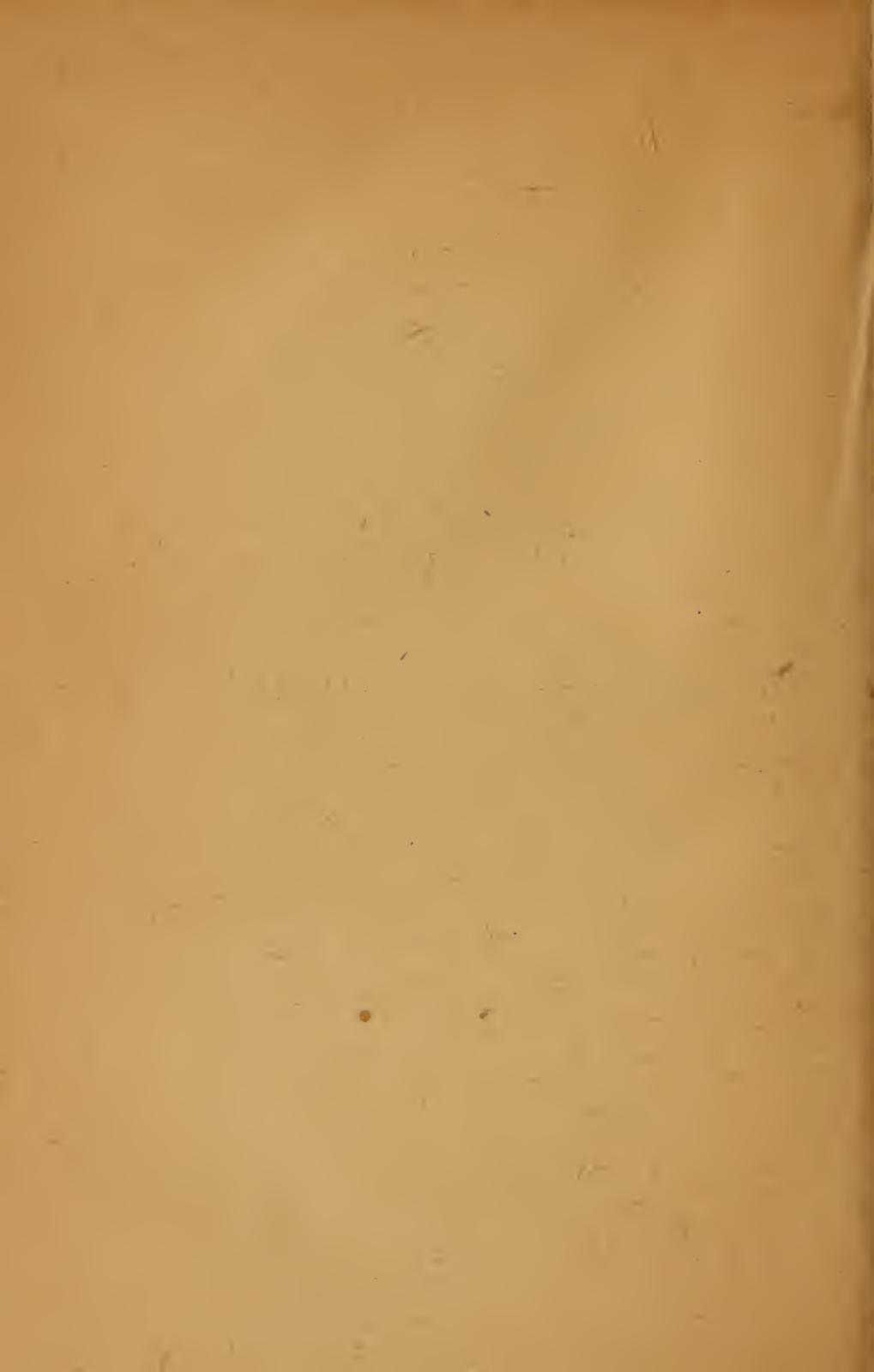
156. Як тільки виступили к бою
 Завзята пара ватажків,
 То, зглянувшись між собою,
 Зубами всякий заскрийв.
 Тут хвісъ — шабельки засвистіли,
 Цок-цок — і искри полетіли;
 Один другого полосять!
 Турн перший зацідив Енея,
 Що з плеч упала і керя,
 Еней був поточинець назад.
157. І вмиг прочумавшись, з наскоком
 Еней на Турна настунив,
 Оддячивши йому сто з оком,
 І вражу шаблю перебив.
 Яким же побитом спастися?
 Трохи не лучче уплестися?
 Без шаблі нільзя воювати.
 Так Турн зробив без дальней думки.
 Як кажуть, підбравши клунки,
 А ну, чим тыху навтіки дратъ.
158. Біжить пан Турн і репетує,
 І просить у своїх меча;
 Ніхто сердеги не рятує
 Од рук троянська силача!
 Як ось іще перерядилась.
 Сестриця і перед ним явилаась,
 І в руку сунула палаш;
 Упять шабельки заблищаали,
 Упять панцирі забряжчали,
 Упять пан Турн оправивсь наш.
159. Тут Зевс не втерпів, обізвався,
 Юноні з гнівом так сказав:
 „Чи ум од тебе одцурався?
 „Чи хочеш, щоб тобі я дав
 „По пані-старій бліскавками?...
 „Біда з злостливими бабами!
 „Уже ж вістимо всім богам:
 „Еней в Олімпі буде з нами
 „Живитись тими ж пирогами,
 „Які кожу пекти я вам.

160. „Бесмертного ж хто ма убити,
„Або хто може рану дати?
„Про що ж мазку мирянську лити,
„За Турна циро так стоять?
„Ютурна на одну проказу,
„І певне по твому приказу,
„Палаш Рутульцю піддала.
„І поки ж будеш ти біситься?
„На Трою і Троянців злиться?
„Ти зла їм вдоволь задала.“
161. Юнона в перший раз смирилась,
Без крику к Зевсу річ вела:
„Прости, паноче! проступилаась,
„Я, далебі, дурна була.
„Нехай Еней сідла Рутульця,
„Нехай синха Латина з стульця,
„Нехай поселить тут свій рід,
„Но тільки щоб латинське племя
„Удержано на вічне время
„Імення, мову, віру, вид.“
162. „Іносі! сількіс!“ як мовляла,
Юноні Юпітер сказав.
Богиня з радіщ танцювала,
А Зевс метелицю свистав.
І все на шальках розважали,
Ютурну в воду одіслали,
Щоб з братом Турном розлучить;
Бо книжка Зевсова з судьбами,
Несмертних писана руками,
Так мусіла установить.
163. Еней махає довгим списом,
На Турна міцно наступа,
„Тепер, — кричить, підбитий бісом, —
„Тебе ніхто не захова!
„Хоть як вертись і одстунаїся,
„Хоть в віщо хоч перекидайся,
„Хоть зайчиком, хоть вовком стань,
„Хоть в небо лізь, ниряй хоть в воду —
„Я витягну тебе зпід споду
„І розмізчу погану дрянь!“

164. Од сей бундючної Турні речі
 Безпечно усик закрутив
 І зжав свої широкі плечі.
 „Енею глуздівно сказав:
 „Я ставлю річ твою в дурницю,
 „Ти в руку не піймав синицю,
 „Не тебе, далебі, боюсь.
 „Олімпські нами управляють,
 „Вони на мене налягають,
 „Пред ними тільки я смирюєсь.“
165. Сказавши круто повернувся
 І камінь пудів в пять підняв,
 Хоть з праці трохи і надувся,
 Бо, бач, не тим він Турном став.
 Не та була в нім жвавість, сила:
 Йому Юнона ізмінила;
 Без богівж людська моч — пустяк.
 Йому і камінь ізміняє,
 Енея геть не долітає,
 І Турна вязял великий страх.
166. В таку щасливую годину
 Еней чим-дуж спис розмахав
 І Турну, гадовому сину,
 На вічний поминок послав:
 Гуде, свистить, несеться піка,
 Як зверху за курчам шульпіка,
 Торох Рутульця в лівий бік!
 Простягся Турн, як щогла, долі,
 Качається от гіркої болі,
 Клене Олімпських еретик.
167. Латинці од цього жахнулись,
 Рутульці галас підняли,
 Троянці глумно осміхнулись,
 В Олімпіж могорич пили.
 Турн тяжку боль одоліває,
 І Енею руки простягає
 І мову слезную рече:
 „Не жизни хочу я подарка,
 „Твоя, Анхизович, припарка
 „За Стикс мене поволоче.“

168. „Но єсть у мене батько рідний,
 „Старий і дуже ветхих сил;
 „Без мене він хотъ буде бідний,
 „Та світ мені цей став не мил.
 „Тебе о тім я умоляю,
 „Прошу, як козака, благаю,
 „Коли мені смерть задаси,
 „Одирав до батька труп дублений;
 „Ти будеш за сіє спасений,
 „На викуп же, що хоч, проси“.
169. Еней од речі сей змягчився
 І меч піднятій опустив:
 Трохи-трохи не прослезився
 І Турна ряст топтать пустив.
 Аж зирк — Палланта лядунка,
 І золота на ній карунка
 У Турна висить на плечі.
 Енея очі запалали,
 Уста од гніву задрижали,
 Весь зашаривсь, мов жар в печі.
170. І вмиг вхопивши за чуприну,
 Шкеребертъ Турна повернув,
 Насів коліном злу личину
 І басом громовим гукнув:
 „Так ти Троянцям нам для сміха
 „Глумиш з Палланта доспіха
 „І думку маєш буть живим?
 „Паллант тебе тут убиває,
 „Тебе він в пеклі дожидає,
 „Іди к чортам, дядькам своїм!“
171. З цим словом меч свій устромляє
 В роззявленій Рутульця рот
 І тричі в рані повертає,
 Щоб більше не було клопот.
 Душа Рутульська полетіла
 До пекла, хотъ і не хотіла,
 К пану Плутону на бенькет.
 Живе хто в світі необачно,
 Тому нігде не буде смачно,
 А більш, коли і совість жметь.

Пояснення до „Енеїди“.

A.

Ад фінем беллюм провести (лат. — довести війну до кінця).

Агрус — арест, крижівник.

Амата — жінка короля Латина.

Ахіз — батько Енея, котрий виратував його з горючої Трої.

Ардея — столичний город у Рутульців (примітка Котляревського з видання 1842. р.).

Асомдей — злій дух (особливе в подружньому життю).

Ассает — отверділий сік з коріння однієї рослини.

Астрея — дочка Зевеса і Теміс, перемінена в зорю.

B.

Бабак — звірюк, що на зиму засипляє.

Бабинець — ця частина церкви, де стоять жінки (притвір).

Багач — в перен. значенню огонь.

Баглай — лінтяй.

Баєвий — байковий.

Базарника — хабар, дарунок (Гуцульщина).

Байбарак — критий тулуп.

Байстрюк Авентій попадич — бо родився од жриці Реї та Геркулеса (примітка Котляревського).

Баляндраси — теревені.

Балиси — в перен. знач. балакати Бог зна що.

Баня — купол на церкві.

Барилло (французьке слово *baril*) — мала бочка (І. вид.).

- Баскаличитися** — заниматись, відставати.
Басовать — гордо виступати.
Батіг Петрів — цикорія.
Бахур — волокита (в пер. знач. незаконна дитина).
Бахуроватъ — волочитися.
Бахус — бог вина і веселості, син Зевеса.
Бедренець — рід трави.
Берлин — карета.
Бешиха — рожа.
Биндюга — ломака, бендюги такий візок, простий (роспуски).
Бичня — обора.
Блейвайс (нім. сл. Bleiweiss) — білило.
Блеклій — зівялий.
Бовдур — болван.
Бовкун — віл-одинець.
Борей — північно східний вітер, син Астрея.
Бриль — капелюх.
Бровар (нім. сл. Brauer) — пивовар.
Бровко — ім'я собаки.
Бугай — бик.
Бунчужний — той, що носив і зберігав бунчук за гетьманів.
Бунчукові товариї — титул при гетьманськім дворі.
Бурдюг — шалаш для пастухів.
Бурхать — сильно кидати.
Бухинка — буханець (бохонець), хліб.
Бучний — пишний.

В.

- Вагани** — деревляна подовгаста посуда (неци), коритця, з яких їли козаки.
Ватага — гурт (шайка).
Ватахок — провідник ватаги.
Ветеря — такий тацець.
Вель (лат. слово) — або.
Вергілій, Публій, Маро, ур. 70. р. пер. Хр. в Андах, коло Мантуї, ум. 19. р. пер. Хр. Написав: „Georgica“, 4 книги, „Bucolica“

10 екльот і „Енеїду“, 12 книг, в яких описав пригоди Троянця, Енея, котрий після упадку Трої довго блукався по морях і суші, аж прибув до Літію і дав тут початок пізнішій великій римській державі. Він хотів між іншим вивести рід Юліїв, з котрого походив цісар Август від Енея. Вергелеву „Енеїду“ травестував Блюмауер на німецьке, Осипов на російське, а Котляревський на українське.

Венера — богиня краси й любові. У Греків Афродита, донька Зевеса й Діоне. Родилася з морської піни. Була жінкою Гефайста (Вулькана), матірю Марса і Енея (з Анхізом).

Верзун — постіл.

Верлянь — крикун, горлай.

Виделки — вилки.

Винник — винокур.

Вирій — місце, куди відлітають птахи на зиму.

Висікака — нахаба, задира.

Виступці — пантофлі; попросить на виступці, показати кому двері.

Витерти вореу — напіходити, датися в знаки (збити піку).

Вишкварки — вишкварки, то, що остається, коли стопити сало.

Візок — гра в карти.

Волоки — обвязки до постолів.

Вомпіти — вагатися, непевним бути (польське *wątpić*).

Волосожар — констеляція пліяд.

Г.

Галапці — вузенькі штані.

Галити — підгнанти когось, наглити.

Ганнімед — син Троса й Калірої. Орел Зевеса пірвав його на Олімп, де він був підчашим.

Ганус — анис, аниж.

Ганусна (горілка) — настояча на анисі.
Гардувати — гуляти, десь бути.
Гарячий — напій з гарячої води, меду й коріння.
Геба — богиня молодості, дощика Зевеса й Гери.
Геваль — простий мужик.
Геркулес (Геракль) — син Зевеса і Алькмени, грецький герой.
Гиря — чоловік з остриженим, або осмаленим волоссям.
Голінний — вдатний.
Голопуцьок — не оперена пташка.
..**Горлиця**” — танець.
..**Горю дуб**” — гулянка, короводна ігра.
..**Гоцак і гайдук**” — танець.
Грати під піжку — догожати.
Грати в паці — грати в бабки.
Грінку вбити — виграти.

І.

Індюс (лат. слово) — меч.
Толь-толь-толь — як з пляшки пити, то „толь-тас“.

Д.

Дамки — шашки, шахи.
Дати швабу — часу дати, прочуханки.
Дебет (лат. слово) — повинен.
..**Дей же його кату**” — примівка, інакше: хай його лихо візьме!
Джеретелі — коси на голові, вінком зложенні.
..**Джут**” (або фітіль) — скручені хустка чи рушник, що ним в гулянці буються, рід ігри в карти.
Дзига — вертка, непосидюча дівчина (жінка), фуркальце.
Дзитармистер — годинникар.
Дзілдаівер — зух, меткий чоловік.
Дзюбаний — рябий.

- Дідона** (Еліса) — основала город Картағо.
Дінь — дружно тютюном” — пайвища міра приязни.
- Дітняка** — повія, проститутка.
- Дойда** — ловча собака.
- Драгоман** — товмач.
- Дубівка** — порода динь.
- Дудочка** — танець.
- Дуель** — двобій.
- Дулет** — одежда жіноча, піби свита, або капота.
- Дуля** — рід груні.
- Дуцдук** — глувливе слово, — стара собака.
- Дурман** — белена (зілля).
- Дутель** — порожній оріх.
- Дутеля з'їсти** — вмерти.

Е.

- Евандр** — цар Аркадський (примітка Котляревського).
- Евр** — бог вітру.
- Еней** — син Анхіза і богині Венери (Афродити). Вирятував свого батька з горючої Трої і по довгім блуканню приплів до Ліапціюм, оженився з Лявінією і дав почин пізнішій римській державі. Це і єсть основою Вергелієвої „Енеїди”.
- „Енеєв постер”** і т. і. — зразок бурсацького жаргону.
- „Енею хукиуда в кабак”** — кабак означає тут голову.
- Еол** — бог вітру у Римлян і Греків.
- Ерго** (лат. слово) — отже, так.

6.

- Сдамашковий** — адамашковий; адамашок — шовкова матерія.
- Сауїти** (Товариство Ісуса) — заложено 1534. р. у Парижі — Ігнатом Лойолою для оборони католицтва.

Ж.

Жеретія — змія, що на дерева лазить.
Жлукто — кадка, в котрій парять плаття.
Жупан — кафтан.
„Журавель” — танець.

З.

З илигу збитись — не знати, що робити, збитись з пантелику.
Закамешитись — поспішатись.
Закарват — відворот рукава.
Закоморки — закаулки.
Засталитися — забезпечуватися, ласки за- побігати, підлещуватись.
Затемперовать — загострити олівець, за- стругати перо.
Затьору дать — одразу вбити.
Заушниця — сережка, опух за ухом.
Зашморг — петля.
Зевес (Юпітер) — найвищий бог у Греків і Римлян.
Зефир — син Астрея і Еос, лагідний вітер.
Зикратий — кінь з очима не до масти (зир- катий).
Зовиця — золівка.
„Зуб” — танець.
Зубці — страва з ячмінного зерна, каша.
Заюрити — розпустуватися, вигадки, ви- гадувати.

И, І, ІІ.

Индик — домашня птиця.
Интеллигатор (нім. Introligator) — пере- плетчик.
Івашки, Мильці, Пушкарівка, Будища, Гор- банивка — все села навколо Полтави (прим. Котляревського).
Іда — гора у Західній Малій Азії.
Іаконебе — іскони бо, тоб-то здавна.

Іон — бач.

Іоси — добре, згода.

Іри — богиня веселки, її посылали боги з усікими припорученнями.

Італія — півостров в Європі, зі сходу море Адрійське, з південного сходу море Йонське,

а на заході море Тіренське і Лігурійське.

Йовинш (польське) — Юпітер, Зевес.

K.

Кабица — піч в сінях.

Кагал — жидівська школа, шум.

Кажан — лелик.

Калитка — гаманець

Калос (грецьке) — хороший, добрий.

Кальний — брудний.

Капчук — нагайка.

Капама (грецьке) — печена.

Каплиця (нім. Kapelle) — мала церковця.

Карваасар — словесний суд, що в старину бував на ярмарках по українських городах (примітка Котляревського з видання 1842. року).

Карбіж, жá — нарізки на дереві, для рахунку тощо.

Карп — водовозка.

Картуш — французький розбішака славний тоді своїми пригодами.

Карук — клей.

Каруника — брузмент (позумент).

Карфаген — город і держава на західно-північнім побережжю Африки, з котрим воювали Римляне.

Каюк — лодочка.

Квадранец — $1/4$ години.

Кваре (лат. слово: qua-re) — з якої речі.

Кебаб (грецьке) — ласощі.

Кеп (польське дурак) — грати в кепа, грати в дурака.

Кибалка — убрання жіноче на голову.

Кибета — талант, хист.

- Кизяк** — висушеній навіз для топлива.
Кинді — валянки, валяні гальоши.
Клесачка — шевське знаряддя.
Кобенити — собачитися, лаяться.
Кобець — яструб.
..Кобиляча мов голова” — це порівнання взято з народньої приказки.
Ковдра — одіяло.
Коверза — думки, роздумування.
Козельці — рід трави.
Компанійці — колишня легка кавалерія на Україні.
Кораблик — жіноче убрання на голову.
..Корам” вас (лат.) — супроти вас.
Корж — сухар.
Кульбака — сідло.
Кунтуш — верхній одяг.
Кунштики (нім.) — визерунки, вінетки, малюнки.
Купидон (Ерос) — бог любови.
Курдимон — кардамон, коріння, що додають для духу до горілки або тіста.
Кучма — шапка, патлате волосся — лихо.

Л.

- Лавися** — королівна, донька короля Латина.
Ланець — голітіпака, обірванець.
Лапки мостити — підлашуватись, підла-бузнюватись.
Ласощохлист — ласун.
Либерія — одяг для служби, однострій.
Либонь — мабуть.
Лигоминець — ласун.
Лизень — язик коровячий.
Липське — з нім. городу Ляйнціг.
Лихтар (нім. слово: Leuchter) — підвічник.
Ліжник — шерстяне покривало на ліжко, одіяло, коврик.
Лунь тебе вхопить — околієш.
Лях — Поляк.

М.

Мандрига — такий сирник, з сира, муки і яєць.

Мандриха — бурлака.

Марс — син Юнони, пізніше бог опікун Римлян, спеціально бог війни — то саме що Арес.

Матронляс — фігляр.

Маслак — кістка.

Мекум (лат.) — зі мною.

Меньок — риба налим.

Меркурій (Гермес) — син Зевеса і Маї, уживали його боги як посла.

Меус (лат.) — мій.

Мичка — моток прядива, або волосся якмуток.

Мідень — мідяний казан.

Морея — грецький півостров (у старині Пельопонез).

Мосця (польське слово) — їй мосці, їй міlosti.

Мужчир — ступка (моздір, мерзер).

Мусинідзювій (нім. слово від Messing) — з міди.

Мусувати — міркувати, роздумувати.

Мчалка — вістиця.

Н.

Набалдашник — накриття на балдахин.

Навісна — дівка, яку багатьом женихам навязують (прим. Котляревського).

Накарнас — прочухан, бійка.

“Наши статут” — Литовський Статут, що за часів Котляревського був ще законом на Україні; скасовано його 1840. р.

Нептун (Позейдон) — син Кроноса і Реї, у Римлян і Греків бог моря.

Не гречі — не до речі?

Нечеса Князь — Князь Нотемкин-Гаврильський; він писався в реєстрі війська запорожського Грицьком Нечосою.

Нештетний — без хиби, гарний собою.

„**Ні гіч, ні гаріля пилинки**“ — не було ані порошинки; ні гіч — нічого, гаріль-порошинка.

Носатка — глечик з носиком, чайник.

Носок — гра в карти.

Нот — бог вітру.

O.

Оберемок — вязка (дров, сіна).

Обтекар — аптекар.

Огер — жеребець.

Оліми — гора в північній Греції, на котрій мешкали боги.

Онагр — дикий осел.

Оправа — переплет.

Опрічний — окремий, визначний, виборний.

Опрягтися — померти.

Опуцьки — ростина, Forilis, Antigneus, Gaert.

Орфей — старогрецький співець.

Отора — закваска.

Отрібка — січеня печінка.

Оскілками дивитися — дивитись ворожо.

Ослін — лавка.

Охвота — верхня, ніби світка, одежда жіноча.

Оцупок — відрубок, грубе поліно.

II.

Павидло — вивар зі сливок.

Паливода — пройдоха.

Паллантей — столиця царя Євандра (прим. Котляревського).

Пані стара — задня частина тіла.

Панталік — глузя.

Пантровати — пильнувати, наглядати.

„**Парі**“ — гра в карти.

Парис — син троянського короля Пріяма, пірвав Гелену, жінку короля Спарти, Менелая. Через те і прийшло до Троянської війни, у якій Парис убив Ахілля, а Парис упав у бою з Філоктетом.

Парпас — гори в північній Греції присвячені Аполонові, Ціонізові і Музам.

Пасонохлист — сластолюбець.

Пахолок — хлопчина, парібчак.

Нацем дати (лат. слово) — дати мир, замиритися.

Пацюк — венр; в перен. знач. іщур.

Пашкет — паштет.

Перебієць — боєць.

Пекарня — кухня.

Перелицовувати — вивернути на другий бік.

Пессімус (лат. слово) — пайгірний.

Пилиони — розкольники.

Піддати тичка — вдарити, нітурханця дати.

Підборний — фальшивий.

Пікінери — так звалася на Україні регулярна кавалерія, узброєна піками.

Нідкоморий — урядник при королевому дворі в Польщі.

Підпінок — проста горілка.

Підтіпанка — хльорка, повія.

Підтруняти — підганяти.

Підтяга — злодій.

Пінна — горілка з хліба.

Піринк — пряник.

Піярська граматка — граматика початків латинської мови, яку видали Піяристи.

Плец — місце (нім. Platz).

Плутон — бог підземелля, брат Зевеса, муж Перзефони.

„По балках” — танець.

Подутъ тичок або тичка — сили сиробувати.

Полуставець — молитовник із святими.

Порекенський — жваненький.

Посилок — силкування?

Поступки — піст, говіння.

- Ноташі** — страва: сухарики до горячої юшки, або медяної сити.
- Потебенька** (од Потебня) — прилад до сідла.
- Потилінник** — удар по потилиці.
- Починок** — повне веретено напрядених ниток.
- Прасунок** лихий — лиха година (фрасунок).
- Пріям** король Трої, батько Париса і Гектора.
- Придзигльованка** — вертка жінка (кокетка).
- Притаманий** — справжній, дійсний.
- Прозерпіна** (Перゼфон) — донька Зевеса, якуту Плутон пірвав. Була його жінкою в підземному світі.
- Прометеї** — син Япета, вікрав богам огонь, за те був прикутий до скали і кожного дня виривав йому орел печінку, яка за ніч знова відростала. Геракль його освободив.
- Прочане** — ті, що йдуть на процу.
- Прочвара** — почвара, страхіття, мара.
- Прочунається** — просвіжитись.
- Прудитися** — нужу бити.
- Прудко** (prędko) — скоро.
- Пудофет** — нескорий, важкий на роботу.
- Цуздерок** — дорогий погребець.
- Путівочка** — яблуко. Парис, син троянського царя Пріяма, дав Венері, як найкращій між богинями, яблуко, і тим привів до грецько-троянської війни.
- Путо** (лат.) — думаю.
- Путра** — страва з ячменю з солодом.

Р.

- Ралець** — дарунок; ходити на ралець — ходити з поклоном.
- Рачки** — на чотирьох, себ-то лазити на руках й ногах.
- Рейс** (лат.) — король.
- Рим** — над рікою Тібер, столиця колишньої римської держави і теперішнього королівства Італії.
- Римар** (стар. нім. сл. Riemer) — сідельник.

Ринва (нім. Rinne) — язолобець.
Ричка — наймичка, що корів доглядає.
Роздякоються — розпрощатися.
Розлічиться — розрахуватися.
Роцніна — роствір.
Рубанець — поліно.
Рунди — сторожа, вартові.
Руччий — справний.

С.

Садити гайдука — навірисядки танцювати.
Сажівка — басейн, копанка.
„Санжарівка” — танець.
Сантвіс (лат.) — кров.
Сеньорес (есп.) — панове.
Сердюк — козак з гетьманської гвардії.
Сицилія — найбільший острів Італії на Середземному морі.
Сникеувати — прогавити, не влучити в ціль.
Слиман — послушник у монастирі.
Софорок — фарш.
Снермацет — китове сало; уживалось як ліки.
Старець — бідний, дід.
Стехівка — сільце коло Полтави (прим. Котляревського).
Стік — ріка в підземному світі, через котру Харон перевозив душі.
Субітка — колись по школах карали в суботу за всі провини поповнені протягом цілого тижня. Це й були субітки.
Сундікати (латинське) — прохати.

Т.

Тарань — рід риби.
Теазифона — богиня помсти.
Телешник — узято з відомої народної казки про Івасика Телесика.
Тельбухи — кишки і т. д. із звірят.
Тертиця — груба дошка.
Тетеря — страва, хліб з квасом.

Тибр — ріка в середній Італії, впадає в Апеннінів і пливе до Тирренського моря.

Тимфа — інакше тифа — так звуться і картовлива бурсацька штука, коли сонному закладають у ніс трубку з запаленою бавовниою (*puszczać finfy*).

Тімаха —шибеник, гульвіса.

Тіменіця — струп на тілі.

Тму, мну, здо, тло — зразок складів з граматик та букварів, що були вживані колись по наших школах.

Товченники — страва із щупака.

Третяк — фігура в танці.

„Три тури” — взято польську форму слова „гора” (*góra*) задля рифми.

Троки — тороки, ремені до сідла.

Троя (Іліон) — город в Малій Азії, там де пині горбок Гіссарлік, славний війною Троянців з Греками (1193—1184, перед Хр.) зза троянського королевича Париша, котрий пірвав був Гелену, жінку грецького короля Менелая. Це і єсть основою великого епосу Гомера „Іліада“.

Тури — король Рутулів.

Тъху дати — побити дуже, знищити.

Х.

„У панаса грати” — в піжмурки бавитися.
Хен — нашивки на вхрест на контуші.

Ф.

Фавн — римський бог, опікун рільництва і скотарства, батько фавнів-лісовиків.

Фата (лат. слово) — доля.

Феб (Фебус Аполло) — один з 12 богів на Олімпі. Бог сонця і краси, опікун мистецтва.

Фиги-миги — гокус похус.

Фиглі — штуки.

Філіжанка — чашка на каву або чай.

Фільтрікетний — розпещений, мазаний.

Фіндорка — новія, проститутка.

Фузія, булдимка, флита — назви рушниць.

Фурія (Евменіди) — грецькі богині помсти.

Алекто, Тезифона, Мегера.

Фурцювати — гасати.

X.

Халазія — прочухан.

Халяндра — циганський танець.

Харон — той що перевозив душі через Ахерон.

Хвисткий — оружинистий, елястичний.

„Хлюст” — гра в карти.

Хляки — рубці.

„Хренчик”, — гулянка.

Хутко — скоро.

ІІ.

Цвяшки — гвіздки.

Цекул. Пренестський Коваленко — син Вулкана (примітка Котляревського), що був богом вогня і ковальства та осадчим міста Пренести.

Цекус (лат. слово) — тушиця.

Цирцея (Нірце) — чарівниця на острові Еа, котра перемінила товаришів Одисея в свиней.

Цюхля — на лихе проворна.

Ч.

Чвир — остаток після перегінки спірту.

Черкать — пуститися.

Чикилдиха — горілка.

Чортопхайка — візок на двох колесах.

Чутриндир — так на Україні козаків звали за те, що носили довгі чуприни, чуби.
Чухрай — собаче ймення.

III.

- Шавлія, шалфей** — шалвія (Salbei) зілля.
Шведська могила — під Полтавою, поховано там тих Шведів, що погибли в баталії р. 1709.
• **Шарпанина** — приправлена сушена риба.
Шафувати — витрачати.
Щепшина — шиповник.
Шикувати — вистроювати.
Шльонське — з Силезії (з Шлеська).
Шлюндра — неопритна, шлюха.
Шпигон — шпиг.
Шпонька — запинка.
Шпувати — блювати; тут мова про хвилю на морі.
Шундер — поребрина, мясо від ребер.
Шугалія — лодка.
Шулик — ласощі з меду й маку.
Шульга — ліва рука чи нога; лівшун (манькут).
Шунон — жіноча одяж.

Щ.

Що тъху (що тху) — що духу, з усієї сили.

Ю.

- Юнона** (Гера) — богиня у Греків і Римлян. (В Артос величава статуя). Була вона доношкою Сатурна і Реї, жінкою Зевеса, мала доношку Гебу і синів Марса й Вулкана.
Юпітер (Зевес) — найвищий бог у Греків і Римлян.
Юрливий — швидкий, віонкий.
Ютурна — русалка, сестра Турна.

II.

Ягн — страва.

Яломок — шапка з коровячої шерсті.

Яндода — велика глиняна миска.

Янус — бог року у Римлян, з двома обличчями.

Ярижниця — потіпаха, ледація.

Ярмис — спосіб; учинити ярмис — дібрати спосіб.

Ярун — лютий.

**Накладом „Українського Слова“ вийшли дос
такі книжки:**

1. Віктор Андрієвський. До характеристики українських правих партій. Берлін, 1921.
2. В 60-і роковини смерти Тараса Шевченка. Збір. Берлін, 1921.
3. Бандурист. Жах. Збірка оповідань. Берлін, 1921.
4. Богдан Лепкий. Незабутні. Літературні риси. Берлін, 1922. Стор. 84.
5. Пам'яті Івана Франка. Зібрали З. Кузев. Берлін, 1921.
6. Віктор Андрієвський. З минулого. Рік 19 на Україні. 2 частини. Берлін, 1921. Стор. 3.
7. Українська літературна мова й правопис. Український академічний правопис і Дещо про українську літературну мову Чикаленка. Берлін, 1922.
8. Іван Котляревський. Твори. Том I. Енциклопедія передовою й поясненнями Богдана Лепко. Берлін, 1922.
14. Іван Герасимович. Життя й відносини Радянської України. Берлін, 1922. Стор. 104.